

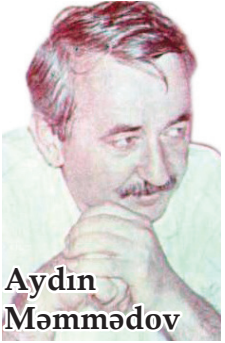

Azərbaycan
Tərcümə
Mərkəzi

Aydın

www.aydinyol.az

16 yanvar 2015-ci il № 02 (11) * Həftəlik ədəbi-ictimai qəzet * Qiyməti 50 qəpik

Bu
dünyanın
hadisəsi

Aydın
Məmmədov

» səhifə 11

Nağıl
ömürdən
bir-iki söz

Ülvü
Bünyadzadə

» səhifə 14

Ürəyi Şəhidlər
Xiyabanında
dayanan aktyor

Hamlet
Xanızadə

» səhifə 23

20 Yanvar fotolarının yaddaşında...

» səhifə 7

İlk
Azərbaycan
operası
necə
yarandı?

» səhifə 20

Məşhur
kitabların
sirləri

» səhifə 22

Erməni yox, Efiopiya
əlifbası

» səhifə 22

"Harri Potter" in
müəllifi müsəlmanları
müdafiə etdi

» səhifə 24

ANONS

Dünyanın yükü

» səhifə 4

*İran şahının anası
Bakılı Tacülmülükün
xatirələrinin davamı*

» səhifə 5

*Tərcümə Mərkəzində
Elmi-Bədii Şuranın
ilk iclası*

» səhifə 8

*"Ədəbiyyat insanı
tənhalıqdan xilas edir"*

» səhifə 12-13

*Tərcüməçinin
dil duyumu*

» səhifə 16

*Xulio Kortasarın
hekayəsi*

» səhifə 17

*Dahi filosofdan
bir yarpaq şeir*

» səhifə 21

Azərbaycan Prezidenti Türkiyəyə səfər edib

Yanvarın 14-də Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev Ankarada Azərbaycan və Türkiyə prezidentlərinin iştirakı ilə Azərbaycan-Türkiyə Yüksək Səviyyəli Strateji Əməkdaşlıq Şurasının 4-cü iclasına qatılmaq üçün Türkiyəyə səfər edib.

APA-nın məlumatına görə, dövlət başçımızı Türkiyənin yüksək vəzifəli dövlət və hökumət nümayəndələri qarşılayıblar. Səfər çərçivəsində keçirilən görüşlərdə Şuranın toplantısı çərçivəsində birgə fəaliyyətlər, iki ölkə arasında əlaqələr və əməkdaşlığın inkişafı müzakirə olunub. Görüşdə iki ölkəni maraqlandıran regional və beynəlxalq vəziyyətlə bağlı da fikir mübadiləsi aparılıb. Azərbaycan prezidenti Türkiyənin baş naziri Əhməd Davudoğlu ilə görüşüb. Prezidentlə baş nazir iki ölkə arasında iqtisadi, enerji, nəqliyyat və digər sahələrdə uğurlu əməkdaşlıq olduğunu vurğulayıb, həyata keçirilən layihələrin əhəmiyyətindən danışılıb. Görüşdə Bakı-Tbilisi-Qars dəmir yolu layihəsi ilə bağlı müzakirə aparılıb və layihənin önəmi vurğulanıb. Eyni zamanda Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsi ilə bağlı danışılıb, münaqişənin Azərbaycanın ərazi bütövlüyü çərçivəsində həll olunmasının zəruriliyi bildirilib.

Həmçinin Azərbaycan-Türkiyə əlaqələrinin regional əməkdaşlığın gücləndirilməsinə töhfə verdiyi də qeyd edilib, iki ölkə arasındakı dostluq əlaqələrinin bundan sonra da genişləncəyinə əminlik ifadə olunub.

Dünən isə Azərbaycan və Türkiyə prezidentləri arasında təkbətək görüş keçirilib. Görüşdən sonra prezidentlərin birgə mətbuat konfransı keçirilib. Azərbaycan Prezidenti 2015-ci ildə ilk xarici səfərini qardaş Türkiyəyə etdiyini, bunun artıq gözəl bir ənənəyə çevrildiyini deyib. "Bu səfər imkan verdi ki, bu il görülməli işləri bir daha müzakirə edək, birgə fəaliyyət planını təsdiq edək. Birgə bəyanatda əvvəlki dövrdə görülən və gələcəkdə görülməli işlər əksini tapıb. Türkiyə-Azərbaycan Yüksək Səviyyəli Strateji Əməkdaşlıq Şurasının toplantısında müzakirə edilən məsələlər qardaşlıq əlaqələrini daha yüksəklərə çıxaracaq".

Müdafə sahəsində əməkdaşlığa toxunan dövlət başçısı Azərbaycanın Türkiyədən xeyli silah aldığını söyləyib: "Azərbaycanda birgə hərbi məhsul istehsalı barədə fikir mübadiləsi apardıq. Müdafə sahəsində əməkdaşlığın dərinləşməsi üçün böyük planlar var. Keçən il Azərbaycanda birgə hərbi təlimlər keçirildi və bir neçə gün davam etdi. Birgə təlimlər bundan sonra da mütəmadi keçiriləcək. Biz Türkiyənin böyük

uğurlarına çox sevinirik, Türkiyə artıq güc mərkəzidir. Türkiyə nə qədər güclü olsa, Azərbaycan da o qədər güclü olacaq".

Türkiyə Prezidenti Rəcəb Tayyip Ərdoğan isə deyib ki, görüş zamanı Dağlıq Qarabağ probleminin həlli ilə bağlı fikir mübadiləsi aparılıb: "Türkiyə bu məsələdə Azərbaycana dəstəyinin davam edəcək. Minsk Qrupunun səmimi olmadığını görürük. Onların dediklərini qəbul etməmiz mümkün deyil".

Heydər Əliyev Mərkəzi birinci oldu

Heydər Əliyev Mərkəzinin fotoları "Memarlıq Fotoqrafiya Mükafatları 2014" müsabiqəsində birinciliyə layiq görülüb.

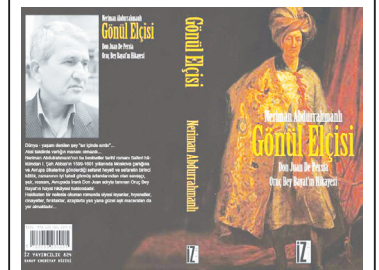
Britaniyanın "Archaid Image" təşkilatı və "STO" şirkətlər qrupu tərəfindən keçirilən müsabiqənin qalibi Sinqapurda Ümumdünya Memarlıq Festivalı çərçivəsində britaniyalı fotoqraflar Hufton və Crow cütü yə elan edilib.

Məşhur fotoqraflar "interyer" nominasiyasında Heydər Əliyev Mərkəzinin möhtəşəm iç dizaynını çəkməklə birinciliyə layiq görülməli. Fotoqraflar Heydər Əliyev Mərkəzinin gözoxşayan xarici görüntüsünü çəkməklə də festivalın "eksteryer" nominasiyasında qalib elan ediliblər.

Qalib fotolar arasında Birləşmiş Ərəb Əmirlikləri, İspaniya, Portuqaliya və başqa ölkələrdə çəkilmiş şəkillər də var.

Festivalda qalib olan fotolar 16 yanvar-28 fevral tarixlərində Londonda sərgilənəcək.

"Könül elçisi" romanı Türkiyədə nəşr olundu

Yazıçı Nəriman Əbdülrəhmanlıın "Könül elçisi, yaxud Oruc bəy Bayat - Xuan de Persiyanın hekayəti" romanı Türkiyədə, İstanbulun nüfuzlu "İz Yayıncılıq" nəşriyyatında çap olunub.

Müəllifin görkəmli yazıçı Kamal Abdullaya ithaf etdiyi bu tarixi bestselleri Anadolu türkcəsinə Fəthi Gədikli çevirib.

Kitabın naşiri Mehmet Kahraman, redaktoru Hamdi Akyoldur.

Roman Səfəvi hökmdarı I Şah Abbasın 1599-1601-ci illərdə Moskva çarlığına və Avropa ölkələrinə göndərdiyi səfərin, səfərin birinci katibi, zamanəsinin gözəl təhsil almış adamlarından olan döyüşçü, şair, rəssam, Qərbdə Don Xuan de Persia kimi tanınan Oruc bəy Bayatın təlatümlərlə dolu taleyindən bəhs edir.

Həqiqətən birməfəse oxunan əsərdə siyasi qasıdurmalar, xəyanətlər, qətlər, fırıldaqçılıqlarla yanaşı gözəl eşq macəraları da var.

Azərbaycan şairlərinin şeirləri Özbəkistan mətbuatında

Daşkənddə özbək dilində çap olunan "Gülüstan" jurnalında və "Sabo" ədəbi qəzetində Azərbaycan şairlərinin əsərləri özbək dilində çap olunub.

"Gülüstan" jurnalının son nömrəsində Saday Şəkəri, Firuz Mustafa, Maarif Sultan, Ayaz Arabacı və Şahməmməd Dağlaroğlunun şeirləri işıq üzünə görüb.

Şeirləri orijinaldan özbək dilinə Azərbaycan ədəbiyyatının vurğunu Şəhla Qasımova çevirib.

"Sabo" qəzetində isə Şərafət Şəfanın şeirləri çap olunub. Qəzetdə Ş.Şəfanın yaradıcılığı haqqında da oxuculara məlumat verilib. Bu şeirləri isə orijinaldan özbək dilinə tanınmış şair və tərcüməçi Usman Kuçkar çevirib.

Qəzet Azərbaycan Respublikasının Ədliyyə Nazirliyində qeydiyyatdan keçib. Şəhadətnamə nömrəsi: 3899

Təsisçi: Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti yanında Tərcümə Mərkəzi

Baş redaktor: Yaşar Əliyev

İcraçı direktor: Nəriman Əbdülrəhmanlı

Redaksiya heyəti: Kənan Hacı, Mövlud Abdullayev, Qızılgül Abdinova, Nəringül Əliyeva, Leyla Əliyeva, Sevinc Fəda, Rövşən Danyeri

Qəzet 2014-cü ilin 24 oktyabrından çıxır.

"Azərbaycan" nəşriyyatında çap olunub.

Tiraj: 1250

Sifariş: 176

Ünvan: Bakı, Topçubaşov küçəsi, 74
Telefon: 595 16 05

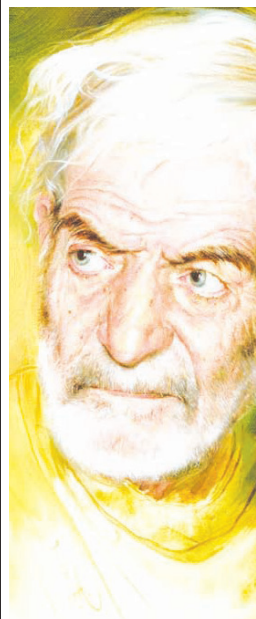
Bəxtiyar Vahabzadənin yubileyi qeyd olunacaq

Azərbaycan prezidenti İlham Əliyev xalq şairi Bəxtiyar Vahabzadənin 90 illik yubileyinin keçirilməsi haqqında sərəncam imzalayıb.

Sərəncamda Mədəniyyət və Turizm Nazirliyinə Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası və Təhsil Nazirliyi ilə birlikdə, Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin təkliflərini nəzərə almaqla, B. Vahabzadənin 90 illik yubileyinə həsr olunmuş tədbirlər planını hazırlayıb həyata keçirmək tapşırılıb. Nazirlər Kabineti isə bu sərəncamdan irəli gələn məsələləri həll etməlidir.

Şəhriyar adına beynəlxalq qurultay keçiriləcək

Təbriz şəhərində Məhəmmədhusseyn Şəhriyar adına beynəlxalq qurultay keçiriləcək.

Bütöv Azərbaycan Ocaqlarının verdiyi xəbərə görə, Şərqi Azərbaycan Vilayətinin İncəsənət bölmünün rəisi Həsən Milani qurultayın 2015-ci ildə ustad Şəhriyarın doğum gününü eyni vaxtda qeyd olunacağını deyib.

O, əlavə edib ki, bu günə qədər böyük ustadın barəsində keçirilən qurultaylar şeir aləmi ilə bağlı olub, amma bu qurultay fərqli olacaq. Bu dəfə ustad Şəhriyarın şeirində elmi, düşüncə, əqidə və s. kimi mövzular araşdırılacaq.

"Kitabi-Dədə Qorqud"un almancaya tərcüməsinin 200-cü ildönümü qeyd olunacaq

○ "Kitabi-Dədə Qorqud"un alman şərqşünası, türkoloq Fridrix fon Dits tərəfindən alman dilinə tərcümə olunaraq dünyada tanınması və ilk dəfə tədqiqatə cəlb edilməsinin 200-cü ildönümü münasibəti ilə geniş tədbirlər planı hazırlanır.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Bilik Fondundan AzərTAC-a bildirişlər ki, Azərbaycan Respublikasının millətlərarası, multikulturalizm və dini məsələlər üzrə Dövlət müşaviri, akademik Kamal Abdullayevin rəhbərliyi ilə keçirilən müşavirədə bu istiqamətdə müzakirələr aparılıb, tapşırıqlar verilib. Bilik Fondu, Bakı Beynəlxalq Multikulturalizm Mərkəzi, Bakı Slavyan Universiteti, "Kultura+" internet televiziyaşınun məsul şəxslərinin iştirak etdikləri müşavirədə akademik K.Abdullayev yanvarın sonunda tədbirlər pla-

nının müzakirəsi ilə bağlı beynəlxalq səviyyəli ilk toplantının keçirilməsinin vacibliyini vurğulayıb.

Dövlət müşaviri Prezident İlham Əliyevin "Kitabi-Dədə Qorqud" dastanına böyük önəm verdiyini diqqətə çatdırıb: "Kitabi-Dədə Qorqud" abidəsinin açıqlıq mərasimində ölkə başçısı bu dastanı Azərbaycan xalqının milli sərəvəti adlandıraraq qeyd edib ki, hər bir azərbaycanlı üçün əziz olan bu əsərdə xalqımızın keçmiş həyat tərzi, məişəti, psixologiyası əksini tapıb. Bu qayğı və diqqət ulu öndər Heydər Əliyevin dastana göstərdiyi münasibətin davamı və zamana uyğun inkişafıdır.

Prezident İlham Əliyev Azərbaycanın bütün mənəvi dəyərləri ilə yanaşı, "Kitabi-Dədə Qorqud" dastanının da təbliğinin, öyrənilməsinin, dünya mədəniyyəti xəzinəsinə daxil edilməsinin tərəfdarı və təşəbbüskarıdır".

Həyatın və ölümün dərsləri

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Administrasiyası rəhbərinin sərəncamı ilə təsdiq olunmuş "20 Yanvar faciəsinin iyirmi beşinci ildönümünün keçirilməsi ilə bağlı tədbirlər planı"na əsasən, yanvarın 16-da Azərbaycan İstiqlal Muzeyinin ekspozisiyasında 20 Yanvar faciəsinin ildönümünə həsr olunmuş "Həyatın və ölümün dərsləri" adlı tədbir-sərgi keçiriləcək.

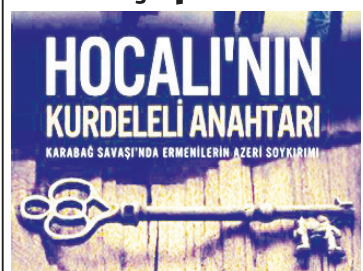
Muzeydən AzərTAC-a bildirişlər ki, sərgidə muzeyin fonduna daxil olunmuş yeni eks-

ponatlar - 20 Yanvar faciəsinin şəhidlərinin şəxsi əşyaları nümayiş olunacaq.

Tədbirdə Azərbaycan Mədəniyyət və İncəsənət Universitetinin tələbələri bu ali məktəbin dosenti, əməkdar artist Mahirə Yaqubovanın rejissorluğu ilə hazırladıkları 20 Yanvar faciəsinə həsr olunan kompozisiyanı təqdim edəcəklər. Həmçinin əməkdar artistlər Ağalar Bayramov və Teyyub Aslanın ifalarında şeir və muğamlar səslənəcək.

Türkiyədə Xocalı haqqında kitab çap olunub

Türkiyənin "Cinius" nəşriyyatında "Hocalının Kurdeleli Anahtarı" ("Xocalının Lentli Açarı") romanı çap olunub.

APA-nın məlumatına görə, kitabın müəllifləri gənc yazarlar Ziyad Quluzadə və Dilbər Quliyevadır.

Roman Azərbaycanın İstanbuldakı baş konsulu Həsən Zeynalovun dəstəyi ilə çap olunub.

Z. Quluzadə bildirib ki, "Hocalının Kurdeleli Anahtarı" romanı erməni qəsbkarları tərəfindən Xocalıda törədilmiş soyqırımı psixoloji-postmodern ədəbiyyat prizmasından "Kollaj" və "dekonstruksiya" edilərək, tarixi hadisələrdə Kafka və klassik ədəbi qəhrəmanların iştirak etdiyi bir tablo yaradıb: "Kitab Türkiyədə bir çox kitab dükanlarında və aparıcı internet satış mağazalarında oxucuların ixtiyarına verilib".

Yaşar Kamal xəstəxanaya yerləşdirilib

Türkiyənin tanınan yazıçısı Yaşar Kamalın səhhəti pisləşib. APA-nın xəbərinə görə, yazıçı İstanbul Universitetinin tibb fakültəsi nəzdindəki xəstəxananın reanimasiya şöbəsinə yerləşdirilib.

Y. Kamal ürək çatışmazlığından əziyyət çəkir. Çətinliklə nəfəs aldığı üçün hazırda ona süni nəfəs aparatı ilə yardım edilir.

Qeyd edək ki, Yaşar Kamalın 92 yaşı var.

Yanvarın 21-də "Dirçəliş" Gənclərin Sosial-Psixoloji Reabilitasiya Mərkəzinin və Azərbaycanın Belçikadakı səfirliyinin birgə təşəbbüsü ilə Waterloo şəhərində "Azərbaycan gənc rəssamları Belçikada-Günəşli Azərbaycandan sevgi ilə" adlı sərgi açılacaq. Sərgi fevralın 20-nə kimi davam edəcək.

Mərkəzdən AzərTAC-a bildirişlər ki, Belçikada Azərbaycanın gənc rəssamlarının üçüncü dəfə sərgisinin təşkil edilməsi Avropa ictimaiyyəti tərəfindən ölkəmizin rəssamlarının yaradıcılığına verilən yüksək qiymətin göstəricisidir.

Fransanın Azərbaycandakı səfirliyi və "Azərbaycan Hava Yolları - AZAL" Qapalı Səhmdar Cəmiyyətinin təşkilatı dəstəyi ilə reallaşan sərgidə iştirak etmək üçün Azərbaycandan 40 nəfərdən ibarət nümayəndə heyəti yanvarın 20-dən 27-dək Belçikada səfərdə olacaq.

Sərgilərin təşkilində məqsəd Azərbaycanın gənc rəssamlarının istedadını nümayiş etdirmək, onların yaradıcılıq imkanlarının genişlənməsinə şərait yaratmaq və mədəniyyətlərarası dialoqun inqisafı üçün vacibliyini geniş ictimaiyyətə çatdırmaqdan ibarətdir.

Sərgidə 23 rəssam və bir heykəltəraşın 105 işi nümayiş olunacaq.

Rəssamlardan anadangəlmə danışma və eşitmə qüsurlu Tural Bayramov və birinci qrup fiziki məhdudiyətli Könül İsmayılova da sərgiyə qatılacaqlar.

Belçikada Azərbaycan rəssamlarının sərgisi olacaq

Digər rəssamlardan Nərimin Rəcəbli, Aynur Hacıyeva, Fəridə Süleymanova, Məryəm Qədimova, Leyla Qurbanlı, Cəmilə Əliyeva, Vəfa Sultanova, Zaur Mirzəyev, Qərənfil Baxışlı, Ülviyyə Məmmədova və heykəltəraş İmran Mehdiyev ilk dəfə belə sərgidə iştirak edəcəklər.

Bu rəssamların Avropanın ən böyük şəhərlərində əvvəllər sərgiləri olub və ictimaiyyət tərəfindən yüksək qiymətləndirilib.

Sərgi ziyarətçilərə Azərbaycan mədəniyyəti, tarixi və irsi haqqında geniş məlumat almaq imkanı yaradacaq.

Azərbaycanın Belçikadakı səfiri Fuad İsgəndərovun fəaliyyətinin nəticəsi olaraq, sərginin açılışında Waterloo şəhər burqomistri Serge Kubla şəhər parkında şərq dünyasının ədib və

şairəsi, eyni zamanda, rəssam olmuş Xurşidbanu Natəvanın 2,4 metr hündürlüyündə bürüncdən heykəlinin qoyulacağını rəsmən elan edəcək.

Xurşidbanu Natəvanın heykəlinin Waterloo şəhər parkında qoyulması həm Azərbaycan qadınının tərəqqipərvər baxışları, ümumbəşəri dəyərlər, həm də Qarabağ xanlığının tarixini əks etdirmək nöqtəyi-nəzərindən qiymətli tövhə olacaq.

Heykəlin müəllifi 23 yaşlı heykəltəraş İmran Mehdiyevdir.

Sərgi çərçivəsində gənc rəssamlar Belçikanın görməli yerləri ilə tanış olacaq, Brugge və Antverpen şəhərlərinə gedəcək, Rubensin ev muzeyini ziyarət edəcəklər.

Sonda iştirakçı rəssamlara sertifikatlar təqdim olunacaq.

Müəllif Hüquqları Agentliyi ötən il qeydiyyat haqqında 29 Şəhadətnamə verib

○ "Müəllif Hüquqları Agentliyinin "Elektron xidmət" bölməsinə ötən il ərzində 72 müraciət daxil olub, 19 müəllifin 29 əsəri elektron qaydada qeydiyyatdan keçirilib və 29 qeydiyyat haqqında Şəhadətnamə göndərilib".

Bunu APA-ya açıqlamasında Müəllif Hüquqları Agentliyinin sədri Kamran İmanov deyib.

Onun sözlərinə görə, əsərlərin rəsmi qeydiyyatının tətbiq edildiyi dövrdən indiyədək agentlikdə 10 minə yaxın əsər və əlaqəli hüquqların obyektləri qeydiyyatdan keçirilib: "Bunlardan musiqi əsərləri 3010 (31,22%), ədəbi əsərlər, o cümlə-

dən kompüter proqramları 2455 (25,46%), elmi və tədris ədəbiyyatı 1845 (19,13%), dizayn və dekorativ 788 (8,17%), audiovizual əsərlər 495 (5,13%), toplular 345 (3,57%) və s. olub".

K.İmanov əlavə edib ki, 2014-cü ildə müəlliflərin əmlak hüquqlarının idarəçiliyini təmin etmək nəticəsində agentlik tərəfindən 95 377 manat müəllif qonorarı yığılıb, köçürmə yolu ilə müəlliflərə 67335 manat müəllif qonorarı ödənilib: "Milli səviyyədə fəaliyyəti agentlik tərəfindən koordinasiya edilən "Azərbaycan müəllifləri" və "Kinorejissorlar Gildiyası" İctimai Birlikləri 2014-cü ildə müəlliflərin əmlak

hüquqlarının kollektiv əsasda idarəçiliyi nəticəsində müvafiq olaraq 40 834 manat və 62 458 manat müəllif qonorarı yığıb".

Bakıda "Tranzitə məhdud" adlı sərgi

Yanvarın 9-da Kiçik Qala-Art Qalereyasında "Tranzitə məhdud" adlı müasir incəsənət sərgisi olub.

AzərTAC xəbər verir ki, sərgidə Aqil Abdullayev, Emin Əzizbəyli, Sitarə İbrahimova və Zəmir Süleymanovun əsərləri nümayiş olunur.

Sərgi fevralın 10-dək davam edəcək.

Mədəniyyət və Turizm Nazirliyində yeni şöbə yaradılıb

Mədəniyyət və Turizm Nazirliyində ictimaiyyətlə əlaqələr, mətbuatla işin daha da səmərəli təşkil məqsədilə nazirliyin Kollegiyasının qərarı ilə yeni informasiya və ictimaiyyətlə əlaqələr şöbəsi yaradılıb.

Nazirlikdən APA-ya verilən məlumata görə, şöbənin tərkibinə İnförmasiya, elektron media və resurslarla iş, İctimaiyyətlə əlaqələr və mətbuatla iş, Qeyri-hökumət təşkilatları ilə iş sektorları daxildir.

Mədəniyyət və Turizm nazirinin əmrinə əsasən, nazirliyin Turizm şöbəsinin Təbliğat sektorunun müdiri Vüqar Şixəmmədov yeni yaradılmış şöbəyə müdir təyin edilib.

Nazirlikdən bildirişlər ki, yeni şöbənin yaradılması nazirlikdə bu sahədəki işlərin mərkəzləşməsinə, hal-hazırda aktual olan qeyri-hökumət təşkilatları ilə əlaqələrin daha da yaxşılaşdırılmasına, mətbuat xidmətinin imkanlarının genişlənməsinə, informasiya resurslarının artırılmasına və səmərəli çalışmasına, nazirliyin respublikanın mədəni və ictimai həyatına daha da yaxından cəlb olunmasına imkan yaradacaq.

Təranə
MƏMMƏDOVA

Şəhid Bakı, şahid Bakı

*Bilinməyir yaşın sənin,
Nələr çəkmiş başın sənin...*

Böyük şair Səməd Vurğun əsrlərin yaşadı Azərbaycanın keçmişini varaqladıqdan sonra bu misralar yaranıb. Xalqımızın taleyinə təəssüf ki, ağrılı-əzəblı, ölümlü-itimli günlər daha çox yazılıb. Belə faciəli günlərdən biri də 1990-cı ilin 20 yanvarıdır. O məşum gecə tərəpədən dırnağadək silahlanmış imperiya ordusu heç bir əsas olmadan Bakıya yeridildi. Bütün insani keyfiyyətlərdən məhrum olan bu "müzəffər" ordu ağılasığmaz cinayətlər törətdi. Silahsız, azadlıq eşqiylə yanan ürəkləri ilə ordu qarşısına çıxan oğul və qızlarımızı heç bir cinayət məəcəsinə sığmayan qəddarlıqla qətlə yetirdi. Nə idi bu xalqın günahı?

1990-cı ilin 20 yanvarında Bakı şəhərinə qoşun yeridilməsi Azərbaycanda dirçələnlə, günü-gündən inkişaf edən milli-azadlıq hərəkatının qarşısını almaq, xalqın mübarizə əzmini, azadlıq eşqini qırmaq kimi məqsədi güdüdü. Lakin bu, qeyri-mümkün idi. Çünki xalqımızın minillik qəhrəmanlıq tarixi bunu tələb edirdi.

Tank tırtılları altında əzilənlər, sinədən, arxadan vurulanlar, itkin düşənlər, həmişəlik şikəst qalanlar, sonrakı günlərdə ağır yaralardan keçinənlər... Yaşayış evlərinin, xəstəxanaların, təcili yardım məşinlərinin gülləbaran edilməsi, ölənlərin, yaralananların bədənlərindən çıxarılmış güllələr... Ordunun öz ölkəsinin vətəndaşlarına qarşı belə amansız münasibəti... Xalq isti-isti anlamadı bu dəhşətlərin, faciələrin səbəbini.

Lakin silahsız, yalın əllə tankların qabağına çıxan xalq bir daha anladı ki, azadlıq onlar üçün zərurətdir və bu yolda hər cür əzəblərə, hətta ölümə belə hazır olmalıdırlar. Çünki Vətən övladı Vətən uğrunda ölərsə, Vətən basılmaz!

Qanlı yanvar günləri zaman etibarilə bizdən uzaqlaşdıqca o günlərin mahiyyətini daha dərinləndirən anlarıyıq. O vaxt bu birlik, vəhdət bütün xalqlar üçün örnək idi.

Milli Azadlıq hərəkatının vüsət aldığı, xalqın öz azadlığı, müstəqilliyi uğrunda ayağa qalxdığı bir zamanda xalqın dünyada baş verən ictimai prosesləri təhlil edib düzgün nəticə çıxara bilən liderə, dövlət xadimlərinə ehtiyacı olur. Nə yaxşı ki, Vətənin belə ağır günlərində ölkəyə böyük şəxsiyyət, əvəzsiz dövlət xadimi, ümummilli lider Heydər Əliyev rəhbərlik etməyə başladı. Elə ilk gündən də neçə-neçə qarşıdurmanın, vətəndaş müharibəsinin qarşısı alındı. 20 Yanvar hadisələri də məhz Heydər Əliyevin iradəsi ilə əsl siyasi qiymətini aldı.

20 Yanvar xalqın taleyinə faciəli gün kimi daxil oldu. Lakin millətin qazancı itkisindən çox oldu. Elə bil xalqımız bir gecənin içində neçə illik yol gəldi və sübut etdi ki, biz bir millət olaraq ən çətin anlarda birləşməyi, həmdərd olmağı bacarıyıq. Təkcə bu birlik yüzlərlə mitinq, nümayişdən daha güclü təsirə malik olur və xalqı bütün çətinliklərə sinə gərməyə sövq edir.

20 Yanvardan Bakının ən uca zirvəsində Şəhidlər Xiyabanı yarandı, bizlərə unudturulan və unudduğumuz şəhid sözü yenidən dilimizə qayıtdı.

25 il bundan əvvəlki Şəhidlər Xiyabanı yadımdadır. Qərənfil dənizində görünməz olmuşdu. Gül-çiçək dənizində itib batmışdı. Məzarların ziyarəti üçün saatlarla gözləməli olurduq. Bu ümumxalq kədərin miqyasına respublikamıza gələn xaricilər heyrətləndirdi. Bir əcnəbi jurnalist demişdi: "Öz şəhidinə belə hörmət edən xalq ölməzdir".

Şəhidlər Xiyabanı Azərbaycanın müqəddəs ziyarət yeridir. Bu ucalıqdan keçmişimiz, gələcəyimiz görünür. Tariximizin, keçmişimizin, qeyrətimizin, itkilərimizin, milli şərafətimizin rəmzidir bu Xiyaban.

Bu gün Vətənə xidmətə yola düşən oğullar, yeni ailə quran gənclər Şəhidlər Xiyabanında and içirlər. Vətənə naminə canını fəda edənlərin qarşısında əbədi borcluuyq.

O qanlı şənə gecəsi Vətənin sinəsinə çalın-çarpaz dağ çəkdi. Amma bu faciə bizi sındırmadı, əksinə, dağ boyda qürur verdi. Onlar öz ölümləriylə bizi yaşatdılar, bir millət kimi nəyə qadir olduğumuzu canlarını qurban verməklə bütün dünyaya nümayiş etdirdilər.

Kənan HACI

Şərin hökmranlığı təkcə yenilməz Ruhun üzərində tam bərqərar ola bilməyib. İlk cümləni yazıb dayanıram və düşünürəm – doğrudanmı bu, belədir, yoxsa sadələh gümanlar yenə baş aparır? İstədim bu mövzunu əvvəlcə özüm üçün bir balaca çözləyim.

Şərin hökm-fərman olduğu məkan qəddarlığın qanunlaşdığı yerdə, bioloji istəklərin münbit torpağıdır. İnsan ruhunun öz-özünü apardığı əbədi mübarizədə çox vaxt Şər qalib gəlir. Çünki insanın içində nəfis deyilən bir qüvvə var ki, bu qüvvə onun fitri naqisliyi kimi həmişə başına bəla olacaq. Dünya bina olan gündən insanlığa qarşı törədilən yer üzünün bütün qorxunc günahları nəfsin fəsadları deyilmi?

Yer üzündə təbii və ya qeyri-təbii fəlakətlərin sayı durmadan artır. Qiyamətin əlamətləri bəşər tarixində zaman-zaman özünü büruzə verir. İnsanların standart reaksiyası həmişə belə olub: qiyamət yaxınlaşır. İnsan şüuru bu fəlakətlərin həndəsi silsilələr üzrə artımına başqa bir yozum, təfsir vermək iqtidarında deyil.

Yüz illərin basırığında bir-cə gün də var ki, o gün dünya durduqca unudulmayacaq. O gün İsa Məsihin çarmıxa çəkildiyi gündür. O gün Rum sərdarı Ponti Pilat ilə Nazareti İsa arasında belə bir dialoq baş vermişdi:

- "Yaxşı, belə güman eləyə ki, sən tələmin dürüstü, onda de görüm: ikinci zühür günün nə vaxt gələcək?"

- Şübhələrinə anlamaq çətin deyil, ey Rum sərdarı, ustadın yunanlar kimi yerə yaxın, kobud düşünürsən. Mənim iradəmdən qəti inciməyəsən. Nə qədər ki, mən sənənin hüzzurunda fani bir insan kimi müntəzirəm, höcət eləməyə haqqın var. Hələ üstəlik, biz səniyə nə yad - biganə adamlarıq - odnan su kimi. İndi isə səni narahat eləyən məsələ bərdə, hökmdar... Bir də zühür qılmağım çox çəkəcək, bax, burası doğrudur. Haqlısan. O günün havaxt gələcəyini əvvəlcədən heç kəs deyə bilməz, o yalnız bu dünyayı- aləmi xəlx eləyən ki, var, bax o kəsin yazısındadır".

Qırğız ədəbiyyatının böyük simalarından olan Ç. Aytmatovun "Qiyamət"ində bu dialoq davam etdirilir və romanın strukturunda onurğa sütünü funksiyasını öz üzərinə götürür. Yer üzündə tək bir nəfər Söz sahibi olmayınca Tarix sənə çatmayacaq. O bir nəfər bizim talelərimizin də yiyəsi olacaq, ruhların ixtiyarı da Ona veriləcək. Biz Onu sevməsək də, Ona təslim olacağıq. Çünki getməyə başqa yolumuz qalmayacaq.

Bir yaxın dostum qiyamət mövzusunda yazdığını bilincə öz qəribə versiyasını irəli sürdü: qiyamət bilirsən nə vaxt baş verəcək? Kişi qadına, qadına kişiyə çevrildə. Sonra da əlavə elədi ki, çox ağır bir mövzuya girişmişəm. Onun çevrilmə versiyası yadıma Kafkanın "Çevrilmə"sinə saldı. Çevrilmə o zaman baş verir ki, ilahi nizam pozulur, Tanrı ilə insanlar arasındakı təmas xəttinə şeytan girir və virus kimi, bütün mənəvi dəyərləri dağıdır.

lin tərəfindən himayə olunub. Müvəqqəti olaraq əsərlərinə qadağa qoyulması da onun xilasını naminə atılan addım idi. Bir müddət işsiz qalan yazıçı məcburiyyət qarşısında qalib hökümətə müraciət edəsi olur. Bundan xəbər tutan Stalin dərhal Bulqakovun evinə zəng vurub onun problemiylə maraqlanır və nəticədə yazıçı Moskva Akademik Bədaye Teatrında rejissor kimi fəaliyyətə başlayır.

Aytmatovun romanında biz bu mübarizənin fraqmentləriylə rastlaşırıq. Yazıçı bir az da irəli gedib gələcəklə bağlı proqnozlar verir: "İlahi, niyə axı Sən öz çiyinə bu düzəlməz dünyanı düzəltmək kimi ağır bir yük götürmədin? Ey Xilaskar, ey Dadayətən, bir dayan, gör nə deyirəm, yolunda çarmıxa çəkiləcəyini, müdhiş bir ölümə düşür olacağın o kəsə sonradan Səni ələ salıb güləcəklər. Bəli, bəli, bəziləri hətta qəhqəhə çəkəcək, bir parası Sənin

Dünyanın

YÜKÜ

Daha bir söz nəhəngi M. Bulqakovun fikrincə isə yer üzündə ədalətin bərqərar olması üçün Şərlə məhz Şər qüvvələrə vasitəsilə mübarizə aparmaq lazımdır. Şəri yalnız öz silahı ilə məhv etmək olar. İsa və Ponti Pilat haqqında roman yazan Master də sözün ilahi mənasında dindən uzaq bir adamdır. Bəlkə elə buna görə o, romanda qələbə çala bilmir?

Bəziləri düşünür ki, insan ilahi bir qüvvə tərəfindən idarə olunur və buna görə Xeyrin də, Şərin də səbəbi insanın fəvqündədir. Bu inanım yaratdığı monoteist avtoritar dini təsəvvürlər insanın aldadıcı "xilas" olmaqla həm də avtoritarizmin ideoloji dayağına çevrildi. "Master və Marqarita"da Şər ruh və kölgələr hökmdarı Voland məhz bu dayaqları sarsıtmaq istəyirdi. O, isbat etməyə çalışırdı ki, Xeyrin də, Şərin də səbəbi məhz insanın içində, xislətindədir.

Tamamilə ayrı-ayrı tale yaşamış iki böyük yazarı - Bulqakovu və Aytmatovu müqayisə etmək istəsəm də, təzəcə bu cəhdin əbəsləşməsinə qorxuram. Əvvəla, hər bir müqayisə qüsurudur, ikincisi, əgər onların hər ikisi eyni missiyanın daşıyıcılardırlarsa, müqayisəyə nə hacət?! Bulqakov inqilabın əleyhinə olsa da, həmişə Sta-

O ki, qaldı Aytmatova, inamla demək olar ki, o, sovet sisteminin yetişdirdiyi tək-tük nəhəng yazıçılardandır ki, rus dilində yazmasına baxmayaraq bütün yaradıcılığı boyu milli ruhun daşıyıcısı olaraq qaldı, eyni zamanda ömrünün sonunacan hakimiyyətin favoriti oldu. Bu tarazlığı qoruyub saxlamaq hər sovet yazıçısına müəssər olan "xoşbəxtlik" deyildi. Aytmatovun "Qiyamət"i əslində rejimin çökəcəyinə bir işarə, eyham idi. "...yaşasın ruhun inqilabı!" deyəndə yazıçı millətlər koloniyasının nəfəslilərini sadə insanlara nişan verirdi.

Volandın Levi Matveyə dediklərini xatırlayırsınız mı? "Sən zəhmət çəkib bu sual bərdə düşünə bilirsənmi ki, əgər Şər olmasa xeyrin nə mənası vardı, əgər kölgələr itisə yer üzünə necə görünərdi? Axı kölgələr əşyalardan və adamlardan yaranır".

Bulqakov da milyon illərdir ki, dəyişməz qalan bir fikri Volandın - iblisin diliylə bizə çatdırır: Xeyirlə Şərin mübarizəsi əbədidir. Milyon illərdir ki, bəşər həm də bu aksiomanın oxu ətrafında fırlanır. Yeni nəsilin əvvəlkiyə, ondan da qabaqlıqlarla can-qan qovuşduğu beləcə baş verir. Xeyirlə Şər nəsiləndən - nəsilə yaddaşın sonsuzluğunda, bəşərin zaman və məkan sonsuzluğunda ötürülür...

bihudəliyinə, üstündən min illər keçəndən sonra lağ eləcəkdir; onda o materialist elm Allahı inancın daşını daş üstə qoymayacaq. Sən başına gələnlərin hamısını uydurma sayacaq: "Sarsaq! İp-ləmə! Səndən kim xahiş eləyib? Həmin o çarmıx oyunu kimə və nəyə lazım mıs? Kimi heyrətə gətirirdin? İnsan olan bəndədə bu heç olmasa bir misqal, bir tük qədər nəyisə dəyişdimi?" Sonra da kainata sahib olmaq üstündə, daha doğrusu, kəhkaşanda ağalıq, tamah üstündə dəhşətli bir çəkilmə başlayacaq, fəza sonsuz olsa belə, kainat onlara azlıq eləcəkdir, yer üzündə bir balaca portliklərinin heyifini almaq üçün bütün qitəni yandırıb külə döndərməyə hazır olacaqlar".

Amma İsa Məsihin çarmıxa çəkilməzdən öncə dediyi sözlər Aytmatovun Avdısına və onun timsalında bütün bəşəriyyətə verilən ən dürüst cavabdır: "...hər bir hakimiyyət insanları üzərində zorakılıq ələtidir, vaxt gələcək, nə qeysərlərin, nə də başqalarının hakimiyyəti olacaq. İnsan həqiqət və ədalət səltənətinə daxil olacaq, orada, ümumiyyətlə, heç bir hakimiyyətə ehtiyac qalmayacaq".

Yer də, göy də o insanın ədalətinə möhtacdır. Böyük yolda qarənəfəs olanların bu dünyadan bir-yolluq əl götürməsi sizi üzməsin. İstəsək də, istəməsək də dünyanın yükü biz insanların çiyindədir.

Gəlin, dünyanın yükünü bir qədər azaldıq.

İran şahı Rza Pəhləvinin və oğlu Məhəmməd Rza Pəhləvinin həm şəxsi, həm də siyasi həyatında azərbaycanlılar, xüsusən də azərbaycanlı qadınlar mühüm rol oynayıblar. Məhəmməd Rzanın həyat yoldaşı Fərəh Pəhləvi öz ad-sanına və fəaliyyətinə görə həm ölkə içində, həm də xaricdə böyük nüfuz sahibi idi. Rza şahın həyat yoldaşı, Məhəmməd Rzanın anası Banu Tacülmülük Badkubeyi isə pəhləvilərin hakimiyyətinin möhkəmlənməsində son dərəcə əhəmiyyətli rol oynamışdı. Fərəh Pəhləvi bizim oxuculara təqdim edilsə də, Tacülmülükün həyatı və fəaliyyəti bu günədək məlum deyil. Bunu nəzərə alaraq onun 1980-ci ildə Nyu Yorkda və elə həmin ildə Tehrandə çap edilmiş "Pəhləvi kraliçası" adlı memuarından bəzi hissələri farscadan çevirib, oxuculara təqdim etməyi qərara aldıq.

(Əvvəli ötən sayımızda)

... Əlirza 1301-ci ildə fərvərdin ayının 12-də dünyaya gəldi. O, zahiri görünüşcə, xasiyyət və əxlaq baxımından eynən Rzanın özü idi. Bədəncə zəif olan Məhəmmədrzanın əksinə olaraq, o, yaxşı bədən quruluşuna malik idi. Mən həmişə fikirləşirdim ki, Məhəmmədrza və Əşrəf əkilə olduqları üçün belə zəifdirlər. Onlar bədən və sağlamlıq baxımından da öz yaşdlarından xeyli geri qalırdılar. Yadımdadır özü ucaboy və bədəncə möhkəm olan Rza Məhəmmədrzanı və Əşrəfi dizləri üstündə oturdanda mənə baxa-baxa (çünki mən də digər qadınlara nisbətə cüssəli idim) zarafatla deyirdi: "Fil siçan doğub".

Lakin Əlirza iribədənli uşaq idi və doğulanda çəki baxımından əvvəlki iki uşağın ağırlığında olmuşdu. Hər hansı mədəniyyətə, dinə, təriqətə mənsub olmasından asılı olmayaraq, dünyanın bütün anaları övladlarını eyni gözlə görür və ana qəlbində heç vaxt bir övladla digər övlad arasında fərq olmur. Mən Məhəmmədrzanı, Əşrəfi, Şəmsi, Əlirzanı eyni dərəcədə sevirdim və necə deyirlər, övladlarıma aşıq idim. Məhəmmədrza sakit və utancaq uşaq idi. Əşrəf mehriban və emosional olsa da, bir qədər tünd xasiyyət idi, oğlanlara məxsus oyunlardan və hərəkətlərdən xoşu gəlirdi. Şəms aram, səbirli, fəvqəladə mehriban və həssas idi. Əlirza özünə hədsiz inamlı və çox cəsarətli idi, o, qətiyyətlə qorxu bilmirdi.

Birinci övladım 1296-cı şəmsi ilinin 4 şaban ayında Həsənaşad Xiyabanında yaşadığımız mənzildə dünyaya gəldi. 1298-ci ilin 6 şaban ayında ikinci övladım da həmin mənzildə doğuldu. Şəms dünyaya gələndən sonra bir müddət müalicə olundum və 1301-ci ildə dördüncü dəfə (Əlirza) ana oldum. Təəssüf ki, Əlirzanı doğanda sağlamlığıma ciddi ziyan dəydi, üstümə bir fransalı qadın həkim gətirənlər də, vəziyyətim yüngülləşmədi və bundan sonra xeyli müddət qadınlıq xəstəliyindən əzab çəkdim. Rza hərbi olduğundan, dünyada hərbdən başqa heç bir işi ciddi saymur və digər sənət sahiblərini qəbul eləməirdi. O, Məhəmmədrzanı hərbi mürəbbilərin rəhbərliyi altında təhsil alsın deyərək 6 yaşda özünün Tehrandə təsis etdiyi ibtidai hərbi məktəbə göndərdi. Az sonra Əlirzanı da ibtidai hərbi məktəbə yazdırdı.

Onu da deməliyəm ki, Əlirza böyük qardaşına hədsiz ehtiramla yanaşır və ona itaət edirdi. Aviasiyanın fəvqəladə inkişaf etdiyi və təyyarələrin xeyli modernləşdiyi indiki dövrdə də hava gəmilərinin qəzaya uğraması bərdə hər gün xəbərlər eşidirik. O zaman təyyarənin süquta uğraması bir qəza olmuşdu. Məhəmmədrza məxsus təyyarə də bir neçə dəfə məhv olma təhlükəsi ilə üzləşmiş, yalnız son anda tale onun üzünə gülmüşdü.

İçki ki, əgər mən icazə verməsəm o, yenidən izdivaca girməyəcək. Mən kəməli-ədəb və razılıqla ona dedim ki, arvad ala bilər. Əvvəla, mən bilirdim ki, Rza uşaqları sevirdi və mən daha onun üçün uşaq doğma bilmərəm.

İkincisi bu idi ki, Rza şah indi sonsuz qüdrət sahibi idi, istədiyi işi görə bilərdi. Buna görə də onun təvazökarlığını qiymətləndirməli idim. O, mənə ehtiram göstərirdi, icazə istəyirdisə, mən bu icazəni verməli idim. Rza 1306-cı şəmsi ilində Qacarlar ailəsindən olan Turan Əmirsüleymanı adlı bir qızla kəbin kəsdirdi. Bu qız özünü çox razı və yelbeyin idi. Rza ilə iz-

İsmət uşaqların tərbiyəsinə çox da diqqət yetirmirdi. Onlar küçə və bazar adamlarının dilini öyrənərək, şahənşah sarayına vulqar ifadələr gətirmişdilər. Məsələn, onların dilindən belə ifadələr cari olurdu: Zeki! Ze kise və s.! Onlar olduqca vulqar səslənən çarvadarlıq kəlmələrini də dilə gətirdilər. Qeyd etmək lazımdır ki, Rza həvəsbaz və qadınlarla işrətə meyil edən kişilərdən deyildi. Mənə dəfələrlə demişdi ki, əgər daha çox övlad istəməydim, səndən sonra heç vaxt evlənməzdim. Turanla və daha sonra İsmətlə nikahdan sonra bizim münasibətlərimiz sadəcə

(Azərbaycan dilində ilk dəfə)

Sonuncu İran şahının sarayında saraydaxili intriqalar

Məhəmməd Rza Pəhləvinin anası Bakılı Tacülmülükün xatirələri

Məhəmmədrza 6 il müddətində Tehran İbtidai Hərbi Məktəbində oxuduqdan sonra təhsilini davam etdirmək üçün İsveçə göndərildi. Əlirza da Tehran İbtidai Hərbi Məktəbində 4-cü sinfə qədər təhsil alandan sonra qardaşının ardınca Luzana (İsveçə) göndərildi və 6 il müddətində orada qaldı. Sonradan Tehrana qayıdıb, orta hərbi məktəbə qəbul olundu və zabit şəhadətnaməsi aldı. Onu da vurğulamaqlıyam ki, Məhəmmədrza atasının cəbr və təzyiqlə hərbi məktəbə dözürdü, lakin Əlirza daxilən hərbi işə meyilli idi. O, İrana qayıdıandan sonra öz ayağı ilə hərbi məktəbə gedərək ordu zabiti olmuşdu. Əvvəldə qeyd etdiyim kimi, Əlirza uca boylu, ciddi qiyafəli bir gənc idi. Rza onun üçün təkə ata deyil, bir nümunə, bir büt idi. O, atasını pərəstiş ediləcək bir səviyyədə sevirdi. Mənim bu əziz oğlum 1333-cü şəmsi ilində bir Dakota təyyarəsi ilə uçarkən qəzaya düşmüş və təyyarə Tehran ətrafındakı dağlara çarpılarkən şirin canından olmuşdu. Bununla da ömürlük mən bədbəxtin sinəsinə dağ çəkdi. O, öləndə 31 yaşın içində idi. Təəssüf ki, ciyərparamın bu ürəkparçalayan faciəli ölümündən sonra qeyri - insani şeylər yaymağa başladılar, dedilər ki, Əlirza guya bir ailə sui-qəsdinin qurbanı olub. Onu Məhəmmədrza aradan götürüb.

Mən 1331-ci şəmsi ilindən bəri günədək susmuşam, amma indi bəyan edirəm ki, Əlirzanın təyyarəsinin süqut tarixi 1330 və ondan sonrakı illərin siyasi hadisə və çaxnaşmaları ilə eyni vaxta düşdüyündən, Pəhləvi ailəsinin düşmənləri və siyasətbazlar böyük oğlumun qardaş qətlində ittiham etməklə şah ailəsində çat yaradıb, Məhəmmədrzanı bədnam etmək istəyirdilər.

Mən şahadət verirəm ki, Məhəmmədrza ilə Əlirza arasında heç bir ittiham olmayıb, əslində həmin illərdə Məhəmmədrza səltənəti buraxıb, həyat yoldaşının əlindən tutaraq, məmləkəti tərək etmək üçün fürsət gəzirdi. Xüsusilə də 1330-cu ildən sonra Məhəmmədrza Sürayya ilə Amerikaya gedərək orada fermerliklə məşğul olmaq və siyasət dünyasından birtəfəlik uzaqlaşmaq arzusunda idi. Belə bir vaxtda yalnız Əlirza onu qalmağa və müqavimət göstərməyə təşviq edirdi.

Biz hakimiyyətin bir neçə dəfə təhlükə ilə üzləşdiyi 1330-cu ildən sonra Məhəmmədrzanın müxalif siyasətçilərin gündən-günə artan təzyiqlərindən qarşısında yorğunluq və acizlik göstərdiyini görüb Əlirzaya təklif etdik ki, Məhəmmədrzanın canişini olsun. Amma Əlirza qətiyyətlə imtina etdi.

Hətta iş o yerə çatdı ki, İngiltərənin səfiri Əlirzaya qardaşının yerinə hakimiyyətə hazır olmağı təklif edəndə, o, çox acıqlı şəkildə ona cavab verdi və iki ayağı bir başmağa dirəyərək qardaşının hakimiyyət başında qalmasında ısrar etdi.

Əlirzanın Gürgəndə bir əkinçilik təsərrüfatı var idi ki, irsən atasından ona keçmişdi. 1333-cü ilin şaban ayının 6-da gecə öz təsərrüfatına baş çəkib qayıdanda qəzaya düşmüşdü. Mən hətta ölsəm də, Əlirzanın xatirəsi ürəyimdən silinməyəcək. Əlirza Parisdə Kristina adlı bir polyak qadınla izdivaca girmişdi ki, bu izdivacdan Əli adlı əziz nəvəm dünyaya gəlib və həmin uşaq əziz Əlirzanın yeganə yadigarıdır. Əlirza doğulandan sonra mənimlə Rza arasında ər-arvadlıq əlaqəsi soyudu. Əlbəttə, Rza mənə son dərəcə ehtiram göstərir, heç bir cəhətdən diqqətini azaltmırdı. Hətta Turan Əmirsüleymanı (Qulamrzanın anası) ilə evlənmək istəyəndə məndən icazə aldı və and

divaca könül xoşluğu ilə razılıq versə də, nikahdan və Qulamrza dünyaya gələndən sonra narazılıq yaratmağa başladı. Onun məqsədi Rzanı öz təsiri altına salaraq mənə uzaqlaşdırmağa məcbur etmək və İranın kraliçası olmaq idi. Turan adam içində təkə biza qarşı sayğısızlıq etmirdi, Rzanın özünü də onun ailəsinə məxsus olan tacü-təxtü qəsb edən birisi hesab edirdi. O, harada otururdusa, bir yozum verib, hücumu keçirdi.

Rza bu xudpəsənd qadına dözmədi, Qulamrza doğulandan sonra onun talağını verib, öz işinin ardınca göndərdi. Bundan bir neçə il sonra isə o, Fətəli şahın nəvəsi Mücəllədövlənin qızı İsmət Dövlətşahla nikah kəsdirdi: yəni yenə də Qacar ailəsindən qız aldı (Şərh - Rza şah Banu İsməti çox sevirdi, onun qarşısında təslim olmuşdu. Buna görə də yaxınları deyirdilər ki, Rza şah Qacariyyəyə (Qacarlar sülaləsinə) qalib gəlsə də, Qacar ailəsindən bir qadın ona üstün gəlirdi).

... Rzanın bu qadından dörd oğlu və bir qızı oldu: Əhmədrza, Əbdürza, Həmidrza, Mahmudrza və Fatimə. İsmət yavaş-yavaş İsmətmülük kimi məşhurlaşmağa başladı. O, ərinə əsir etmək yolunu yaxşı bilirdi; onu şəxsən özü hamama aparır, mahir bir hamamçı kimi onu kisələyir və masaj edirdi. Çox sadə bir həqiqət deyim ki, heç bir qadının günüsünü görməyə gözü olmur. Buna görə də mənə həsəddən bu cür sözlər danışmaqda ittiham etməyin. Mənim də bütün qadınlar kimi gündüzdən xoşum gəlmirdi, amma başqa yolum yox idi, ərimin razılığı xatirinə kəsə gəlməyə və şəraitə dözməyə məcbur idim. Lakin and içirəm ki, Rzanı sevdiyim üçün onun bütün uşaqlarını öz balalarını kimi sevirdim. Rzanın uşaqları da mənə öz doğma anaları kimi sevirdi və bizim aramızda çox səmimi əlaqələr yaranmışdı.

dostluq münasibətinə çevrilmişdi. O, Turanla evli olanda mənə "Məhəmmədrzanın anası" deyərək çağırırdı, əvvəlki kimi daha "Taci" və ya "Təmah" demirdi. Hər gün bir dəfə, bəzən isə iki dəfə (bir dəfə səhər, 9 radələrində, bir dəfə də axşam saat 6-ya yaxın) mənim aradıma gəlirdi, bir qədər salonda var-gəl edir, hal-əhval tutur, mənim vəziyyətimdən arxayın olandan sonra oranı tərək edirdi. Elə xəyal etməyin ki, bundan sonra İsmətin yanına gedirdi! Xeyr! Rza hətta təzəcə izdivaca daxil olduğumuz vaxtlarda yerini özü salıb tək yatmağa adət eləmişdi.

İsmət vəfasız qadın oldu. Rza Moris adasına sürgün ediləndə İsmət də özü ilə apardı. Amma İsmət vəfasızlıq etdi, bir - iki aydan sonra onu atıb İrana qayıtdı.

Siyasi nikah

Əlbəttə, hər bir kişi həyat yoldaşı seçməli, hər bir qız da ərə getməlidir. Bu təbii və məcburi qaydadan çox az adam yan keçə bilər. Bəzi məsələlərdə hakim ailədən olan bir şəxsə cəmiyyətin aşağı təbəqəsindən olan insan arasında fərq olmur. Bu, izdivac və ölümlü məsələsidir. İnsanların zadəganlıq və sultanlıq mövqeyi də onların ailə xəsbəxtliyinə zəmanət vermirdi və ya onların ölümünü gecikdirə bilmirdi.

Mən şəxsən bəzi məsələlərdə tələyə inanıram. Siz özünüzdə fikirləşin, necə olur ki, Rza adlı sadə bir əsgər ataman komandanlığı altına düşür, ruzigarın oyunu nəticəsində mənim yoluma çıxır və biz nikah bağlayırıq. Rza da mənim kimi taleyin əcaib oyunundan və qəzavü-qəddərdən keçmişdi. Südəmər vaxtı anası onun soyuqduymədən öldüyünü güman edib torpağa tapşırmaq üçün Haşim İmamzadəsinin xidmətçisinə vermişdi. Əgər ana geri qayıtmaq və körpəni götürmək fikrinə düşməsəydi, nə baş verəcəkdiniz?

Ardı 6-cı səhifədə

Yanvarın 8-də Azərbaycan teatrının görkəmli nümayəndələrindən biri, milli kino sənətimizin bənzərsiz siması, əfsanəvi aktrisa Leyla Bədirbəylinin anadan olmasının 95 illiyi tamam oldu.

SSRİ Xalq artisti, Dövlət mükafatı laureatı Leyla Bədirbəyli 1920-ci ildə Bakı şəhərində dünyaya göz açdı. Anası Bikə xanım Şəm-kirli Musa xanın qızı, atası Ağalar bəy isə həmin bölgənin bəylərindən olub.

Əvvəli 5-ci səhifədə

Bir zaman ordunun baş komandanı olan vaxt sərhəd qüvvələrini yoxlamaq üçün Azərbaycana və Türkiyə sərhədlərinə gedir, müha-fizəsiz qalanda İsmayıl xan Səmit-qu və onun tüfəngçiləri ilə qarşılaşır. İsmayıl xan bir anda Rzanın başını üzə və canını ala bilərdi, amma o, bu işi görmədi, sonradan Rza onun canını aldı. Özü dəfələrlə mənə demişdi ki, hər insanın bir taleyi olur, onu dəyişmək mümkün deyil. Hətta taxt-taca yiyələ-nəndə də bunun taleyin oyunu olduğunu demişdi (Şərh - Əlbəttə, əgər Mirpənc Rzaxanı iş başına gətirən ingilis istismarının xəyanət və sui-qəsdlərini təqdir hesab et-sək!) Mən irəlidə öz nikahımdan danışdım, indi isə Məhəmmədrza-nın izdivacı barədə qısaca söhbət açmaq istəyirəm.

Məhəmmədrzanın birinci həyat yoldaşı şahzadə xanım Fövziyə ol-muşdu. O, 1318-ci ildə isfənd ayı-nın 24-də Məlik Fuadın qızı (Mə-lik Faruqun bacısı) şahzadə xanım Fövziyə ilə evləndi (Şərh - Məhəm-mədrzanın Məlik Faruqun bacısı Fövziyə ilə nigahı 1317-ci ildə plan-laşdırılmışdı. Bu nikah iki rejimi İran və Misiri yaxınlaşdırmaq üçün ingilislər tərəfindən hazırlanmışdı. Fövziyənin atası Məlik Fuad ingilislərin baş nökrəri idi. O vaxt ki, Mi-sir Britaniyanın müstəmləkəsi idi o, Misir hakimiyyətini ələ keçirdi və ingilislərin himayəsi ilə özünə mə-lik titulu verdi).

O zaman Məhəmmədrza və-liəhd, Məlik Faruq isə padişah idi. Yəni İran vəliəhdi Misir padişahı-nun bacısı ilə nikaha girdi. Nişan mərasimi 24 isfənddə, toy məra-simi isə həmin ayın 28-də oldu. Bu izdivacın bəhrəsi mənim əziz nəvəm və gözümün nuru Şahnaz oldu. Fövziyə 10 il Məhəmmədrza ilə ömür sürdü. Ancaq həmişə öz vətəni üçün darıxdığını bildirir, açıq-aşkar Qahirəyə qayıtmaqla və hətta misirli bir taksi sürücüsünün belə həyat yoldaşı olmağı İranda qalmaqdan üstün tutduğunu dilə gətirirdi.

Stalinin rəğbət bəslədiyi "Azərbaycan gözəli"

Balaca Leylanın uşaqlıq illəri Bakıda – İçəri-şəhərdə keçib. Onun sənətə gəlməsində anası Bikə xanımın böyük rolu olub. Belə ki, həmin illərdə Əli Bayramov klubundakı qadınlar dərnəyinə gedən Bikə xanım böyük qızı Ley-lanı da özü ilə aparırmış. Rəqsə böyük marağı olan gələcəyin məşhur aktrisasının istedadını üzə çıxaran ilk sahə də məhz rəqs olur. Belə ki, fərqli xarici görünüşü və rəqs bacarığına sahib olan Leyla Bədirbəyli Azərbaycan Dövlət Filarmoniyasına dəvət edilir.

Filarmoniyada çalışdığı illərdə "Ayna" və "Bakının işıqları" filmlərində rol alan aktrisa 1941-ci ildə teatrın baş rejissoru Ədil İsgəndə-rovun dəvəti ilə Akademik Milli Dram Teatra gəlir. O, 33 il bu sənət mədəninin səhnəsində bir-birindən fərqli qadın obrazları yaradır.

Azərbaycan teatrının inkişafında Leyla Bə-dirbəylinin xidmətləri həmişə xüsusi xatırlanır. O, milli teatrımızın səhnəsində yaratdığı Sara ("Solğun çiçəklər"), Solmaz ("Od gəli-ni"), Şəlalə ("Yalan"), Dezdemona ("Otel-lo"), Liza ("Canlı meyit"), Nərminə ("Göz hakimi") və digər bu kimi obrazları ilə mə-dəniyyət tariximizə öz adını yazdı.

Leyla Bədirbəylinin parlaqlığında dahi bəstə-kar Üzeyir Hacıbəyovun böyük rolu olub. Məhz Üzeyir bəyin tövsiyəsi ilə rejissor Rza Təhmasib onu "Arşın mal alan" filminə dəvət edib.

Leyla Bədirbəyli 1938-ci ildə Moskvada Azərbaycan mədəniyyəti günlərində işti-rak edir. Azərbaycan nümayəndə heyətinin Moskvadakı çıxışları çox böyük uğurla qar-sılanır. Konsertlərin birində Stalin də iştirak edir. O, Leyla Bədirbəyliyə heyran olub: "Ona krasavitsa Azerbaydjana", deyir.

Sözsüz ki, Leyla Bədirbəylinin Azərbay-can kinosunun inkişafındakı xidməti təkcə "Arşın mal alan"dakı Gülçöhrə ilə bağlı de-yil. İstedadlı aktrisa 50-yə yaxın ekran əsə-rində, o cümlədən, "Səbuhi", "Fətəli xan", "Dəli Kür", "Sevil", "Onun böyük ürəyi", "Dərviş Parisi partladır" filmlərində unu-dulmaz obrazlar yaradıb.

O, 1946-cı ildə "Arşın mal alan" filmindəki Gülçöhrə roluna görə Stalin (sonralar Dövlət mükafatı adlandırıldı) mükafatı, 1972-ci ildə isə "Mahnu dağlarda qaldı" tamaşası-nı oynadığı Fəxrəndə xanım obrazına görə Azərbaycan Respublikasının Dövlət Mükafatı ilə təltif olunub. 1949-cu ildə Respubli-kanın Əməkdar artisti, 1959-cu ildə isə Xalq artisti fəxri adlarına layiq görülüb.

Leyla Bədirbəyli dramatik aktrisa idi. Müxtəlif janrlı tamaşalarda çıxış etsə də, həmişə oynadığı obrazın bədii tutumunu dramatik zəmində kökləyirdi. İfasında sadə və realist boyalara üstünlük verirdi. Səhnə-

də ciddi, bir qədər romantik, melodramatik obrazları canlandırmaqda daha səriştəli idi.

Aktrisanın bacısı xatirələrində yazır ki, Leyla Bədirbəyli səhnəyə gələn gündən həmişə baş rollar yaradıb: "İşinə çox ciddi yanaşırdı. Cəfər Cabbarlının "Solğun çi-çəklər" əsərində Saranı çox təsirli oynamış-dı. Tamaşa bitəndən sonra bütün aktyorlar səhnəyə çıxar, tamaşaçılar qarşısında baş əyərdilər. Leyla Bədirbəyli heç vaxt bu rolu yaradanda tamaşadan sonra səhnəyə çı-xmazdı. Deyərdi ki, mən tamaşaçının qəl-bindəki hissələri dağıda bilmərəm. Axı Sara ölü. Mən necə təzədən səhnəyə çıxa bil-ərəm..."

Leyla Bədirbəylinin ömrünün son illəri çox çətin və iztirablı keçib. Şəxsi həyatın-da yaşadığı faciələrdən sonra "Azərbaycan gözəli" adlandırılan aktrisa günbəgün sağ-lamlığını itirməyə başlayır, əsəb xəstəliyinə tutulur. Qısa müddət ərzində elə tanınmaz hala düşür ki, heç kimin onu bu halda gör-məsini istəmir və heç kimlə görüşmək istə-mir.

Yalnız 1999-cu il yanvar ayının 1-də "İs-tiqlal" ordeni ilə təltif olunanda ictimaiyyət arasına çıxan aktrisa elə həmin il noyabr ayının 23-də 79 yaşında dünyasını dəyişir...

Sevinc FƏDAİ

Bakılı Tacülmülükün xatirələri

(Azərbaycan dilində ilk dəfə)

(Nişan barədə qərar qətiləşəndən sonra sarayın o zamankı rəhbəri (yəqin ki, saray aparatının rəhbəri) Mahmud Cəmin (müdir-ül mülk) başçılığı altında heyət Qahirəyə yola düşdü. 10-15 gündən sonra geri qayıdan elçilər Məlik Faruqun razılaşdığını bildirdilər. Çox ehtimal ki, Faruq da əvvəlcədən ingilislər tərəfindən bu məsələ barədə qərar qəbul etməyə hazırlanmışdı. Əks halda, o, bacısını müqəddiməsiz (yəni heç kəslə məsləhətləşmədən) niyə İran vəliəhdinə verməli idi? Hər halda, heyət vəzifəsini yerinə yetirmiş, məsələ qabaqcadan həll olunmuşdu. Sonra qərara alındı ki, Fövziyənin ailəsi İrana gəlsin. Faruq özü gəlmədi. Amma anası dörd qızı ilə bərabər (Fövziyə ailənin böyük qızı idi) gəmi ilə İran limanlarından birinə gəlib, oradan qatarla Tehra-na varid oldu. 1318-ci ilin fərvərdin ayında Rzaxan şəxsən özü qonaqları qarşılamaq üçün dəmir yol vağzalına getdi. Toy Güllüstan sarayında oldu. (Kəbin Misirdə kəsilmişdi).

Fövziyə heç cür İran həyatına uy-ğunlaşa bilmirdi. Burada ona məh-rəm olan insanlar yalnız özü ilə İrana gətirdiyi bir misirli ailə idi. O, təkcə bu adamlarla söhbət edir və ararib də Misirin İrandakı səfiri və onun xanımı ilə təmasa girirdi. Bu izdivac sadəcə olaraq çarəsizlikdən baş tutmuşdu. Heç kəs onun narahatlığını və göz-lənilmədən ailəsindən ayrı düşməsinin qəmini açıqlaya bilməzdi. Şahın ailəsi, xüsusilə bacıları ilə sərt rəftar edirdi. İskəndər Dildəm, "Rza şahın macərə dolu həyat", səh. 384)

Mən və qızlarım onu tək qoy-mamaq, qəribliyini hiss etməsin deyər imkan daxilində onu əy-ləndirmək üçün çox çalışırdıq. Hətta Rzanın şahlığı dövründə Fövziyənin bütün ailə üzvləri birlikdə bir neçə dəfə İrana gə-lib, onun yanında qaldılar.

Onu da vurğulamalıyam ki, mən əvvəldən Məhəm-mədrza ilə Fövziyənin nigahına razılıq verməmişdim və Rzaya təzyiq eləmişdim ki, ona bir İranlı qız alsın. Çünki iki ayrı-ayrı millət-in, iki fərqli mədəniyyətin nümayəndəsinin bir-birini dərk etməsi çox çətinidir.

Nəhayət, bu iki ayrı-ay-rı dünyagörüşə malik olan şəxs bir-birinə dözə bilmə-di. Deyəsən, 1327-ci ildə Məhəmmədrza Fövziyə-nin talağını verdi.

1330-cu ildən 1332-ci ilə qədər məmləkətdə çətinliklər yarandı, ayrı-ayrı qəzetlər özlərində cəsarət tapıb Pəhləvi səltənəti üzərinə hücumu keçdilər. Onlar şayiə yaymağa başladılar ki, guya mən və qızlarım (Şəms və Əşrəf) Məhəmmədrza və Fövziyənin şəx-si həyatına müdaxilə edərek onla-rın ayrılmasına səbəb olmuşuq.

Bəri başdan deməliyəm ki, bu fikirlər həqiqətə uyğun deyil, əksi-nə, bizim əlaqələrimiz çox səmimi idi, hətta Fövziyə Məhəmmədr-zadan ayrılandıqdan sonra da bizim rəsmi dəvətimizlə Şahnazı görmək üçün İrana gəlmişdi. Biz onu dəfə-

lərlə Av-ropa və Misir səfərlərində qarşılıyıb - yola sal-mışdıq. Hələ də - bizim Fövziyə ilə ilk görüşümüzə 40 il keçəndən sonra da - o, mənə müxtəlif münasibətlərlə təbrik göndərməkdə da-vam edir, bəzən isə telefon əlaqəsi-ni giririr. Avamlar məşhur ailələr haqqında dastan quraşdırmağı və şayiə yaymağı sevir.

Fövziyə çox gözəl və çox mehri-ban qız idi. Amma şirin dili yox idi, yəni ürəyindəkiləri gizlədə bilmirdi. Məslal üçün vaxt-bivaxt deyirdi ki, o, bu izdivaca razı olmayıb, qardaşı-nın (Məlik Faruqun) təzyiqi altında Məhəmmədrzanın həyat yoldaşı ol-mağa razılıq verib. Əlbəttə, bu yaxşı

söz deyildi və onunla ərinin arasında münasibətlərin soyuması ilə nəticə-ləndi. Biz özümüzü ona yaxınlaşdır-maq üçün xeyli çalışdıq, amma ərəblər nanəib adamlar-dır, bizim gözləntiləri-mizin əksinə olaraq, bir yol tapılmadı.

Fövziyə şahza-də olduğundan, o dövrdəki Misir padşahının bacı-sı olduğundan burnunu bir qədər dik tu-turdu, başqa-larına həqarət gözü ilə baxırdı, daha doğrusu, təkəbbürlü idi.

Anası (Ülya-həzrət Nazlı) və bacıları da İrana gəldiyi vaxtlarda özlərini belə apar-ırdılar. Rza və biz onlara xüsusi məhəbbətlə ya-naşmışdıq halda, onlar gözsüz və üzsüz pişiksayığı hərəkət edirdilər. Məsələn, onlar belə davranırdı-lar ki, guya qızla-rını bizə verməklə bizə böyük iltifat

göstəriblər. Bir dəfə ülyahəzrət Nazlı mənə dedi ki, dünyada İrani tanıyan yoxdur, Misir isə bir mədəni ölkədir, dünyanın mühüm dövlətlərindəndir. Fövziyə də dilinin zəhəri baxımından onlardan geri qalmırdı, ailəsi və əc-dadı haqqında danışanda deyirdi ki, o, Misirin hakim nəsilindəndir və s. və i.a. Bunun ardınca isə özünəməx-sus kinayə ilə belə bir izahat verirdi: Pəhləvi ailəsinin əsli yoxdur, Rza ha-kimiyyəti qəsb yolu ilə Qacarların əlindən alıb. Bu fikirləri onun beyni-nə anası yeridirdi və o da bir sadə qız olaraq onları dilə gətirir, münasibətlə-rin korlanmasına səbəb olurdu.

ardı gələn sayımızda

Farscadan tərcümə etdi: İbrahim QULİYEV

○ ...Açığını deyim ki, 1990-cı ilin 20 yanvarınadək bir çoxları kimi mən də inanmırdım ki, bu dövlət bizə qarşı belə bir addım ata bilər. Uzağı, təsəvvür edirdik ki, 1987-ci ildəki kimi, komendant saati tətbiq edəcəklər. İnsanları tankın altına salsınlar, güllələsinlər?.. Bu, ağılımıza belə gəlmirdi. ...Həmin gecə axşam saat 11-dək Prezident Aparatının qarşısında olmuşdum. Sonra yorulmuşdum deyər, getdim evə. Yemək yeyib, yatdım. Bir də səhərə yaxın eşitdim ki, belə bir hadisə olub, rus tankları şəhərdə adamları qırıblar. Durdum, qaçdım Prezident Aparatının qarşısına. Artıq hava işıqlanırdı. Orda insanlar təşviş içəri-

sində idilər. İnformasiyasımız olmadığından (televiziyanı partlatmışdılar), istər-istəməz şeyiələr, şişirdilmiş məlumatlar yayılırdı.

...Bir neçə nəfər gəlib dedi ki, meyitxanalarda şəkillər çəkmək lazımdır. Mən onlarla getdim. Semaşko xəstəxanasının meyitxanasına girəndə, bir də gördüm, mənimlə gələn cavan oğlanlardan ikisi yıxıldı. Oranın özünün spesifik qoxusu və ağır havası olur. Sonrakı 3-4 gün, elə bil, boğazımda nəsə qalmışdı, boğurdu məni. Həmin anda çəkilən fotoların çoxu peşəkarlıq baxımından çox da mükəmməl işlər deyil. O vaxta kimi insanlar belə bir faciə ilə qarşılaşmamışdılar. Fotoqraflar daha çox adi şəkillər çəkmişdilər. Burda neyt-

Foto: Mirnaib Həsənoğlu

“Mənim gözümdə sovet dövləti

20 yanvarda dağıldı”

“İnstitut yoldaşımın meyitini çəkmişəm, tanımamışam...”

Azərbaycan Fotoqraflar Birliyinin sədri Mirnaib Həsənoğlunun 20 yanvar hadisələri ilə bağlı təəssüratları

Foto: Tahir Cəfərov

Foto: Tahir Cəfərov

Foto: Olet Litvin

ral qalmaq mümkün deyildi. Şekli çəkirdin və daxilində qayan qanı hiss edirdin. Semaşko xəstəxanasından çıxandan sonra çıxıb gördüm ki, fotoaparat isti-soyuğa düşüb, tərleyib, çəkdiyim şəkillərin keyfiyyəti aşağı olacaq. O vaxtkı aparatlar da indiki kimi keyfiyyətli deyildi. Aparatı sildim, təmizlədim, gedib bir də çəkdim. Orada mənimlə eyni institutda oxuyan şəhid Azəri çəkmişəm, tanımamışam ki, bu, Azərdir. Sonradan şəkilləri çap edəndə əvvəlcə damalı köynəyindən, açıq rəngli gödəkçəsindən tanıdım. Sonra üzünə baxdım ki, odur. Elə bil beynimdə bir keyləşmə vardı...

... 20 yanvar nəyi dəyişdi? Ona qədər mitinqləri çəkəndə insanlar bizdən qorxurdular, düşüncüydülər ki, DTK üçün çəkirik. 20 yanvarda isə hamı bizi axtarırdı mətbuat işçilərini, fotojurnalistləri. Yeganə ümid yerləri biz idik sanki. İnsanların informasiyaya münasibəti dəyişdi.

Ona qədər düşüncəmiz fərqli idi. Təsəvvürümə gəlməzdi ki, gecə yatıb-duracağam və səhər bu cür səhnələri çəkməli olacam. Bu, ağılasığan iş deyildi ki. Bəs böyük bir dövlət öz xalqına qarşı bu cür qəddarlıq etsin. Buna heç cür inana bilmirdim. İnanmırdım ki, sovet dövləti dağıla bilər. Mənim gözümdə sovet dövləti elə 20 yanvarda dağıldı...

Qızılgül ABDİN

Foto: Mirnaib Həsənoğlu

Foto: Fərid Məmmədov

Foto: Fərid Məmmədov

Foto: Mirnaib Həsənoğlu

Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti yanında Tərcümə Mərkəzi yanvarın 9-da Elmi-Bədii Şuranın ilk iclasını keçirib. İclasda Tərcümə Mərkəzinin üç ay ərzində gördüyü işlər, tərcümə sahəsinin mövcud problemləri müzakirə olunub.

İclası giriş sözü ilə Tərcümə Mərkəzinin direktoru, Şuranın sədri Afaq Məsud açdı:

– Hər birinizi salamlayıram, dəvətimizi qəbul edib Şuranın iclasına qatıldığınız üçün minnətdarlığımı bildirirəm. İlk növbədə deyim ki, Elmi-Bədii Şuranın ümumi iclasının rübdə bir dəfə, dil və tərcümənin ayrı-ayrı sahələri üzrə işçi qruplarının toplantılarının isə daha tez-tez keçirilməsi nəzərdə tutulur. Şuranın tərkibi 13 nəfərdən ibarətdir. İcazənizlə sizi tərkiblə tanış edim.

Azərbaycan Tərcümə Mərkəzinin Elmi-bədii Şurası aşağıdakı tərkibdə təsdiq edilib:

Milli Məclisin Mədəniyyət komitəsinin sədri Nizami Cəfərov, Azərbaycan Dillər Universitetinin rektoru Səməd Seyidov, Bakı Slavyan Universitetinin rektoru Asif Hacıyev, Azərbaycan Dövlət Mədəniyyət və İncəsənət Universitetinin rektoru Fərah Əliyeva, Azərbaycan Dilçilik İnstitutunun direktoru Tofiq Hacıyev, Nizami adına Ədəbiyyat Muzeyinin direktoru Rafayel Hüseynov, Əlyazmalar İnstitutunun direktor müavini Paşa Əlioğlu, Turizm və Menecment Universitetinin rektoru Cəfər Cəfərov, Azərbaycan Dillər Universitetinin Tərcümə fakültəsinin dekani Vilayət Hacıyev, rejissor Ramiz Mirzəyev, şair Ramiz Rövşən, Mərkəzin aparat rəhbəri Yaşar Əliyev, Şuranın katibi Fərid Hüseyn.

Əvvəla, istəyirəm görülmə işlər barədə qısa məlumat verim.

Tərcümə Mərkəzi ötən ilin avqust ayının 16-dan fəaliyyətə başlayıb və bu müddət ərzində bir sıra işlər həyata keçirib. Bilirsiniz ki, Mərkəz uzun illərdən bəri "Xəzər" dünya ədəbiyyatı jurnalını, bir vaxtlar böyük oxucu auditoriyası toplamış "Yol" qəzetini, həmçinin, yüzlərlə dünya ədəbiyyatı nümunələrindən tərcümə etdiyi əsərləri maddi imkanlı ucubandan nəşr edə bilmirdi. Dövlət başçısı cənab İlham Əliyevin Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti yanında Tərcümə Mərkəzinin yaradılması ilə bağlı 21 may 2012-ci il tarixində imzaladığı sərəncam vəziyyəti dəyişdi. Uzun illərdən bəri fəaliyyəti dondurulmuş bu nəşrlər artıq işıq üzünə görməyə başlayıb. Bu sərəncam, həmçinin, dil və tərcümə sahəsində bir çox mühüm islahatların aparılmasına yol açdı. Yeni statusla fəaliyyətə başlamış Mərkəz indi təkcə bədii ədəbiyyatın yox, dünyanın aparıcı elmi-fəlsəfi, ictimai-siyasi ədəbiyyatlarının tərcüməsi ilə, həmçinin, dil və tərcümənin təhsil mərhələsindən başlayaraq təşkili, ali və orta təhsildə istifadə olunan ana dili və ədəbiyyat dərslərinin dil və məzmun baxımından təkmilləşdirilməsi məsələləri ilə məşğul olacaq.

Tərcümə Mərkəzinin Elmi-Bədii

Bu il biz "Xəzərin enerji resursları Qərbi mətbuatında", Lütfi Zadənin elmi irsi, Andrey Parşinin "Tərcümənin nəzəriyyəsi və praktikasi", Zaxariya Sitçinin Şumer tarixinin tədqiqinə dair elmi araşdırması, Venedikt Vinqradın "Tərcüməşünaslığa giriş", "Dünya xalqlarının mifləri" seriyasından kitabları, uşaqlar üçün müxtəlif formatlı ensiklopediyalar, sinifdən xaric oxu vəsaitlərini, həmçinin, uzun illərdən bəri Əlyazmalar İnstitutunun arxivində əski əlifbada saxlanılan qədim əlyazmaları, fars, ərəb dillərində yazıb-yaratmış Azərbaycan şairlərinin, filosof və siyasətçilərin əsərlərini, eləcə də, elm, təhsil, dil sahəsi üzrə mühüm əsərlərin tərcüməsini və nəşrini həyata keçirəcəyik. Həmçinin, müxtəlif spesifik sahələr üzrə sözlüklərin, terminoloji, izahlı lüğətlərin tərtib və çap məsələləri ilə də məşğul olacağıq.

Bir neçə aydır ki, Mərkəzin aztc.gov.az ünvanlı rəsmi saytı fəaliyyətə başlayıb. Sayt 8 dildə – Azərbaycan, rus, ingilis, alman, ispan, ərəb, fars və türk dillərində yayımlanır ki, bu da ölkənin ictimai və mədəni həyatında baş verən mühüm hadisələrin, dövlətçiliyə dair mühüm sənədlərin, sərəncam və fərmanların dünyaya mükəmməl tərcümədə təqdim edilməsinə imkan yaradır. Həmçinin, "Xəzər" dünya ədəbiyyatının arxivi və dövrü nəşrləri yer alan "Xəzər" (xezerjurnali.az) saytı, ölkədə gedən dil, tərcümə və ədəbiyyat proseslərini müəmmadi şəkildə işıqlandıran "Aydın yol" qəzetinin saytı (aydinyol.az) fəaliyyətə başlayıb. Hazırda Mərkəzin tərcümə etdiyi kitabların, həmçinin, xarici dildə ədəbiyyatların, tərcüməyə dair kitab və dərslərlərin, lüğətlərin və digər ədəbiyyatların onlayn yayımlanacağı "Açıq Kitab" elektron kitabxanasının yaradılması üzərində iş gedir.

Mərkəzin fəaliyyətinin bu başlanğıc dövründə dil və tərcümə sahəsinin təkmilləşməsi istiqamətində təməlini qoyduğumuz digər iş – orta və ali təhsildə Azərbaycan dili və ədəbiyyat dərslərinin məzmun və tərtib keyfiyyətinin artırılması üzrə işçi qrupunun

yaradılmasıdır. Bununla əlaqədar biz Təhsil Nazirliyinə, Bakı Şəhəri üzrə Təhsil İdarəsinə, universitetlərə və institutlara məktublər ünvanlamışıq. Bu məktubda ali təhsil ocaqlarının Azərbaycan bölməsində dərs vəsaiti çatışmazlığı ucubandan rus, yaxud digər əcnəbi dillərdə tədris olunan dərslərlərin siyahısının Mərkəzə göndərilməsini xahiş etmişik. Bir çox universitetlərdən bu siyahıları almışıq. Lakin bəzi universitetlərdən, hətə də cavab gəlməyib. Bizim niyyətimiz təhsilə kömək etmək, fakültələr və ixtisaslar üzrə çatışmayan dərslərləri tərcümə, yaxud tərtib etmək, orta və ali təhsildə istifadə olunan yararlı Azərbaycan dili və ədəbiyyat dərslərlərinin məzmun və tərtib keyfiyyətinin təkmilləşdirilməsi istiqamətində nəzərdə tutulan işləri həyata keçirməkdir. Məlumat üçün bildirim ki, ali təhsildə rus, yaxud digər əcnəbi dildə tədris olunan dərslərlərin siyahıları ixtisaslar üzrə Mərkəzin Koordinasiya Şurasında müzakirə ediləcək. Bu müzakirələrə Təhsil Nazirliyinin, Tələbə Qəbulu üzrə Dövlət Komissiyasının aidiyyətli əməkdaşları, ixtisaslar üzrə professor-müəllim heyəti də dəvət olunacaq. Müzakirələrdən keçmiş orta dərslərlərin tərcüməsi həmin fənlər üzrə ixtisaslaşmış professor-müəllim heyəti ilə bizim dil mütəxəssisləri tərəfindən həyata keçiriləcək və nəşr ediləcək. Bu, yüzlərlə dərs vəsaitinin Azərbaycan dilinə tərcüməsi, tərtibi və nəşri kimi, ölkəəhəmiyyətli mühüm bir hadisədir.

Dil və tərcümə sahəsində yaşanan digər problem – Azərbaycan dilinin orta və ali təhsildə istifadəsi məsələsidir ki, bununla əlaqədar biz Təhsil Nazirliyinə və Bakı Şəhəri üzrə Təhsil İdarəsinə dəfələrlə müraciət etmişik. Lakin hətə də nə bir siyahı, nə də məktubumuzda qeyd edildiyi kimi, orta məktəblərdə tədris olunan dil və ədəbiyyat dərslərlərinin nümunələrini əldə edə bilməmişik.

Azərbaycan dili ilə bağlı həyata keçirmək istədiyimiz işlərdən biri də, ana dilimizin beynəlxalq müstəvidə aktuallaşdırılması, xarici ölkələrin universitetlərində tədrisinin təşkilidir. Bu məqsədlə biz ölkədə fəaliyyət göstərən səfirlərlə görüşlər keçirir, bu istiqamətdə, eləcə də milli ədəbiyyatımızın dünyaya mükəmməl səviyyədə təqdimi və təbliği ilə bağlı layihə və təklifləri müzakirə edirik. Görüşlər nəticəsiz qalmır. Hər belə görüşdən sonra o ölkənin aidiyyətli qurumları və nümayəndələri ilə əlaqələr qurulur, müxtəlif səpkili iş birliklərinin təməli qoyulur.

Mərkəzin bu qısa müddət ərzində həyata keçirdiyi digər layihə – tərcüməçilik peşəsinin təkmilləşdirilməsi işidir ki, bununla bağlı biz tərcümənin spesifik sahələri üzrə ixtisaslandırma kurslarını təşkil etmişik. Kurslar Mərkəzin binasında təşkil ediləcək, dərslər həm Mərkəzdə çəşən, həm də dəvətli dil mütəxəssisləri tərəfindən aparılacaq. Hazırda ölkədə fəaliyyət göstərən əcnəbi dil mütəxəssislərinin də, bu kurslara cəlb olunması üzərində iş gedir, bu barədə səfirlərlə və

əlaqədar qurumlarla danışıqlar aparılır. Düzdür bu, böyük vəsait tələb edən bir işdir, lakin, biz bu işləri həyata keçirməyə çalışırıq. Mərkəz, həmçinin, Azərbaycanda fəaliyyət göstərən səfirlərlə, konsulluqların və şirkətlərin nümayəndələri üçün Azərbaycan dili kursları da təşkil edib. Artıq kurslarımıza 6 səfir yazılıb.

Mərkəzin beynəlxalq ələmlə əlaqələri də gün-gündən genişlənməkdədir. Biz dünyanın ən böyük beynəlxalq kitab sərgilərində təmsil olunmağa başlamışıq. Ötən ilin sentyabrında İsveçin Nöteborq şəhərində, oktyabr və noyabr aylarında Ərəb Əmirliklərində və

İstanbulda keçirilən sərgilərdə uğurla iştirak etmişik. Yanvarın sonlarında Misirdə baş tutacaq 46-cı Beynəlxalq Qahirə Kitab Sərgisində, fevralda Minskə, apreldə Londonda, mayda Praqada keçiriləcək beynəlxalq kitab sərgilərində iştirak etməyə hazırlanırıq.

Hazırda Mərkəzdə Azərbaycanın şair və yazıçılarının əsərlərindən ibarət çex dilində yığcam antologiya hazırlanır. Tərcümənin mükəmməl versiyası çex şair və yazıçılarının mətn üzərində aparacaq redaktə işi ilə tamamlanacaq. Antologiya Çexiya Mədəniyyət Nazirliyinin dəstəyi ilə Praqada nəşr olunacaq. Kitabın, həmçinin, beynəlxalq kitab sərgisində təqdimat mərasiminin keçirilməsi nəzərdə tutulur. Çexiya Mədəniyyət nazirinin rəsmi dəvəti ilə bir neçə şair və yazıçının təmsil olunacağı heyət may ayında Praqada keçiriləcək sərgiyə qatılacaq. Hazırda bu antologiya daha geniş formatda rus, alman, ingilis, gürcü, türk və ərəb dillərinə tərcümə edilir. İki cildə: nəsr və poeziya üzrə nəzərdə tutulan bu antologiyanın rus dilində Moskvanın, gürcü dilində Tiflisin, türk dilində İstanbulun aparıcı nəşriyyatlarında nəşr ediləcəyi nəzərdə tutulub.

Bu gün Mərkəzin həyata keçirdiyi ən önəmli işlərdən biri isə, bu günəçən hansısa səbəbdən tərtib olunmamış, ölkənin elm, təhsil və mədəni həyatı üçün vacib olan mühüm bir nəşrin – Azərbaycanda qədimdən bu günümüçə qədər yazıb-yaratmış görkəmli şairlərin, yazıçı və dramaturqların seçilmiş əsərlərinin yer alacağı dördcildlik "Azərbaycan ədəbiyyatı antologiyası"nın tərtibidir ki, hazırda bu istiqamətdə iş gedir. Artıq istehsal prosesində olan digər antologiya üçcildlik dünya dramaturgiyası antologiyasıdır ki, bu nəşrin tərtib baxımından, analoqu yoxdur. Belə ki, antologiyaya daxil edilən əsərlər illər üzrə yox, üç mövzu üzrə – məhəbbət, müharibə və de-ektiv mövzusu üzrə seçilib. Digər formatlı antologiyalar da hazırlanır: Uşaq ədəbiyyatı antologiyası, Dünya hekayəsi antologiyası, ayrı-ayrı ölkələrin ədəbiyyatlarına, mif və nağıllarına dair antologiyalar və sair və ilaxır.

Ardı 9-cu səhifədə

Əvvəli 8-ci səhifədə

Mərkəzin ölkənin dil və tərcümə sahəsinin təkmilləşməsi istiqamətində həyata keçirdiyi mühüm layihələrdən biri də, Əlifbalar İnstitutu ilə qurduğu mütəmadi iş birliyi. Bilirsiniz ki, Azərbaycanın qədim tarixi, elmi-fəlsəfi fikri, misilsiz dil və ədəbiyyat nümunələri hələ sovetlər dönmündən Azərbaycan oxucusunun nəzər-diqqətinə çatdırılmadan, bu institutun arxivində saxlanılmaqdadır. Bu qiymətli sərəvətə əksər hissəsi əski əlifbada, qalanı qədim fars, cığatay, ərəb dilində oldu-

miz nədir – bunların kataloqu hazırlansın. Dilimizə tərcümə edilməsi vacib olan əsərlərin də siyahısı hazırlanmalıdır. İstər tədris, istər bədii və elmi ədəbiyyat sahəsində fundamental kitablar var. Məsələn, Pol-Royal qrammatikası var, o da tərcümə olunmalıdır. Dünya xalqlarının dini kitablarının da dilimizə tərcüməsi vacibdir. Bu, dilimizin böyük düşüncəni nə dərəcədə əks etdirməsi baxımdan da maraqlıdır. Bir də yeni, ən yaxşı əsərlər – Nobel mükafatı alan əsərlər dərhal dilimizə tərcümə edilməlidir.

– Bizdə 400 rus məktəbi fəaliyyət göstərir. Onların dərsliklərinin dili ciddi şəkildə araşdırılmalıdır. İstərdim ki, Tərcümə Mərkəzi bu məsələ ilə xüsusi olaraq maraqlansın.

Afaq Məsud sözügedən məsələ ilə bağlı Təhsil Nazirliyinə, Bakı Şəhəri üzrə Təhsil İdarəsinə müraciət etdiklərini qeyd edib:

– Onlardan orta və ali məktəblərdə tədris olunan ana dili və ədəbiyyat kitablarının siyahılarının bizə göndərilməsini xahiş etmişik. Lakin bu günə qədər hələ də heç bir siyahı ala bilməmişik.

Şuranın iclasında Fərəh Əliyeva da bir sıra problemlərdən söz açdı:

– Humanitar sahə üzrə – kino, rejissorluq, aktyorluq üzrə dərsliklər dünyada çox tez-tez yenilənir. Bizdə isə dərs vəsaitləri nəinki yenilənmir, onlar, ümumiyyətlə, yoxdur. Düşünürəm ki, bu dərslikləri teatr, kino sahəsi üzrə peşəkar mütəxəssisləri hazırlaya, yaxud aparıcı ölkələrin təhsil sistemində istifadə olunan dərsliklərin tərcüməsi və redaktəsi işini Mərkəz həyata keçirə bilər. Müasir Azərbaycan ədəbiyyatı antologiyası, ümu-

Müzakirə daha sonra dublyaj probleminə yönəlib. Ramiz Mirzəyev dublyajın səviyyəsinin aşağı olduğunu və bu problemin həllində Mərkəzə bacardığı köməyi göstərəcəyini söyləyib.

Nizami Cəfərov isə amerikalı, fransız filmlərinin uyğun tərcümə variantını azərbaycanca tapmağın mümkün olmadığını deyib:

– Çünki o dildəki ifadələrin adekvat variantı bizdə yoxdur. O filmlərdə olan replikalarda, səhnələrin tərcüməsi bizim dildə maraqsız alınır. Bu da təkcə tərcüməçilərin günahı deyil, dilin reaksiyasıdır. Amerikan ingiliscəsinə bizim dilimizin reaksiyası çox kətdür.

Afaq Məsud qeyd edib ki, Mərkəz tərcümə olunan dublyaj mətnlərinin redaktəsini, yaxud sifarişlər əsasında bu işi öz mütəxəssislərinin, bədii tərcümə ustalarının dəstəyi ilə həyata keçirə bilər.

Paşa Əlioğlu isə öz çıxışında qədim əlyazmaların tərcüməsi ilə bağlı problemlərə toxunub:

– Tərcümə olunmamış nəhəng bir xəzinəmiz arxivdə yatır. Bu sahədə mütəxəssislər də sürətlə azalmaqdadır.

– Türk xalqları ədəbiyyatının tərcüməsi əlyazmaya baxmadan edildiyinə görə həmin ədəblər bizdən çox uzaq düşüb. Bizə gəlib çıxanlar, türk variantından götürülmüş mətnlərin dəyişilmiş formalarıdır. Nəvainin böyük bir irsi, 4 “Divan”, 7 poeması var, ancaq nə orta, nə də ali təhsil məktəblərində tədris edilmir. Bu xəzinə tərcümə olunmasa, biz ədəbiyyat tariximizi olduğu şəkildə öyrənə bilməyəcəyik. Hətta türk olmayan fars şairləri var ki, onlar olmadan biz ədəbiyyat tariximizi öyrənə bilmərik. Bu gün ədəbiyyat tariximizin böyük bir hissəsi tədrisdən kənar qalır.

Cəfər Cəfərov ortaya keyfiyyətli iş qoymaq üçün Mərkəzin inkişafayönüklü dünyəvi ədəbiyyatını tərcümə edərək cəmiyyətə çatdırmasının faydalı olduğunu deyib:

– Tövsiyə edilən ədəbiyyat siyahıları saf-çürük edilib ekspertlərə təqdim edilə bilər. Əsas məsələ tərcümənin keyfiyyətidir. Tərcümə sahəsinin xaricində olan problemlərə isə zamanla da baxmaq olar.

İclasın sonunda Afaq Məsud Şura üzvlərinə təşəkkürünü bildirərək, bu işbirliyinin uğurlu nəticələr verəcəyinə inandığını deyib:

– Göründüyü kimi, dil və tərcümə sahəsində yaşanan problemlər o qədər şaxəli və fərqlidir ki, bu məsələlərin ayırd edilməsi və həlli yollarının araşdırılması bir iclasın işi deyil. Ancaq iclasımızın gedişatı bunu bir daha sübut etdi ki, Şuranın üzvləri düzgün seçilib. Burda əyləşən hər bir kəsin ölkənin mədəni-maarifçi durumunun tərəqqisi, dil və tərcümə sahəsinin təkmilləşməsi üçün dediyi fikirlər, irəli sürdüyü təkliflər bizim üçün dəyərlidir.

Sevinc FƏDAİ

Şurasının ilk iclası keçirilib

ğundan onların üzə çıxarılması, müasir oxucuya çatdırılması mümkün olmurdu. Bu gün bu qiymətli əsərlərin tərcüməsinə hissə-hissə “Aydın yol” qəzetində və “Xəzər” jurnalında yer ayırırıq. Son mərhələdə bu mətnləri kitab şəklində nəşr etdirməyi, sonradan dünya dillərinə tərcümə edib xarici ölkələrin kitabxanalarına göndərməyi planlaşdırırıq. Məsələ burasındadır ki, bu əlyazmalar arasında qədim ədəbiyyatlardan savayı, Azərbaycanın qədim tarixinə, torpaqlarına dair qiymətli məlumatların və faktların yer aldığı sənədlər və mətnlər də var. Bu materiallar Azərbaycanı, onun ruhunu, hansı söz sərəvətinə və tarixə malik olduğunu əyani şəkildə dünyaya çatdırı bilər.

Azərbaycan dilinin düzgün mənimsənilməsi sahəsində görmək istədiyimiz işlərdən biri də, ibtidai siniflər üçün nümunəvi “Əlifba” kitabının tərtib edilməsidir. Biz bu kitabın mütətləq şəkildə təhsil dövrünə müdaxiləsinə iddialı deyilik. Sadəcə, tənqid və iradlardan, ortaya nümunə qoymağı daha məqsəduşün hesab edirik.

Şura üzvləri Tərcümə Mərkəzinin qısa müddət ərzində gördüyü işləri təqdirəlayiq hal kimi qiymətləndiriblər. Müzakirənin gedişatında Nizami Cəfərov çıxış edərək yeni təkliflər irəli sürüb:

–Yaxşı olardı ki, indiyə qədər Şərq dillərindən və rus ədəbiyyatından hansı əsərlər tərcümə olunub, tərcümə təcrübə-

Azərbaycan dili və ədəbiyyat dərsliklərinin hazırlanmasına gəlinə, mən inanmıram ki, Tərcümə Mərkəzi bu işə xüsusi səlahiyyətlə yanaşa bilsin. Çünki bu, tamamilə ayrı, Təhsil Nazirliyinin səlahiyyətində olan bir sahədir. Dərsliklərin müqayisəsini aparmaq isə Mərkəzin işidir. Məsələn, Amerika dərsliyi necədir, başqası necə? Mərkəz dərsliklər barədə rəy verə, hazırlanmasında, proqramın tutulmasında iştirak edə bilər. Düşünürəm, bu gün ən aktual və maliyyə dəstəyi göstəriləcək iş dediyiniz ali məktəblər üçün dərsliklərin hazırlanmasıdır.

Söhbət əsnasında Ramiz Rövşən uşaqlar üçün dərsliklərin oyun elementləri, uşağın fantaziyasını, məntiqini inkişaf etdirəcək interaktivlər üzrə qurulmasının məqsəduşün olduğunu söyləyib.

Yaşar Əliyev ali məktəblərdə dərslik çatışmazlığı probleminə toxunaraq İncəsənət Universitetində kino ilə bağlı Azərbaycan dilində, demək olar ki, dərs vəsaiti olmadığını diqqətə çatdırıb:

– Mən dərsliklərin monitorinqində ekspert qismində iştirak etmişəm. Bizə bir neçə kitab nümunəsi göstərildi, məsələn, Nyu-Yorkda çıxan “Əlifba” kitabı. O qədər maraqlıydı ki... Hərflər uşağa tanış qəhrəmanların şəkilləri əsasında öyrədilir. Elə bil serialdır, gözləyirsən, sabah ardı necə olacaq?

Daha sonra Asif Hacıyev çıxış edərək rusdilli təhsil sistemində dərslik probleminə danışıb.

Asif Hacıyev ölkəmizdə tərcüməçinin statusunu qaldırılmasına ehtiyac olduğunu söyləyib. Onun sözlərinə görə, tərcüməçilərin əməyini qiymətləndirmək üçün mükafatlar müəyyən etməklər olar.

Fərid Hüseyn iclas iştirakçılarında Mərkəzin təşkil etdiyi “Dəf(i)nə yarpağı” müsabiqəsi haqqında məlumat verib.

– Tərcümə Mərkəzinin “Dəf(i)nə yarpağı” bədii tərcümə müsabiqəsinə 115 tərcümə əsəri qəbul edilib. Əsərlər hazırda ekspertlərdədir. Ekspertlərin seçdiyi əsərlər sonra münəşirlər heyətinə təqdim olunacaq. Poeziya və nəsr üzrə tərcüməyə görə birinci yerin qalibinə 3 min manat, ikinci yerin qalibinə 2 min manat, üçüncü yerin qalibinə min manat mükafat verilməsi müəyyənləşdirilib. Hər nominasiyada iki həvəsləndirici mükafat da olacaq.

Mərkəz, həmçinin, Kulis. az saytı ilə birlikdə “Tərcümə probleminin aktuallaşdırılması” layihəsini həyata keçirir. Layihə 6 paneldən ibarətdir. Hər panel üzrə 4 məruzə var. Pannellərdə - “Türk dilindən tərcümə lazımdır?”, “İkinci dildən tərcümə problemi”, “Poeziya tərcüməsinin çətinlikləri”, “Müqayisəli tərcümə”, “Tərcümənin problemləri”, “Fəlsəfi mətnlərin tərcümə problemləri” mövzularında müzakirələr aparılacaq. Bu məruzələr daha sonra universitet tələbələrini vəsait kimi istifadə edə biləcəyi ayrıca kitab şəklində çap ediləcək.

miyyətlə, yoxdur. Mərkəz tərəfindən bu kitabın nəşri ədəbiyyat və mədəniyyət sahəsi üçün çox önəmlidir.

Tərcümə Mərkəzinin fəaliyyət göstərdiyi 3 ay ərzində tərcümə sahəsinə münasibətin tamamilə dəyişdiyini deyən Vilayət Hacıyev öz təklifləri ilə çıxış edib:

– Çox istərdim ki, indiyə qədər edilən tərcümələrin kataloqu hazırlansın. Bununla tərcümə təsərrüfatımızın hansı səviyyədə olması barədə təsvirümüz olacaq. Bilməliyik ki, nə tərcümə edilib və nəyi etməliyik?

Azərbaycan ədəbiyyatı antologiyası hər yerdə çap oluna bilər. Mənə elə gəlir ki, siz gərək əsas qüvvəni Azərbaycan ədəbiyyatı antologiyasının xarici dillərə tərcümə edilməsinə sərf edəsiniz. Təcrübəmə əsaslanaraq deyim ki, bu məsələdə biz bir qədər ehtiyatlı olmalıyıq. Çünki burda təkcə dil faktorları da var.

Afaq Məsud Azərbaycan ədəbiyyatı antologiyasının artıq rus dilinə tərcüməsinə başlanıldığını qeyd edib:

– Bu nəşri Moskva Yazıçılar Birliyi ilə Moskvada nəşr etməyi planlaşdırmışıq. Xarici dilə olunan bədii tərcüməyə gəlinə, tərcümə ilkin mərhələdə sətiri edilir. Onun bədii mərhələsi, çevrildiyi dilin daşıyıcıları – o dildə yazan yazıçı-şairlərlə birgə mükəmməl həddə çatdırılır.

Məmməd ARİF

○ ...Rəsul Rza Mayakovskini yaxşı bilir, onun yaradıcılıq prinsipləri və sənətkarlıq xüsusiyyətləri ilə tanışdır. İllərdən bəri Mayakovski ilə məşğul olan Rəsul Rza böyük şairin sənət laboratoriyasına yol tapmışdır və buna görə də Mayakovskidən etdiyi tərcümələr yaxşı təsir bağışlayır... Elə buna görə də Rəsul Rzanın tərcümələrində təsadüf olunan kiçik bir nöqsan belə bizi heyfsləndirir. Oxucu istəyir ki, onun tərcümələri daha kamil olsun.

Bədii tərcümə

Mayakovski poeziyası ilə tanış olanlar bilir ki, onun ifadələri, təşbehləri, vəzn və qafiyələri yenidir. Bu yeniliyi, şeiriyəti saxlamaq üçün tərcüməçidən böyük ehtiyat və diqqət tələb olunur.

Mayakovski sovet pasportunun üstünlüyünü və qüvvətini vətənpərvərlik iftixarı ilə təsvir edərək deyir: "Молоткастый, серпастый советский паспорт". Burada işlədilan sifətlər yeni sözlərdir. Bunları Mayakovski özü yaratmışdır, mənası "çəkilci, oraqlı sovet pasportu" deməkdir. Lakin bu yeni sifətlərdə bir qüvvət, mübaligə vardır. "Молоткастый, серпастый" (yəni çox böyük çəkilci, çox böyük oraqlı) sözləri ilə sovet pasportu daha əzəmətli və qüdrətli səslənir. Rəsul Rza bu sözləri "Çəkilciyəzli, oraqçığazlı sovet pasportu" şəklində tərcümə etməklə Mayakovskinin təşbehlərini qüvvətləndirmək əvəzinə daha da zəiflətməmişdir.

...Osman Sarıvəllinin Puşkindən tərcümə etdiyi "Su pərisi" dramında da belə təhriflər vardır. Puşkin yazır: "Шопот и смятение между девушками". Sarıvəlli tərcümə edir: "Qızlar öz aralarında xısnlaşır, əzilib-büzülür. Həyəcan mənasında olan "смятение" sözünü şair əzilib-büzülmək kimi tərcümə etmişdir. Dəyirmançı öz qızına müraciətlə deyir: "Опомнись!", tərcüməçi yazır: "Yadında saxla!" Puşkin keçmiş toy adətini təsvir edərək bəylə gəlinin başına xmel otu səpməkdən danışır, "Молодых осыпают хмелем" - deyir. Sarıvəlli isə tərcümədə yazır: "Cavanlara doyuncsa şərab verib kefləndirdilər".

Çox təəccüblüdür ki, altı cildlikdən əvvəl bu tərcümələr "İnqilab və mədəniyyət" jurnalında ("Azərbaycan" jurnalı əvvəl belə adlanırdı - Oxu zalı) çap olunmuşdur və eynilə də Puşkinin əsərlərinin cildlərinə köçürülmüşdür.

Hüseyn Şərifov tərcümə sahəsində çoxdan çalışır, tərcümə və redaktə ilə məşğul olur, bu sahədə təcrübəsi vardır. Son zamanlar o, Radışşevin "Peterburqdan Moskvaya səyahət" əsərini tərcümə etmişdir. Bu əsərin tərcümə edilməsi faktı özü tərcümə mədəniyyətimiz sahəsində bir müvəffəqiyyətdir. Bu əsərdə 18-ci əsrin yalnız dil xüsusiyyətləri deyil, ictimai-siyasi həyatı da öz əksini tapmışdır. Tərcüməçi əsərin dilindəki çətinliyi nəzərə almış, tərcümə üzərində çox işləmişdir. Lakin buna baxmayaraq, diqqətsizlik üzündən orada bəzi təhriflərə yol verilmişdir. Müasir mənada "умашивать" sözü bədii ətirli yağla yağlamaq deməkdir. Amma 18-ci əsrdə bu söz ümumiyyətlə yağlamaq mənasında işlənirdi. "Окружие" sözünün bir mənası da təkdir. Bunları nəzərə almayan tərcüməçi: "Кто умашивает окружие твоей колесницы" cümləsini belə

tərcümə etmişdir: "Sənin arabının ətrafına ətirli yağ sürtülür". Aydın ki, arabının ətrafına ətirli yağ sürtməzlər, arabının təkərinə yağ sürtülür ki, bunun da məcazi mənası yaltaqlıq, lakeylik etməkdir...

Diqqətsizlik, səhlənkarlıq üzündən əmələ gələn belə səhvlər, təəsüf ki, tərcümələrimizdə çoxdur.

Onu da qeyd etməliyəm ki, hərfi tərcümə sirayətə bir xəstəlikdir: onun yolu... asan yol olduğu üçün tərcüməçilər bu xəstəliyə tezliklə tutulurlar...

Hərfi tərcümə təsirindən yaxasını qurtara bilməyən tərcüməçilərdən Xudadad Əzizbəyovu göstərə bilərik. X.Əzizbəyov köhnə mütərcimdir, rus dilini və eləcə də Azərbaycan dilini yaxşı bilir; ancaq onun yaradıcılıq cəsarəti azdır, orijinalı nöqtəbənöqtə izləyir. Məsələn, əgər orijinalda "тебя поймать нельзя" yazılmışsa, o da mütləq "səni tutmaq olmur" tərcümə edəcəkdir; əgər rusca orijinalda "сердечные склонности" yazılmışsa, o da mütləq "ürək təmayülləri" tərcümə edəcəkdir. Elə buna görə də onun tərcümələri ağır oxunur...

Hərfi tərcümənin yaradıcı tərcümədən fərqi tərcümələrin müqayisəsində daha aydın görmək olur. Qoqolun "İvan İvanoviçlə İvan Nikiforoviçin küsüşməsi" hekayəsinin üç tərcüməsi vardır. Həmin hekayədəki bir cümləni üç mütərcim başqa-başqa şəkildə tərcümə etmişdir. Cümlə belədir: "Вы, Иван Никифорович, разносились так с своим ружьем, как дурень с писанною торбою". Bu cümləni birinci mütərcim (İshaq İbrahimov) belə tərcümə etmişdir: "Sizi, İvan Nikiforoviç, tufənginiz elə məşğul eləyib ki, elə bil axmaq adam bazəkli torba ilə oynayırdı" ("İnqilab və mədəniyyət", 1952, № 3).

İkinci mütərcim (C.Məcnunbəyov) belə tərcümə etmişdir: "İvan Nikiforoviç, çöllü öz naxışlı xurcununu tərifləyən kimi, siz də öz tufənginizi öyürsünüz" (N.V.Qoqol. Seçilmiş əsərləri, 1952)

Üçüncü mütərcim (Əkbər Ağayev) isə belə tərcümə etmişdir: "İvan Nikiforoviç, kor tutduğunu buraxmayan kimi, siz də öz tufənginizi buraxmırsınız".

Bu üç tərcümədən birincisi tamamilə hərfidir, mexanikidir. İkinci tərcüməçi bir qədər "yaradıcılıq" götürmək istəmişdir, lakin müvəffəq olmamışdır. Üçüncü tərcüməçi Əkbər Ağayev isə məsələyə daha düzgün yanaşmış və spesifik rus məsələsinə uyğun Azərbaycan məsələsi tapmış, onu işlətməkdən qorxmamışdır. Söz yox ki tərcüməçi bir qədər də fikirləşsəydi, daha yaxşı tərcümə edə bilərdi, orijinala daha çox müvafiq sözlər tapı bilərdi. Əsas məsələ onun tutduğu yaradıcı tərcümə yolundadır...

"Bədii tərcümə" məqaləsindən Məmməd Arif. Seçilmiş əsərləri, 1-ci cild, Bakı, 1967

Mirzə Fətəlinin əsərləri başqa dillərdə

1853-cü ildə Mirzə Fətəlinin komediyaları rusçaya tərcümə edilib basılmışdır. Ondan əvvəl bu komediyalar o zaman Tiflisdə çıxan "Qafqaz" qəzetində felyeton şəklində dərc olunmuşdur. 1853-cü ildə "Russki invalid" qəzetində Mirzənin əsərləri haqqında yazılan bir məqalədə Mirzə Fətəli "Azərbaycan Molyeri" adlandırılır. Həmin ildə Peterburqun xüsusi teatrlarından birində Mirzənin özü tərəfindən rusçaya tərcümə edilmiş "Müsyö Jordan" və yenə rus dilində Tiflisdə "Xırs quldurbasan" oynanmışdır. Erməni ədibi Yerisyan tərəfindən "Müsyö Jordan" və "Sərküzaştı-vəzir-xani Sərab"ın ermənicəyə tərcüməsi də bu zamanlara təsadüf edir.

Lakin Mirzə Fətəlinin başlıca şöhrəti əsərlərinin fars dilinə tərcümə olunması ilə başlayır. Zətən bu tərcümə vasitəsi ilə Avropa Azərbaycanın böyük ədibi ilə maraqlanmışdır. Bu tərcümədən sonra müstəşriqlər onu öyrənilib təb və tərcüməsinə çalışırlar. Mirzənin əsərlərinin farsçaya tərcümə olunmasını belə rəvayət edirlər. Şahzadə Cəlaləddin Mirzə İran tarixinə dair yazdığı "Nameyi-Xosrovan" adlı əsərindən bir nüsxə Mirzə Fətəliyə göndərir. Mirzə Fətəli də əvəzində komediyalarını göndərmiş, Cəlaləddin Mirzədən farsçaya tərcümə olunmasını arzu edir. Mirzənin əsərləri bir müddət şahzadənin dolabında yatıb qalır. Bir gün Cəlaləddin Mirzənin xüsusi katibi Mirzə Cəfər Qaracadağı dolaıb eşərkən Mirzə Fətəlinin kitabına rast gəlir, götürüb böyük bir maraqla oxuyur və "Molla İbrahimxəlil kimyagər"i farsçaya tərcümə edib, şahzadəyə təqdim edir. Şahzadə tərcümədən məmnun olub, Mirzənin bütün komediyalarının farsçaya tərcümə olunmasını arzu edir.

Mirzə Cəfər Cəlaləddinin arzusu yerinə yetirir və Mirzə Fətəlinin əsərləri 1872-ci ildən başlayaraq litoqraf üsulu ilə basılmağa başlayır. 1874-cü ildə ayrı-ayrı çap olub, bitən komediyaları toplanıb bir kitab şəklində dünyaya çıxır.

"Sərgüzaştı-vəzir-xani-Sərab"ı nədənsə Mirzə Cəfər "Sərgüzaştı-vəzir-xani-Lənkəran" deyərək tərcümə edib. Mirzə Cəfəri tələdən avropalılar da "Sərab" əvəzinə "Lənkəran" işlədirlər (müəllif).

1882-ci ildə W.Haggard və W.St-range "Sərküzaştı-vəzir-xani Sərab"ı farscadan ingiliscəyə tərcümə edib, Mirzə Cəfərin mətni ilə bərabər "The vazir of Lancoran" ünvanı altında Londonda təb edibdirlər. Fransız müstəşriqi Barbier de Meynard bu tərcümə haqqında "La revue critique" məcmuəsinin 19 mart 1883-cü il tarixli nömrəsində bir məqalə nəşr edib, həmin ildə Alexandre Chodzko "Vəzir-xani-Sərab" a dair "Aventure du vazir du khan de Llenkeran" ünvanlı tədqiqini Parisdə nəşr edir.

1886-cı ildə Barbier de Meynard, Stanislav Guyapd "Mürəfiə vəkllərinin hekayəti", "Xırs quldurbasan" və "Molla İbrahimxəlil kimyagər"i fransızçaya tərcümə edib, farscası ilə bərabər "Trois comedies Françes" sərlövhasi ilə Parisdə çap etdirirlər. Məcmuəyə gözəl bir lüğət də əlavə olunubdur. Barbier de Meynard Mirzə Fətəlinin farsca tərcüməsi ilə kifayətlənməyib, həmin ildə "Molla İbrahimxəlil kimyagər" in tərcüməsini türkçə mətni ilə bərabər "Journal asiatique"un yanvar nömrəsində çap etdirir. Parisdə bu əsər meydana çıxar-cıxmaz G.St-range məzkur komediyaları ingiliscəyə çevirib "Asiya cəmiyyəti Kraliyyə məcmuəsi"nin 18-ci yanvar cildində "The Alchemist" ünvanı ilə basdırır.

Bir az sonra Barbier de Meynard "Sərgüzaştı-mərdi-xəsis" və "Al-danmış kəvakib"i də fransızçaya tərcüməsi və türkçə mətni ilə "Asiya" jurnalında basdırır. Bu əsərlərə bir də Azərbaycan ləhcəsi haqqında bir müqəddimə yazılmışdır.

1888-ci ildə Fransa xariciyyə nəzarəti attəşesi Alfons Cilliere "Deux Comedies turques de Mirza Feth Ali Akhondzade" sərlövhasi Mirzənin "Sərgüzaştı-vəzir-xani-Sərab" və "Mürəfiə vəkllərinin hekayəti"nin fransızca tərcüməsini uzun bir müqəddimə ilə Parisdə təb etdirir. Müəllif müqəddiməsində Şərq teatrından bəhs açır və Avropada anlaşılan mənada Molyer bir-iki Avropa müəlliflərindən tərcümə olunan əsərlər istisna olursa, "Qaragöz" oyunundan başqa bir şey olmadı-

ğını qeyd edir. Misir və Ərəbistanda hakəza. İrana gəldikdə müəllif şəbihgərdanlıqı təhlil edib, bunun bir teatr məşəyi olacağına inanır. Müəllif şəbihgərdanlıqın heç bir xarici təsir uğramayıb, sırf İranın milli mali olduğunu qeyd edərək, bunu İran üçün bir məziyyət bilir. Bu mülahizələrdən sonra Sislyer Mirzə Fətəlinin komediyaları haqqında fikir yürüdür. Bu komediyaların şəkli etibarilə Avropanın və məzmunu etibarilə milli olduğunu qeyd edir və bunların İstanbulun Avropadan alıb tərcümə və təbdil etdiyi əsərlərdən yüksək tutur.

1889-cu ildə Stokholm müstəşriqlər konqresi məcmuəsinin birinci nömrəsində "Xırs quldurbasan" nəşr olunur.

Mirzə Fətəlinin əsərlərinə almaniyada da laqeyd qalmamışdır. Warhmund tərəfindən bir neçə komediyası almançaya tərcümə edilmişdir. Deməli, Mirzə Fətəlinin bütün əsərləri fransızçaya, bir neçəsi ingiliscəyə və almançaya tərcümə olunubdur.

Fransız tərcüməçilərinin arasında "Asiya cəmiyyəti" katibi L.Bauvati qeyd etməliyəm. Bu, "Müsyö Jordan"ı 1906-cı ildə tərcümə edib, ayrıca kitab şəklində nəşr edibdir. Müsyö Buva 20 ildən bəri Azərbaycan ədəbiyyatı və mətbuatı haqqında Şərq məcmuələrində məqalələr yazmaqdadır.

Yusif Vəzir ÇƏMƏNZƏMİNLİ 1928

Afəq MƏSUD

Yanvarın 16-da unudulmaz ziyalı, ictimai xadim, dilçi, ədəbiyyatşünas, türkoloq Aydın Məmmədovun doğum günüdür. Bu münasibətlə görkəmli yazıçı Afəq Məsudun bir neçə il əvvəl onun haqqında qələmə aldığı "Bu dünyanın hadisəsi" essesini oxucularımıza təqdim edirik. Onu da qeyd edək ki, bu yaxınlarda Azərbaycan Tərcümə Mərkəzinin nəşri kimi işıq üzü görəcək "Aydın Məmmədov: Həmişə eşidilən söz" toplusu

böyük insan və alimin xatirəsinə daha bir sanballı töhfə olacaq.

Neçə vaxtdan bəri həsrətlə gözləşəm də, heç cür yağmaq istəməyən qar, Aydının doğum gününün sübh çağı yağdı. Narın zərrəciklərlə çilənib, ətrafın bozluğunu - torpağın, yolların, damların üstünü ağappaq, narın qar örtüyünə bürüdü...

Aydının həyatı həmişə nədənsə, mənə, nə vaxtsa oxuyub təsirləndiyim və bu günəcn də xatırladıqca kövrəldiyim bədii əsəri, bir çox məqamlarıyla XIX əsrin inqilabçı ruhlu maarifçilərinin - Dobrolyubovun, Çernişevskinin, Belinskinin mübarizələri, qələbələr və məğlubiyyətlər dolu, əfsanəvi həyat hekayətini andırır.

Doğulduğu sıldırım Kış kəndi, ana bətni tək, ilıq Şəki məhrəmliyindən sonra üzlaşdığı cod qanunlu, amansız fəhər həyatı, enişli - yoxuşlu ədəbiyyat və elm mücadilələri, maddi sıxıntılar və ehtiyaclar dolu, yuxusuz gecələrlə yazıb-yaratdığı dəyərli əsərləri, ölkənin ağır müstəqillik dönmündə qalxana çevirdiyi parlaq alim zəkasi, barışmaz vətəndaş mövqeyi, pak, insansevər qəlbi, iztirablar və qəzalar dolu, keşməkeşli həyatı, faciəvi ölümü, basdırıldığı qədim, kimsəsiz Kış qəbiristanlığı...

Aydının kədərli həyat hekayətini sona çatdıran müəmmalar dolu, sirlili ölümü də, sanki, bədii əsər sonluğudu. Lev Tolstoyun məşhur "Sevostopol hekayələri" indən birinin axırını - döyüş zamanı yaxınlıqda partlayan qumbaradan həyatını itirmiş əsgər yoldaşının, hərəsi bir tərəfə uçan qopuq əzalarına baxdıqca, öz ölümündən xəbərsiz beyninin son, ani çaxıntısıyla: "nə yaxşı, mən ölmədim" düşüncə Kozeltsovun həyat finalını xatırladır. Fərq bircə bundadır ki, burda yaxınlıqda partlayan qumbaradan öləndə, bu ölümü öz gözləriylə müşahidə edib, öz ölümündən xəbərsiz, həyat eşqi ilə öləndə, Aydın özünü...

Adətən, dünyasını dəyişmiş böyük şəxsiyyətlər ölkəsinin, xalqının, millətinin gələcəyi üçün miras qoyub getdiyi əsərləri və əməlləri ilə xatırlanır. Azərbaycanın ictimai-siyasi, elm və ədəbiyyat tarixinə öz məxsusi imzasını atmış Aydın Məmmədov da, beləcə xatırlanır. "Görkəmli türkoloq-alim", "ictimai xadim", "müstəqil Azərbaycanın xalq deputatı" və sair və ilaxır. Lakin bir qədər aramlı olub, bütün bu titulların arxasında gizlənən əsil Aydın - balaca uşaq qəlbli Aydının keçdiyi həyat yoluna nəzər salsaq, onun bu dünyaya həm də, daha ali və çətin bir işdən ötrü - sanki, qrx yeddi illik ömrünü Ölümlə həyat arasında əlbəyaxa çarpışmalarda yaşamaq, bu qəzalar və iztirablar dolu, ölüm-dirim savaşlarında mövcudluğun ən gizli sirlirni - sirlili Ölüm Həqiqətini dərk edib anlamadan ötrü gəldiyini, bütün ömrünü əsərlərinin, çıxışlarının alt qatında közərən ağrıları və iztirablar dolu qorxunc, yad həqiqət tapıntılarının vahiməsində yaşadığını anlayırıq...

1991-ci ilin mart ayında (Şuşadan Bakıya uçuğu zaman) uğradığı vertolyot qəzasından sonra Aydın, həyatı bir ayrı cür sevməyə başladı, bu vaxta qədər yaşayıb, yazıb-yaratdıqlarının, yaşaya və yaza biləcəklərinin ən cüzi və maraqsız hissəsi olduğunu anladığı onun, həmin o məşum qəzadan sonra Mərkəzə qəribə ruh yüksəkliyi ilə, yeni ideyalar və planlarla gəlməsindən, başına gələnlərdən, keçirdiyi hiss-həyəcandan, ayrı bir adamla baş

- Bu dəfə ölmədim. Amma bilərəm, ölməyimə az qalıb... - deyib, ayağa qalxır, kor-peşman addımlarla otağını tərk edirdi...

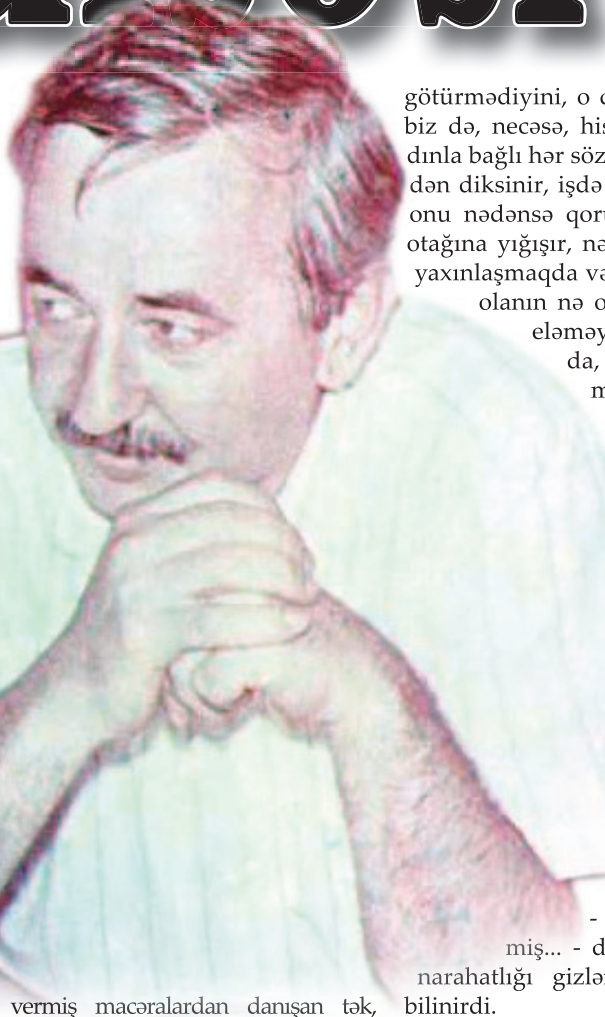
Ölümün, 1991-ci ilin fevralından başlayaraq, Mərkəzin həndəvərində, Aydın ətrafında dolanmağa başladığını, onu adambaaddım izləyə-izləyə, ardınca qara matəm kəlağayı tək, süründüyünü, arada bir çirmələyib, üstünə şığıyıb, zərbə almış kimi, geriye çəkilsə də, ondan əl

Aydın kimi insanlar, həmkarım Aqil Abbasın Aydın barədə dediği kimi, «peyğəmbər olmaq istəyən, lakin ola bilməyən» insanlar Yer üzünə öz möcüzələri, erməğanları və əlamətləri ilə gəlirlər. İnsanlığı nələrdənsə aqah etməkdən, yeni İNSAN nümunəsi nümayiş etdirməkdən ötrü gəlirlər.

Aydın da, Azərbaycana bundan ötrü gəlmişdi. Möcüzəvi fikirləri, adi insan təfəkkürünə sığışmayan,

Bu dünyanın hadisəsi

Həqiqi ölümünə Aydın həyatını bir dəfə də, heç bir qəzaya uğramadan itirmişdi. Bu, onun sinədolusu həyat eşqi, qaynar alim şövqü ilə yazıb-yaratdığı illərdə - 42 yaşlı Aydının saf, incə qəlbini amansız kobudluqla zədələmiş müddətli həyat qəzalarında baş vermişdi... Aydın, özündən, qələmindən, müqəddəs tutiya kimi, inanıb tapındığı elm yolundan sapıb, bir müddət heç bir qaydaların işləmədiyi, ədəbiyyat, elm havasından uzaq məchulluqlarda - onu, hansısa, ayrı növ ölümlərdən xilas edən ayrı ərazilərdə yoxa çıxmışdansa da, bir müddətdən sonra oralarından, dərin dəryaların dibindən təkən almış kimi, sıçrayıb ayağa qalxmışdı. Bu dəfə geriye çallaşmış ağarmış saçlarla, içi peşmanlıq və iztirab dolu gözlərlə qayıtmışdı... Nəfəsini dərib, qüvvəsini toplayıb yenidən yaşamağa, elmə, ədəbiyyata susamış ac həvəslə yazıb-yaratmağa başlamışdı. 1988-ci ildən, 1991-ci ilin aprel qəzasınacan uzanan bu natamam üç ilin ərzində o, neçə-neçə dəyərli əsərlər yazıb tərcümələr etməyə, müstəqil Azərbaycanın ilk xalq deputatı seçilib, ölkənin aparıcı liderliyini qazanmağa, ilk ölkə əhəmiyyətli tərcümə qurumunun - milli ədəbiyyatımızı dünyaya çıxaraçaq Respublika Bədii Tərcümə və Ədəbi Əlaqələr Mərkəzinin təməlini qoymağa müvəffəq olmuşdusa da, bu xoşməramlı günlərin ömrü uzun çəkməmişdi. Aydın, taleyinə yazılmış növbəti qəzalar təqib etməyə başlamışdı...

götürmədiyini, o dövrlər, elə bil, biz də, necəsə, hiss edirdik. Aydınla bağlı hər sözdən, hər xəbərdən diksinir, işdə olduğu saatlar onu nədənsə qoruyurmuş kimi, otağına yığışır, nə baş verdiyini, yaxınlaşmaqda və baş verməkdə olanın nə olduğunu ayırd eləməyə çalışırdıqsa da, o, heç nə demirdi. Bircə burda, Mərkəzdə dinc rahatlıq tapdığını deyib, deyiləsi, dilə gətiriləsi mümkün olmayan qalan nələrsə üstünü ört-basdır edən tək, uzun-uzadı p a u z a l a r l a susurdu. Sonra peşman-peşman gülümsəyə-gülümsəyə: - Həyat, şirinişi... - deyir, canındakı narahatlığı gizləməyə çalışdığı bilinirdi.

O dövrlər Ölümlə əlbəyaxa çarpışmada olan Aydın nələrdənsə, hansı təhlükələrdənsə, xilas edilməyimizi düşünsək də, sadəlvəh qəlbimizlə, ayrı-ayrılıqda və birlikdə nələrsə qadir olduğumuzu, özümüzü keçilməz qala divarları bilib, Aydını içimizdə gizlədiyimizi zənn etsək də, gözlənilən həmin o labüd qəza baş verdi...

Aydın həlak oldu... Biz isə, öz qüdrətsizliyimizi, adi insan miskinliyimizi, Ölüm qarşısında acizliyimizi anlayıb, susduq. Ölümün, axşamüstülər Aydın həyat eşqinə xələl yetirən Qürub çağı qədər əlçatmaz və aşılmaz olduğunu, bizlərə ev, məişət, yazıpozu qayğılarından ibarət, doğma diyar görünən bu dünyanınsa, sıldırım uçurumlar və təhlükələr dolu, qorxunc sirlər aləmi olduğunu dərk eləməyə başladığımızda...

hansısa, ayrı növ həqiqətləri ilə gəlmişdi. Digər "qalan peyğəmbərlər" və peyğəmbər olmaq istəyənlər kimi gəlib, onlar kimi də getdi. Qədim dövrlərin, həmin kütlə cəhalətinin, ruh maarifsizliyinin, yoxsa, öhdəsinə düşən gizli, ilahi missiyanın qurbanı oldu...

Bu gün Aydın, Belinskinin profilini andıran uzun saçlı, dalğın üzülü bərelyefi, onun, bir vaxtlar böyük həvəslə, özəl yaradıcı stixiyasıyla qurub yaratdığı Tərcümə Mərkəzinin giriş hissəsindəki bürünc xatirə lövhəsinə həkk olunub. Binanın qarşısından ötənlər, zaman-zaman önünə qərənfillər düzülən, payız, yaz ayları yağış-çiskinin nəmindən islanıb qaralan bu bərelyefin kimə məxsus olduğundan bəlkə də xəbərsizdilər. Şəhərin bu gözdən-nəzərdən uzaq məhəlləsinə, xırda dükanların, yamaqlı evlərin arasına, uzaq, qədim qərənillərin dəniz döyüşlərindən düşmüş qəzalı gəmi duruşuyla dayanıb duran bu ədəbiyyat ocağının, Aydın işığı yaşatmağa davam edən Müqəddəs Ocağa çevrildiyindən xəbərsizdilər...

Bura gələnlər isə, tərcümə, nəşr materiallarıyla gəlib içəri daxil olanlar, bu ocağın dəhlizlərini, otaqlarını, ilin bütün fəsiləri bürüyən sirlili havanı - divarların uçuqlarını, tavanların yağış ləkələrini anlaşılmaz doğmağı, rəhm və mərhəmət dolu, mübhəm məhrəmliyə qərq edən İlahi axıntı hər zaman hiss edirlər.

Bu, Aydın işığıdır... Özü ilə uzaq Kış sıldırımlarının saf ucalıqlarından gətirib gəldiyi müqəddəs Aydın işığı. Mərkəzi qanlı-qadali illərin ölüm-dirim yoxuşlarından salamat keçirib çıxaran, uzun illərin bol yağışları, qar-tufanı altında çökməyə qoymayan, yenilməz, dəfedilməz, zərif işıq...

Aydın, yarımçıq qalmış həyat eşqinin işığı...

Zaman gələcək, Mərkəz var gücünü toplayıb Aydın, bir vaxtlar bəynəlxalq fikir müstəvisinə çıxarmaq arzusunda olduğu əsərləri dünyanın bütün dillərinə çevirəcək, Yer üzünə yayacaq... Aydın işığında yoğrulmuş əsərlər onun yarımçıq qalmış həyat eşqini də, zərrə-zərrə dünyaya daşıyacaq, insanlığa paylayacaq... Bu işıq xalqları, millətləri bir-birinə sevdirecək, yeni növ xalqlararası, millətlərarası doğmaqlıqlar yaradacaq... Yer üzünü qarşıda gələnlər təhlükələrdən xilas edəcək yeni növ Mərhəmətin təməlini qoyacaq... Və mütləq Aydından, onun yarımçıq qalmış, qəmli həyat hekayətindən danışıacaq.

Özbəkistanda nəşr edilən “Kitab dünyası” qəzetində Azərbaycan şairi Ramiz Rövşənla geniş müsahibə dərc olunub. Müsahibəni tərcümə edərək “Ay-dın yol” qəzetinin oxucularına təqdim edirik.

- **Ədəbiyyatın milləti olmur. Elə buna görə də, inamla söyləmək olar ki, Azərbaycanın görkəmli şairi Ramiz Rövşəni də özbək oxucusu öz şairi hesab edir. Bu mənada sənətkarın söz vasitəsi ilə həyatda qazandığı nailiyyətlər bərəsində fikir mübadiləsi aparaq.**

- Özbək oxucusunun məni öz şairi saydığını eşitmək çox xoşdur. Təbii ki, poeziya da din kimi ayrı-ayrı xalqlara, toplumlara deyil, insanlara ünvanlanır. Şair və oxucu münasibəti kifayət qədər qapalı, məhrəm münasibətdir. Niyə oxucular başqa şairləri yox, məhz bu şairi sevirlər? Bu sualın cavabını tapmaq bəzən həmin o sevilən şairin özü üçün də çətin olur. Və bu cavabı bilməyə bəlkə heç ehtiyac da yoxdur. Çünki bu sualın cavabını tapan şair yaqın ondan sonra hər dəfə şeir yazanda bilə-bilə həmin oxucu sevgisinə yarınmamağa çalışacaq. Və beləcə öz yerində sayə-saya həmin sevgini də yavaş-yavaş itirəcək.

Mən şeir yazarkən heç vaxt oxucu haqqında düşünməmişəm, amma oxucu sandan da heç vaxt korluq çəkməmişəm. Bununla belə, mən o fikirdə deyiləm ki, şeirlərimi oxuyub sevənlərin, hətta əzbər bilənlərin hamısı o şeirlərə mənim demək istədiklərimi olduğu kimi anlayıblar. Şair yazdığını yazır, oxucu oxuduğunu oxuyur. Anna Axmatova deyirdi ki, ən yaxşı şeir o şeirdi ki, oxucu onu öz sözü kimi qəbul edir, “elə bil dilimin ucundaydı” deyir. Təbii ki, bu oxucu təsəvvürü aldadıcdır, amma bu sözdə bir həqiqət payı da var. Çünki, şair təkcə öz duyduqlarını yox, başqalarının da duyduğu, amma sözlə ifadə edə bilmədiyi hissirləri, sıxıntılar, ağrı və iztirabları sözə çevirə bilir və hansı mənadasə o adamları bu sıxıntıdan xilas edir. Bu baxımdan, “ədəbiyyat insanı tənhalıqdan qurtarır” deyən Lev Tolstoy haqlı idi.

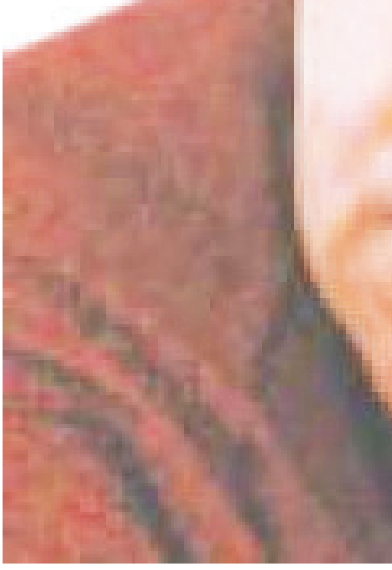
- **Sizi hansı kitablar daha çox heyrləndirir?**

- Doğrusu, məni heyrləndirən kitabları daha çox uşaqlıqda, gənclikdə oxumuşam. Çoxdandır ki, Nazim Hikmət demişkən, söz məni nərxəş edə bilir. Nə özü-münkü, nə də özgeçinikli... Görünür, bunun bir səbəbi də mənim təkcə oxucu yox, həm də yazıçı olmağımdadır. Mən oxuduqlarımı istər-istəməz peşəkar gözüylə oxuyuram, o ədəbi mətnlərin (şeir, hekayə, roman və s.) təkcə özünü yox, astar üzünü də görürəm; yazıçı biciklərinin, nəyin haradan gəldiyini və hara gedəcəyini...

Yeri gəlmişkən deyim ki, mən həm də peşəkar kinossenaristəm, yazdığım ssenarilər əsasında bir çox bədii filmlər çəkilib. Amma bununla belə, mən hansısa kinoya bir peşəkar kimi yox, adi tamaşaçı kimi baxmağa özümü kökləyə bilirəm. Və bütün kəm-kəsirlərinə baxmayaraq, bəzən hansısa ortatab bir film-

dən hətta təsirlənməyim də olur. Amma bir oxucu kimi mən daha qəddaram və görünür, bu da bəddii sözə daha qısqanc yanaşmağımdandır. Bununla belə, məni yazıçı fantaziyasının qəribəliyi və gözəlilməzliyi ilə ən çox təsirləndirən sonuncu əsər təxminən 25 il bundan əvvəl oxuduğum alman yazıçısı Züs-kindin “Parfümer” (“Əttar”) romanı olub. Təəssüf ki, o romanın əsasında çəkilən eyniadlı film məni o qədər də tutmadı.

- **Dünyanın məşhur yazıçılarından biri Ernest Heminquey öz şagirdinə həyatı boyu oxuması zəruri olan 15 əsərin siyahısını verib. Siz də bir ustad kimi bugünkü gənc nəsilə hansı əsərləri oxumağı tövsiyə edirsiniz?**

- Məncə, kiməsə hansısa kitabları oxumağı məsləhət görmək, kiməsə hansısa dərmanları içməyi məsləhət görmək kimi bir şeydir. Eyni dərman kimi, eyni kitab da müxtəlif adamlara müxtəlif cür təsir göstərə bilər. Amma hər halda mən cavan yazıçılarımıza əvvəlcə özümüzü tanımağı, şərqin və türk dünyasının böyük sənətkarlarını oxumağı məsləhət bilərdim; Mövlanənin “Məsnəvi”sini, Nizaminin və Nəvainin “Xəmsə”lərini, Yunis İmrənin şeirlərini, Füzulinin qəzəllərini... Əsərləri həm süstürür, həm də satıraltı monalarla, çoxmərtəbəli təşbeh və bənzətmələrlə zəngin olan bu sənətkarlardan bu gün də çox şey öyrənmək mümkündür. Eyni zamanda, bu şeirlərin tam əksinə olan, heç bir bər-bəzəksiz, ibarəsiz, mübalığəsiz, sadə və yalın bir dillə yazılmış, bir neçə misra ilə hissin mənzərəsini, bütöv bir poetik lövhəni yarada bilən Çin poeziyasının intibah dövrü şairlərinin (Li Bo, Van Vey, Du Fu) şeirlərini, yapon xokkularını oxumağı da məsləhət görərdim; əs sözlə çox şey demək ustalığını öyrənmək üçün. Ümumiyyətlə, dünya poeziyasında sevdiiym, bəzilərini də ana dilimizə tərcümə elədiyim şairləri saysam çox böyük siyahı alınar. Odur ki, o şairlərdən mən də 15-nin adını çəkməklə kifayətlənirəm; Şarl Bodler, Artur Rembo, Pol Verlen, Pol Eluar, Giyom Appoliner, Rayner Maria Rilke, Emil Verxam, Robert Frost, Federiko Qarsia Lorqa, Pablo Neruda, Vyaçeslav Nezval, Boris Pasternak, Osip Mandelştam, Anna Axmatova, Marina Svetayeva.

- **Bilirik ki, biz bugün müxtəlif xəbərlər və informasiyalar axınının vəsütlə genişləndiyi, insanın beyni, şüuru və qəlbinə mənfii təsir edən, cürbəcür mənfii hadisələrin sürətlə törəməkdə olduğu bir dövrdə yaşayırıq. Belə bir şəraitdə kitabın qiüdrəti və imkanları insanın mənəvi ələminə qorumağa, xilas etməyə çatarmı?**

- Bildiyiniz kimi, hava, efir əslində maddi, toxunuləsi, ələ gələsi bir şey deyil. Min illər belə dübrəşünürdülər ki, efir-ruhun ərazisidir. XX əsrdə radionun, televiziyanın və nəhayət internetin kəşfi ilə efir zəbt edildi. Yəni, ruhun ərazisi işğal olundu.

Biz əvvəllər Sovet İttifaqında yaşayarkən bu işğalın təsirini o qədər də hiss etmərdik. Çünki, Sovet İttifaqı qapalı ölkə idi. İndisə, biz dünyaya açıqıq. Hər tərəfdən üstümüzə çürbəcür informasiya axını gəlir və bu çirkli havada çürümək təhlükəsi də var. Bu baxımdan, qazandıqlarımız hələ şübhə altında olsa da, itirdiklərimiz göz qabağındadır. Mən bunu deyərək təkcə mənəvi, əxlaqi baxımdan itkilərimizi nəzərdə tutmuram. Qəribədir, sovet vaxtı itirməkdən qorxduğumuz, üstündə əsə-əsə qoruduğumuz ana dilimiz də get-gədə çirkəlməkdədir. Ən qəribəsi də, şairlik, yazıçılıq iddiasında olanların dilə münasibətidir. Adını unuttuğum bir cavan şairin haçansa bir jurnalda dillo bağlı dediklərini hələ də unutmamışam. Bu cavan şair dilimizi sterilləşdirmək, doğub-türəmək qabiliyyətindən məhrum etmək id-

Amma şair üçün istedaddan sonra ən vacib keyfiyyət məncə səmimiyyətdir. Özü də, oxucuya qarşı səmimiyyətdən daha çox şairin özünə qarşı səmimiyyəti. Şair öz daxili vəziyyətini şeirlərində səmimi şəkildə ifadə eləyərək, həm də onu bu vəziyyətə salmış mühitin mənzərəsini vermiş olur. Bu baxımdan, bəzən ən şəxsi, intim mövzularda yazılan şeirlər də istər-istəməz ictimai məzmun qazanır. Şopenhauer deyirdi ki, əsl poeziya öz dövrü haqqında tarix kitablarından daha dürüst təsəvvür yaradır.

Və deməli, özünə qarşı səmimi olmayan, yalan yazan şairlər təkcə ədəbi yox, həm də tarixi saxtarkılıqla məşğuldur.

- **Bəzi sənətkarlar yaradıcılığı ələcsizliqdan tapılmış çarə kimi dəyərləndirirlər. Sizcə, yazıçı yaradıcılıqla məşğul olmaq üçün mütləq müşkül vəziyyətə düşməlidirmi?**

- Öz dövründə qədr-i-qiyəmti bilməyən, ehtiyac və səfəlat içində yaşayan dahilər az olmayıb. Və doğrudan da, bir çox sənətkarın öz dövrüylə, mühitiylə konflikti, toqquşması dünya ədəbiyyatında bir çox böyük əsərlərin yaranmasına səbəb olub. Bu, təxminən dişli çarxların iç-içə, dartışa-dartışa bir-birini hərəkətə gətirməsinə bənzərində telefon budkalarına bənzər “hava budkaları” quraşdırılmışdı.

Hər bir adam o budkaya girib pul boyu yaranmış dünya ədəbiyyatının ən gözəl nümunələri bizə bir dərs verir; sevgi dərsi. Böyük ilahi sevgidən adı insani sevgiyəçən. Bir çox illər bundan əvvəl Yaponiya ilə bağlı qəribə bir xəbər oxumuşdum. Ekoloji cəhətdən havası çox çirkləndiyinə görə Tokio şəhərində telefon budkalarına bənzər “hava budkaları” quraşdırılmışdı. Hər bir adam o budkaya girib pul vaxtı itirməkdən qorxduğumuz, üstündə əsə-əsə qoruduğumuz ana dilimiz də get-gədə çirkəlməkdədir. Ən qəribəsi də, şairlik, yazıçılıq iddiasında olanların dilə münasibətidir. Adını unuttuğum bir cavan şairin haçansa bir jurnalda dillo bağlı dediklərini hələ də unutmamışam. Bu cavan şair dilimizi sterilləşdirmək, doğub-türəmək qabiliyyətindən məhrum etmək id-

- **Yaradıcı adamın bir qanadı, şübhəsiz ki, istedaddır. Sizcə, onun ikinci qanadı nədir? Etiqaddırmi, bilikdirmi, təmiz qəlbdirmi?**

- Saydıqlarınızın hamısı sənətkar üçün vacibdir. Hətta safqəlbli, yaxşı adam olmaq da. Böyük rus şairi Boris Pasternaka hansısa şairi tərifləyəndə təccüblə soruşmuşdu: “Axı o necə yaxşı şair ola bilər? O ki, pis adamdır”.

- **Qərib ədəbi Ceyms Coysun “Hər bir yazıcının qələmində bir romana çatacaq qədər müreksəb olur”, – yaradıcılıq prosesi ilə bağlı çox mənalı sözləri var. Şairin şeir əhvali-ruhiy-**

müsahibə

yəsi, şeir ilə, kağız ilə üzbəüz olduğu halət, şübhəsiz ki, hey-rətamizdir. Bir şeiri yazan şair başqa lirik vəziyyətə keçərkən tamamilə başqa bir ruhi vəziyyəti yaşayır. Burada bütün yaradıcılığı ərzində təkcə bir əsər yazmaq, yəni üslub – yaradıcının özüdür, fikrinə necə baxırsınız?

- Üslub, əslində, hər bir şairin, yazıcının özünüifadə formasıdır. Dünyanın böyük sənətkarlarını oxuyarkən, biz özünüifadə etməyin müxtəlif yollarını və formalarını görürük. Amma sən özün maraqsızsansa, heç bir gözəl üslub,

forma səni maraqlı edə bilməz. Mən forma axtarırlarıyla daha çox cavanlıqda, xüsusən 60-cı illərin axırlarında məşğul olmuşam. O illər mənim üçün özünütəsdiq dövrü idi. Sənətdə də, həyatda da fərqli görünməyə, bənzərsiz olmağa çalışmaq; fərqli yazmaq, fərqli geyinmək. Amma söhbət əsl poeziyadan gedirsə, hər bir şeir öz ifadə formasını, ahəngini, intonasiyasını özü ilə gətirir. Və şairin fərqliliyi, bənzərsizliyi onun dünyaya necə görünməyində yox, dünyanı necə görməyindədir.

- **Gəncliyin öz şeirləri var. Eyni zamanda, müəyyən dövr keçəndən sonra həyata son dərəcə ciddi yanaşıb, dərin düşüncə ilə yazılmış şeirlər də mövcuddur. Müqəddəs kitablarda, ruh ilməzdir, deyilir. Şair ruhu, şeir ruhu bizim öteri ömrümüzlə necə və nə dərəcədə hesablaşır?**

- Şeirdə, musiqidə, ümumiyyətlə mədəniyyətdə bir ilahi başlanğıcın olması şübhəsizdir. Qədim Latınca mədəniyyət sözü ikimənalıdır: “kultura agrı” (yəni, torpağı becərmək) və “kultura Dei” (yəni, Allahu dərk etmək). İstedad Allah vergisidir. Onu heç nəylə almaq, qazanmaq mümkün deyil. Aristotel şairləri “Tanrı divanası” adlandırmıdı. Tanrı ölümsüz olduğu kimi, mayasında ilahi eşq olan poeziya da ölümsüzdür. Biz SSRİ adlı ali məktəblərində Allahsızlıq (“elmi ateizm”) dərsi keçirilən bir ölkədə böyüyüb təhsil alsaq da,

Allahsız olmadıq. Əgər 60-cı illər bizim poeziyamızda forma axtarışları, dünyaya açılış dövrü idisə, 70-ci illər özünə qayıdış dövrü oldu. İnqilabdan sonrakı poeziyamızdan bədxassəli şiş kimi kəsilib götürülmüş olan metafizik düşüncə, Allah və insan münasibətləri məhz bu illərdə yenidən poeziyamıza qayıtdı. Və qərbin ekzistensial fəlsəfəsi ilə şərqin sufi düşüncəsinin qəribə, bənzərsiz bir sintezi yarandı. Təəssüf ki, bu poeziya vaxtında layiqincə tərcümə olunub dünyaya çatdırıla bilmədi. İnanıram ki, gec-tez bu da olacaq.

Hələ İsa peyğəmbər “mənsiz heç nə yarada bilməzsiz” deyirdi. Təəssüf ki, biz bu gün “yaradıcılar dünyasında” yox, istifadəçilər dünyasında yaşayırıq. Və bunun bir nümunəsi də bu gün kifayət qədər geniş yayılmış postmodern ədəbiyyat və mədəniyyətdir. Müxtəlif janrlarda özünə qədər yaradılmışları, mayasına bir qədər ironiya qatıb müxtəlif formalarda, maraqlı və ya maraqsız şəkildə “təkrar istehsal edən” bu mədəniyyətin nəsrdən və kinodan fərqli olaraq poeziyada heç bir ciddi uğur qazana bilməməsinin bir əsas səbəbi var; poeziya süni mayalanma yolu ilə yaranmır və şeir təkcə dil hadisəsi, sözlərin müxtəlif kombinasiyaları deyil. Ən əsası o cansız sözlərə nəfəs verən poetik ruhdur. Amma bu proses necə baş verir? Bu suala cavab vermək çox çətindir. Çünki bu artıq ədəbiyyat yox, kimyəgərlikdir. Böyük dramaturqumuz Mirza Fətəli Axundovun bir pyesində məsxərəyə qoyduğu kimi, misdən qızıl düzəltmək cəhdidir. Və qəribə burasıdır ki, poeziyada bu mümkündür.

- **Şeirdə ən mühüm nədir? Əlbəttə, aşığıdakı amillərin hər birini, istedad və məhəbbəti əsas götürürək, göstərmək olar: obrazlılıq, dərin fikir və fəlsəfi xülasələr, ruhi mənzərələrin ani, həm də əbədi təsvirləri və ya həyatilik. Sizcə, bunların hansı birini ön plana çıxarmaq mümkündür?**

- Şeirə resept vermək çox çətindir. Hansısa şeirdə saydığınız bütün məziyyətlər artıqlamasıyla ola bilər, amma o şeir sizin bir tükünüzü də tərpətməz. Və bütün bu məziyyətlərin heç birinin olmadığı, 2*2=4 qədər sadə bir şeir sizi sarsıda bilər. Ümumiyyətlə, istedad sadə şeyləri bətləri məhz bu illərdə yenidən poeziyamıza qayıtdı. Və qərbin ekzistensial fəlsəfəsi ilə şərqin sufi düşüncəsinin qəribə, bənzərsiz bir sintezi yarandı. Təəssüf ki, bu poeziya vaxtında layiqincə tərcümə olunub dünyaya çatdırıla bilmədi. İnanıram ki, gec-tez bu da olacaq.

ğı öyrədir. “Poeziya musiqi olmağa can atır”. Bu məşhur deyimdə böyük həqiqət var. Doğrudan da, şeir özünün ən yüksək nöqtəsində musiqiyə çevrilməyə, bütün artıq şeylərdən, hətta sözdən də azad olmağa can atır. Amma təəssüf ki, bu mümkün deyil.

- **Əlişir Nəvainin “Xəmsə”si cəmi 300 nüsxədə köçürülüb. Buna baxmayaraq, o, Turan və Xorasanda öz vaxtında çox məşhur olub. Bugün Nobel laureati olan yazıçılar da tanınmır və ya adını həmin mükafatı aldığı vaxtda eşitməyə başlayırıq. İndi unutmmaq da o qədər çətin deyil. Bu mənada məşhurluğun şair qismətindəki yerini necə görürsünüz?**

- Məşhurluq, populyarlıq istedadın əsas göstəricisi deyil, populyar olmayan istedadlı şairlər də var. Amma populyar olmaq üçün də, hər halda istedad lazımdır. Çünki populyarlıq bizim şeirlərimizin oxucu qəlbindən gələn əks-ədasıdır. Və soyuq, mazmunsuz şeirlərlə kiminsə ürəyini tərpətmək çətin məsələdir. Bir sözlə, populyarlıq şair üçün hər şey demək deyil, amma populyarlığı guya heç nə sayan şairlərin də səmimiyyətinə mən inanmıram. Çünki, bələlərinin xırdaca bir oxucu diqqətindən necə sevindiklərini çox görmüşəm.

- **Yazmadığınız günlərinizin heyifini necə çıxırırsınız? Və ya sənətkar həmişə, müntəzəm yazmalıdırmı?**

- Mən şair işləmirəm. Və təbii ki, şeir yazmadığım günlər şeir yazdığım günlərdən qat-qat çoxlər, amma o şeir sizin bir tükünüzü də tərpətməz. Və bütün bu məziyyətlərin heç birinin olmadığı, 2*2=4 qədər sadə bir şeir sizi sarsıda bilər. Ümumiyyətlə, istedad sadə şeyləri bətləri məhz bu illərdə yenidən poeziyamıza qayıtdı. Və qərbin ekzistensial fəlsəfəsi ilə şərqin sufi düşüncəsinin qəribə, bənzərsiz bir sintezi yarandı. Təəssüf ki, bu poeziya vaxtında layiqincə tərcümə olunub dünyaya çatdırıla bilmədi. İnanıram ki, gec-tez bu da olacaq.

Sadəcə, biz o şeirləri görə də birlərik, görməyib yanından ötə də bilərik. O şeirləri görmək üçün həmişə şeir havasında yaşamalısın. Məişət qayğıları şairi əzəndə burnunun ucundakı şeiri də görməyə bilər. Belə təsəvvür var ki, insan qocaldıqca qayğıları azalır, onun qayğısını çəkməyə başlayırlar. Amma mənim gördüyüm mənzərə əksinədir; qocaldıqca sanki qayğılarımız da artır. Təbii ki, bu dediklərim az yazmağın bəraəti deyil. Bir də ki, az və ya çox yazmaq anlayışı da şərtidir. Məsələ nə qədər yazmaqda yox, nə yazmaqdadır. Cavanlıqdan fərqli olaraq, mən bu gün beynimdən keçən, yazılmaq istəyən bütün şeirləri yox, yalnız yazmaq istədiyim şeirləri yazıram. Bunu da etiraf edim ki, indiyəçən yazdığım yüzlərlə şeirin heç birini sözünün tam mənasında mənim yazmaq istədiyim şeir deyil. Hər dəfə yazmaq istədiyimlə yazdığımız arasında nəsə bir itkinin, çatışmazlığın olduğunu hiss ediməm. Və hərdən mənə elə gəlir ki, o itirdiyim bəlkə də yazmaq istədiyimin ən gözəl hissəsidir.

- **Sizin “Süd dişinin ağrısı” poemanz və çoxlu şeirləriniz özbək oxucusuna yaxşı tanışdır və onların hamısından Ramiz Rövşən adlı böyük bir ağrını, iztirabı, hicranı, məhəbbəti, ümumən, diri və həssas Ürəyin yaşantılarını dinləyirik. Bu gün bu şairi ən çox narahət edən nələrdir?**

- Bizim bütün yazdıqlarımızda, hətta ən absurd, mücərrəd əsərlərdə belə öz tərcümeyi-halımızdan irəli gələn bir çox məqamlar olsa da, şeirlərində ifadə etdiyi bütün ağrıları, acıları mütləq şairin özünün yaşadığını düşünmək səhv olardı. Hələ 500 il bundan əvvəl böyük Füzuli deyirdi: “Dərd çox, həmdərd siyalar qurmaq o qədər də çətin iş deyil. Bu dünyanın tozundan ulduzunacan hər şey dil çmaq, laşdiyini görəçəksiniz. Hətta Pasternak kimi çox mürəkkəb bir şairin də son şeirləri ağlağalməz dərəcədə sadəliyi ilə seçilir. Əslində, təcrübə bizə yazmaqdan daha çox pozma-

- Mən şair işləmirəm. Və təbii ki, şeir yazmadığım günlər şeir yazdığım günlərdən qat-qat çoxlər, amma o şeir sizin bir tükünüzü də tərpətməz. Və bütün bu məziyyətlərin heç birinin olmadığı, 2*2=4 qədər sadə bir şeir sizi sarsıda bilər. Ümumiyyətlə, istedad sadə şeyləri bətləri məhz bu illərdə yenidən poeziyamıza qayıtdı. Və qərbin ekzistensial fəlsəfəsi ilə şərqin sufi düşüncəsinin qəribə, bənzərsiz bir sintezi yarandı. Təəssüf ki, bu poeziya vaxtında layiqincə tərcümə olunub dünyaya çatdırıla bilmədi. İnanıram ki, gec-tez bu da olacaq.

“- Haçansa yaşadığımız yerlərə təzədən qayıtmaq mümkün olsa da, yaşadığımız illərə təzədən qayıtmaq mümkün deyil”. 90-cı illərə, Qarabağ müharibəsinə qədər bu fikir mənə aksioma kimi görünürdü. Amma bu gün, haçansa yaşadığım, gözdiiyim, sevdiyim yerlərə qayıtmaq, haçansa yaşadığım illərə qayıtmaq qədər imkansızdır. Və bu imkansızlıq mənim dərdlərimin sırasında yeni bir dərddir.

- **Əgər yənə Ramiz Rövşən kimi bir şair doğulubdu, desələr, Siz ona hansı məsləhəti verərdiniz?**

- Əgər haçansa Ramiz Rövşən kimi bir şair doğulardısı, mən ona ikinci Ramiz Rövşən olmaqdansa, birinci Özü olmağı məsləhət bilərədim.

- **Ədəbi ictimaiyyətin görkəmli nümayəndəsi kimi iki qar-dəş xalqın gələcəyi, dostluğu, rövnaqı yolunda həyata keçirilən ədəbi əlaqələr bərəsində nə düşündüklərinizi bölüşməyinizi istərdik.**

- Məncə, sovet dövründə əlaqələrimiz daha sıx və möhkəm idi. Bu, təxminən bir evdə, bir ailədə yaşayan qardaşların mü-nasibətinə bənzəyirdi. Müstəqillik qazanandan sonra hər qardaşın öz evi, öz ailəsi oldu və təbii ki, əlaqələrimiz də bir az seyrəldi. Bu gün həmin əlaqələri möhkəmlətməyə ehtiyac var və bunu sovet dövrünün gözəl bir ənənəsini davam etdirməkdən, Bakıda Özbəkistanın, Daşkənddə isə Azərbaycanın ədəbiyyat və mədəniyyət günlərini keçirtməkdən başlamaq lazımdır. Sonrası öz-özünə gələcək.

- **Özbək xalqına istəkləriniz...**

- Öz xalqımızın gələcəyi ilə bağlı bütün gözəl arzularımı qardaş özbək xalqına da ünvanlayıram.

Ülvi

İbtidai təhsilini Kəsəmən kəndində, orta təhsilini (1986) isə Daşkəsən şəhərində alıb.

12-13 yaşlarından, ümumiyyətlə, bütün şagirdlik həyatı boyunca vaxtaşırı olaraq şeirləri, müxtəlif səpkili bədii və publisistik yazıları ilə "Daşkəsən" qəzetində çıxış edən Ülvi, eyni zamanda, rayonda fəaliyyət göstərən "Qoşqar" ədəbi birliyinin üzvü olub. Orta məktəbdə oxuduğu illərdə o, həm də yeddiillik musiqi təhsili almışdı, qarmon, tar, saz, piano, kamança kimi musiqi alətlərində çalmağı bacarırdı.

1987-ci ildə APXDİ-nin (indiki Azərbaycan Dillər Universiteti) ingilis dili fakültəsinə daxil olub. Təhsilə başladığı ilk günlərdən qrup nümayəndəsi seçilib, dərslər əlaçısı və fəal ictimaiyyətçi kimi tezliklə bütün institutda tanınıb. İnstitut qəzetində yazıları mütəmadi çap olunan Ülvi, ərəb, fars, latın, özbək dillərində (sərbəst öyrənməklə) yazıb-oxumağı, ingilis, rus dillərini isə mükəmməl bilirdi.

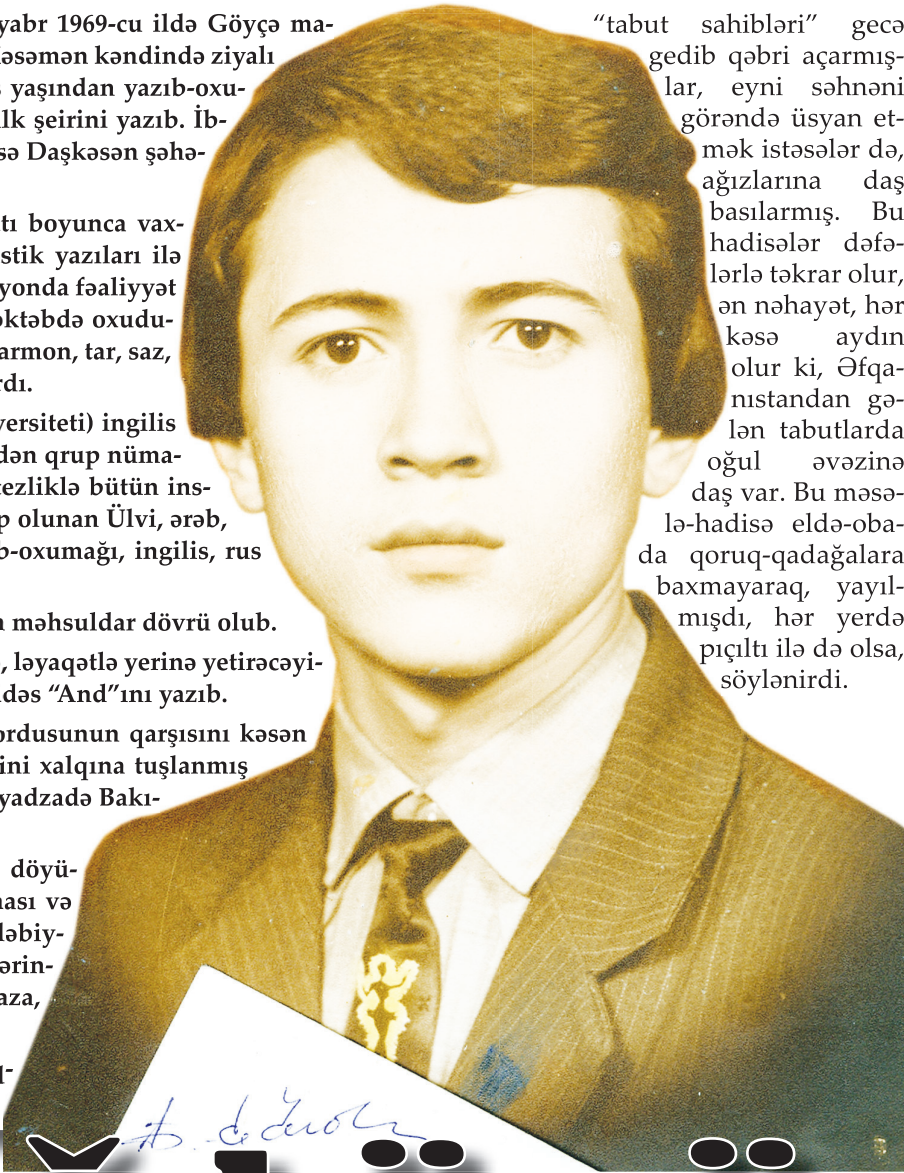
1987-1989-cu illər Ülvi Bünyadzadənin qısa ömrünün ən məhsuldar dövrü olub.

Vətəni, doğma xalqı qarşısında övladlıq borcunu şəərəflə, ləyaqətlə yerinə yetirəcəyini vicdan borcu bilərək, 10 sentyabr 1989-cu ildə müqəddəs "And"ını yazıb.

19 yanvar 1990-cı ildə gecə Bakıya girən işğalçı sovet ordusunun qarşısını kəsən dinc piketin gülləbaran edilməsinə dözməyərək, sinəsini xalqına tuşlanmış gülləyə sipər edib və saat 00.20-də həlak olub. Ülvi Bünyadzadə Bakının Şəhidlər Xiyabanında dəfn olunub.

Ülvinin qələmindən 200-dən çox şeir, Əfqanıstanda döyüşən həmvətənlərimizə həsr olunan "Ömür yolu" poeması və "Qansızlar" povesti, 40-a yaxın hekayə, 5 pyes, dünya ədəbiyyatından 20-yə yaxın orijinal tərcümə (ingilis və rus dillərində), ədəbi və ictimai məzmununda 7 məqalə, bibisi Almaza, dostlarına yazdığı xeyli məktub və s. yazılar çıxıb.

Ülvi Bünyadzadənin indiyəcən 7 kitabı çap olunub, haqqında elmi monoqrafiya və məqalələr yazılıb.

"tabut sahibləri" gecə gedib qəbri açarmışlar, eyni səhnəni görəndə üsyan etmək istəsələr də, ağızlarına daş basılmış. Bu hadisələr dəfələrlə təkrar olur, ən nəhayət, hər kəsə aydın olur ki, Əfqanıstandan gələn tabutlarda oğul əvəzinə daş var. Bu məsələ-hadisə eldə-oba-da qoruq-qadağalara baxmayaraq, yayılmışdı, hər yerdə pıçılı ilə də olsa, söylənirdi.

Bəs, Ülvinin bu əsəri yazmaqda məqsədi nə olub?

Əsgərlikdə – sovet ordusunun əsgəri olarkən (1987, iyul – 1988, sentyabr, Krasnoyarsk, Kansk ş.), ordu rəhbərliyinin müsəlman əsgərlərə "diqqəti", onları silaha yaxın qoymayaraq ancaq qab-qacaq yumağa, daş-ağac daşımaya və s. təsərrüfat işlərinə təhkim etməsi, amma hərbi hazırlıq görməmiş cavanları dar ayaqda güllə qabağına göndərməsinə şair ürəyi ağrımuşdu, qəlbi yaralanmışdı. Düzdür, Ülvi rus dilini gözəl bildiyindən, həm də bir il tələbə adını daşıdığına görə, "qul işlərinə" cəlb edilməmişdi. Özü demişkən, "köhnə uzaqvuran hərbi raketləri Sakit okeana tuşlayaraq məhv etməklə, yenilərinə isə öyrənməklə məşğul olmuşdu".

Əsgərlikdə belə məsələləri – ayrı-seçkilik və bir əsgərin, iki qardaşın "əfqan" olaraq həlak olduğunu ürək ağrısı ilə yoldaşlarına danışması Ülvinin içini göynətmişdi, xidmətinin son aylarında SSRİ-nin içindən çöküşü ilə bağlı bir çox hadisələrin şahidi olması bu əsərləri qələmə almasına stimül vermişdi.

SSRİ dövlətinin "Əfqanıstan əməliyyatı"nın məlum tarixi xronikasına nəzər yetirək: 1979-cu il dekabrın 25-indən 1989-cu il fev-

AND

Mən, Bünyadzadə Ülvi Yusif oğlu, həyatımda ilk və son dəfə öz vicdanım qarşısında and içirəm; bir elin, bir millətin adını təmsil etdiyimi heç zaman unutmayacağam; Azərbaycan torpağının qürurdan, qeyrətdən yoğrulmuş adını müqəddəs tutacağam, bu ada ləkə vurmaq istəyən bütün ünsürlərə qarşı duracağam; öz azərbaycanlı varlığıma, vicdanıma, məsləkimə, əsil-nəcabətimə, damarlarımdan axan azərbaycanlı qanıma layiq oğul olacaq, qorxaqlığı, alçaqlığı, yaltaqlığı özümə yaxın buraxmayacağam, nəyin bahasına olursa-olsun, öz azərbaycanlı "mən"imi təsdiq edəcəyəm.

Əgər vədimə xilaf çıxsam, qoy anamın südü, elimin çörəyi mənə haram olsun, Vətən üzünü görməyim.

10.09.89

"Əfqanlar"ın faciəsi və ya onların naməlum taleyi bədii ədəbiyyatda

(Ülvi BÜNYADZADƏ. Əfqanıstan ağırları (poema və povest) // Azərbaycan, türk, özbək, qırğız, krım-tatar, ingilis, rus, gürcü dillərində)

Ülvi Bünyadzadənin ədəbi irsi içərisində həm ideya- məzmun, dil-üslub, həm də baş vermiş tarixi hadisəni dərk etmə və ona obyektiv yanaşma baxımından "Ömür yolu" poeması və "Qansızlar" povesti çox dəyərlidir.

Hər iki əsərin mövzusu bu gün də canında, ruhunda "əfqan qurşunu" gəzdirən "əfqanların" taleyinə - Əfqanıstanda həlak olmuş Azərbaycan oğullarının (eyni za-

Nağıl ömürdən bir-iki söz

manda, türk kökənli SSRİ vətəndaşlarının!) xatirəsinə həsr edilib. Sovet Ordusunda xidmət etmək adı ilə uzaq Əfqanıstana göndərilən, oraya nə üçün getdiklərindən, nəyə, kimə "xidmət" edəcəklərindən xəbərsiz oğullarımızın acı taleyi faciə mövzusu kimi qələmə alınıb.

Bu qeydləri yazarkən uzaq illərin arxasında qalmış bir epizodu xatırladım. Kəndimizdən iki nəfərin - Nazim Abbasovun və Firudun Hüseynovun (məndən bir sinif aşağıda oxuyublar) Əfqanıstanda xidmət etdikləri xəbəri yayıldı. Yaman qorxulu, hətta bir ucu hər an ölümə bağlı bir yerdə xidmət etdikləri hamının nəzər-diqqətində oldu, hamı qayğılandı, narahatlıq keçirdi. Onu da deyirdilər ki, Amerika yazıq əfqanlara divan tutur və humanist SSRİ də buna görə əsgərlərini xalqa köməyə göndərir. Bir yandan öyünürdük ki, bizim qəlbimiz ("SSRİ olan qəlbimiz") götürmür ki, dinc əhaliyə divan tutulsun, digər tərəfdən də,

ortada həyat məsələsi dayanırdı. Əfqanıstan müharibəsini görməyən humanist qəlbli sadə kənd adamlarını qorxu-ya salan nə olmuşdu? Əlbəttə, bu qorxu səbəbsiz də deyildi. Yaxın yerlərdən xəbər gəlirdi: Əfqanıstanda filankəsin oğlu 3-4 ay əvvəl həlak olub, bir komandır 6-7 əsgərlə onun tabutunu gətirib dəfn ediblər, dəfndən sonra yaylım atəşi açılıb (xatirəsinə ehtiram olaraq!). Amma valideynlərinə tabutun qapağını açıb son dəfə övladlarının üzünü görməyə, vidalaşmağa izn verilməyib. Başqa bir yerdə balasının üzünü son dəfə görmək istəyən anaya ciddi etiraz edilib, amma istəyindən vaz keçməyən ana gecənin birində qəbiristanlığa gedib qəbri açıb – balasını son dəfə qucaqlamaq, görmək, vidalaşmaq üçün. Ana dəmir tabutun içində oğul əvəzinə qara daş görüb, vahimələnib, dəli olub. Məsələ yuxarılara çatanda kəndin "başbilənləri" ciddi cəza alıb, işdən xaric edilib və s. Sonralar da bu işlərdən bədgüman

Onda Ülvi balaca idi. Amma bu söhbətlərin şahidi olmuşdu. Sonra böyüdü, özü əsgər oldu, hərbi xidmətə yollandı. Ülvi hər iki əsərdə uşaq vaxtı eşitdiklərini, əsgəri xidmətdə olarkən gördüklərini müşahidələri əsasında qələmə almışdı.

Bu əsərlərdə - istər "Ömür yolu" poemasında, istərsə də "Qansızlar" povestində Ülvi bir nüansa da diqqəti cəmləyir. Sovet Ordusunun baş komandanı Əfqanıstana daha çox türk əsilli xalqları - Azərbaycan, özbək, türkmən, qazax, qırğız, tatar, başqırd, çuvaş, kumık, qaqauz ... gənclərini göndərirmiş. Burada bir neçə səbəb görünür: əvvəla, əfqanlar onları - nisbətən əsmər bənizli gəncləri - özlərindən seçə bilməsin, ikincisi, müsəlmanın müsəlmana olan nəfisi-hörmətinə bələdliklərindən, qırğına çox yer verilməsin və üçüncüsü, ən başlıcası isə, əfqan elə qoy öz dindəşının, dildəşinin əli ilə məhv edilsin. Hər necə olsa da, ölən də, qalan da müsəlmandır.

ralın 15-nə qədər, Sovet İttifaqının 40-cı ordusu Əfqanıstan ərazisində olduğu müddətdə beynəlmillik missiyasını yerinə yetirərək 416 irimiqyaslı hərbi əməliyyatda iştirak edib. Ən böyük əməliyyatlardan biri olan "Magistral" əməliyyatı 1987-1988-ci illərdə kənd təsərrüfatı mallarını maneəsiz daşımağa mane olan silahlıları zərərsizləşdirmək üçün keçirilib.

10-il müddətində SSRİ tərkibində olan keçmiş respublikaların 68 millətinin nümayəndəsindən ibarət 620 min nəfər hərbi əsgəri əməliyyatlarda iştirak edib. Bundan əlavə, 525 min əməkdaş SSRİ Dövlət Təhlükəsizlik Komitəsinin, 5 min nəfərə yaxını isə SSRİ DİN-dən bu ölkədə xidmət edib. Bunlardan 547 min nəfər döyüş əməliyyatlarında iştirak edib, 21 min nəfər işçi və qulluqçu əmək fəaliyyəti ilə məşğul olub. Əfqanıstanda ümumi döyüşlərdə və keçirilmiş hərbi əməliyyatlarda Sovet ordusundan 14453 nəfəri həlak olub, 292 nəfəri itkin düşüb, 5753 nəfər isə müxtəlif dərəcələrdə bədən xəsarəti alıb. İtkilər bununla da bitməyib, Əfqanıstandan qayıtdıqdan sonra da 3203 hərbi əsgəri yaralar nəticəsində sonralar dünyasını dəyişib. Əfqanıstanda ümumi döyüşlərdə və keçirilmiş hərbi əməliyyatlarda Sovet Ordusunun 86 hərbiçisi Sovet İttifaqı Qəhrəmanı adına layiq görülüb (bunlardan 25 nəfəri ölümündən sonra), 200 minə yaxını isə müxtəlif döyüş orden və medallarıyla təltif olunub.

Ardı 15-ci səhifədə

Tərcüməçilərin dil duyumu ilə əlaqədar sağlam fikirlərlə yanaşı, həm də tamamilə sayıqlamaya oxşayan, ağlagəlməz ideyalar irəli sürürlər. Psixoloqların "dil duyumu" adlandırdıqları kateqoriya çox vaxt özünün sxematikliyi ilə (guya dil duyumu sizə yenidən dil öyrənməyə başladığınız vaxtdan məlumdur) fərqlənir. Meşhur adamların hamısı isə hər şeyi əziyyət-filan çəkmədən əldə etmək üçün "anadangəlmə savadlılıq" arzulayırlar.

Bəs, dil duyumu tərcüməçinin nəyinə lazımdır və o özünü nədə göstərir?

Tərcümə terminləri lüğətdə göstəriləndi kimi, DİL DUYUMU – bir qayda olaraq, dilin savadlı daşıyıcılarına xas olan xüsusiyyətdir. Bəzilərinə bu duyum özünü qabarıq, digərlərinə isə zəif göstərir: insanların təbii qeyri-bərabərliyi onların dillə əlaqədar səriş-təsində də özünü büruzə verir.

Ola bilsin ki, dildən, tərcümədən, yaxud ədəbi jurnalistikadan uzaq fəaliyyətlə məşğul olan adamlar, hətta gerçək həyatda özlərinin dil duyumlarının olub-olmadığı barədə düşünmürlər. Şifahi, yaxud yazılı nitqin bu və ya digər dildə tənqiddən uzaq, qeyri-fəal qavranışı üçünsə dil duyumu tələb olunmur. Bununla belə, "dil duyumu" hər hansı dili peşakar şəkildə mənimsəmək üçün tələb olunan əsas məqamlardan biridir.

Tərcüməçi üçün dil duyumu peşakar musiqiçilər üçün zəruri olan musiqi duyumuna oxşayır. Mütləq dil duyumuna malik olan adamlar, hətta dilin daşıyıcıları arasında da çox azdır. Tərcüməçilər və dili mükəmməl mənimsəməyə can atanlar üçün isə, bu, az qala əlçatmaz idealdır.

Dil daşıyıcısında dil duyumu müəyyən avtomatizm şəklində aşkara çıxır. Bunun hansı yaşda inkişaf etdiyi tədqiqat üçün maraqlı mövzudur. Belə bir mülahizə mövcuddur ki, uşaqlar on yaşına qədər mükəmməl "dil duyumu"na malik olurlar, 16-20 yaşlarında isə artıq hər bir normal ağıllı adamda dil duyumu mövcud olur. Artıq yetkin yaşda peşə məqsədləri ilə xarici dil öyrənən adam həmin dil duyumunu şüurlu surətdə inkişaf etdirməli olur.

"Dil duyumu" səviyyəli tərcüməçini dil daşıyıcısı ilə birləşdirən əsas elementlərdən biridir. Texniki mətnləri lüğətdə tapılmış variantları yerinə qoymaqla çevirmək üçün xüsusi dil duyumu tələb olunmur. Dil duyumu bir-başına, yaxud hərfi tərcümə mümkün olmayanda, ya da sifarişçi əvvəlcədən tərcümə zamanı kələkötür orijinala müqayisədə mətni üslub cəhətdən təkmilləşdirməyi xahiş edəndə artıq tələbatə çevrilir.

Dil daşıyıcısı olan üslub redaktoru da məhz bədii mətnləri, yaxud yüksək üslub tələblərinə cavab verməli olan hər hansı mətni tamamilə cilalamaq üçün lazımdır. Bunun səbəbi odur ki, dil daşıyıcısı olan tərcüməçi müəyyən xırda təfərrüatları heç də hər zaman hiss etmir. Daha doğrusu, hər bir səviyyəli tərcüməçinin dil duyumu müəyyən mürəkkəb məsələlərdə yetərli olmaya bilər.

Ümumiyyətlə, yüksək səviyyəli peşakar tərcüməçilərdə tərcümə mətninin formalaşma prosesinin – xüsusilə yad dilə tərcüməyə şamil ediləndə – özü maraqlıdır. Çox vaxt elə olur ki, tərcümə zamanı bu və ya digər sözün xarici dildə düzgün qarşılığını bilmirsən. Özünün fərdi sözlüyündə "axtarış əmri" verirsən, beynin də sanki özü məqbul variantı aşkara çıxarır. Həmin sözü lüğətlə yoxlayırsan, məlum olur ki, bu, elə axtardığın düzgün

ların müəyyən siyahısını (yəni sözlüyü) öyrənmək olar. Amma məsələ məhz bundadır ki, peşakar tərcüməçi lazımi məqamda belə oxşarlıqları özünün fərdi sözlüyündən tapmaq qabiliyyətinə malikdir.

Bununla belə, bəzən bu cür sabit tərcümə oxşarlığı yerli-dibli mövcud olmur. Bu halda tərcübəli tərcüməçi həmin vaxta qədər topladığı təcrübəyə və özünün dil duyumuna əsaslanıb tərcümənin

Dil duyumu olmayan tərcüməçi yalnız sətiri çevirmə ilə məşğul olmağa məhkumdur. Çox güman ki, o, yarlıqların, təlimatların quru tərcüməsinin öhdəsindən gələ bilər. Beləcə, obrazlı tərzdə desək, hər şeyi bir az bacaran adama çevriləcək.

Bəzən belə bir mövqə ilə qarşılaşırısan: "Axı ziddiyyət də mövcuddur: xarici dilləri o qədər də yaxşı bilməyən adamlar mətnləri həmin dilləri daha mükəmməl bilən, ancaq tərcüməçilik təcrübəsi olmayan adamlardan səviyyə

Belə bir fikir də mövcuddur: yaxşı tərcüməçinin mütləq yaxşı redaktor olması vacib deyil və ya əksinə, səviyyəli redaktordan səviyyəli tərcümə gözləmək gülcünc işdir. Əlbəttə, bu barədə mübahisə etmək mümkündür, amma bu mövqeyin keyli dərəcədə həqiqət olduğunu da dana bilmərik. Eyni zamanda, söylənən fikrin dil duyumuna dolayı da olsa, aidiyyəti var. Əvvəlcə onu qeyd edək ki, redaktorlar cürbəcür olurlar.

Tərcüməçinin dil duyumu

cavab imiş. Əvvəlcə onu bilmirdin, amma dil duyumun, yad dilin lüğət tərkibindən baş çıxarmaq qabiliyyətin sənə düzgün yol göstərib.

Bəzən belə bir vəziyyət də yaranır - tərcüməçidən lüğətdən istifadə edib-etmədiyini soruşurlar, o isə yarızarafat-yarıcciddi cavab verir: "Vaxtım olanda istifadə edirəm, olmayanda isə lüğətsiz keçməyə çalışıram". Bu da təbiidir. Məsələn, sinkron tərcümə zamanı lüğətdən istifadə etmək qətiyyət mümkün deyil. Amma deyilən mətnlərin tərcüməsi zəruridir.

Şifahi tərcümədə tez-tez, demək olar, eyni səviyyəli iki tərcüməçinin bir-birindən asılı olmadan bu və ya digər sözün, yaxud söz birləşməsinin tamamilə eyni variantını dillərinə gətirdiklərinin şahidi oluruq. Bu, bir daha onu təsdiq edir ki, ən azı, ümumi anlayışlar barədə söhbət gedən zaman iki dil arasında qanunauyğun leksik oxşarlıqlar var. Buna görə də, hər bir tərcüməçinin özündən yeni nəşə icad etməsinə ehtiyac yoxdur.

Bu qanunauyğun oxşarlıqların (yaxud tərcümə qəliblərinin) özünü isə peşakar tərcüməçi məhz inkişaf etmiş dil duyumu sayəsində qavrayır. Əlbəttə, sırf mexaniki əzbərləmə üsulu ilə iki dil arasındakı bu cür oxşarlıq

müəyyən bir variantını yaradır, həmin variant da bir sıra zahiri dəyişikliklərə məruz qalıb dildə möhkəmlənir.

Dil duyumu redaktə işində çox böyük əhəmiyyətə malikdir. Çünki hər bir tərcüməçi, hər halda, bəzən başqalarının mətnini redaktə etməli olur. Nəhayət, dil duyumu, demək olar, tərcüməçiyə, öz tərcümələri barədə söylənən ədalətsiz fikirlərə qarşı müqavimət göstərməkdə kömək edir.

Bəs, həmin dil duyumunu necə inkişaf etdirmək olar? Usta tərcüməçinin mətnini orijinala tutuşdurmaq, incəliklərə varmasından riqətə gəlmək mümkündür. Doğma dil duyumunu inkişaf etdirmək üçün isə ayrı-ayrı üslublarda, ayrı-ayrı mövzularda yazılmış mümkün qədər çoxlu və müxtəlif mətnləri oxuyub-dinləmək lazımdır. Eyni zamanda, tərcüməçi hər hansı sahədə (məsələn, siyasət, yaxud geoloji-kəşfiyyat işi sahəsində) ixtisaslaşsın, onda buna uyğun olaraq, həmin sahəyə meyl göstərməli, həm də ixtisaslaşdığı sahənin adamları ilə mümkün qədər çox ünsiyyətdə olmalıdır. Bu zaman mütləq tərcüməçi olması vacib deyil, sadəcə, onların necə danışıqlarına, hansı sözlərdən istifadə etdiklərinə qulaq asmalı, onların həyatı ilə tanış olmalıdır. Başqa cür desək, tərcüməçi onlarla yoldaşlıq etməlidir.

yəli çevirirlər. Bunun səbəbi nədir? Birincilər mətni dərk etmək üçün mütləq onu tərcümə etməlidirlər, ikincilərin isə buna ehtiyacı olmur."

Bu cür fikirləri mücərrəd və mübahisəli hesab etmək olar. Çünki mətn nə qədər mürəkkəbdirsə, dili yaxşı bilməyən adamın həmin mətni uğurlu çevirmək ehtimalı o qədər azdır. Bu məsələdə heç bir möcüzə baş verə bilməz. Tərcümə və hər hansı bir adamın peşəsi ilə bağlı olduğundan, sözlərin təxmini məlum olan mənasını bilmək - tamamilə ayrı-ayrı şeylərdir.

Hər halda, söhbət burada açıq-aşkar şəkildə qeyri-peşakar tərcümə, yaxud aşağı səviyyəli tərcüməçilər barədə gedir. Bəs "yaxşı tərcümə" nə deməkdir? Bunun hansı dəyər ölçüləri var? Dəqiqlik? Üslubun saxlanması? Ümumi mənanın çatdırılması?

Asan və özünü çətinliyə salmadan tərcümə etmək, hər bir sözün üzərində düşünməmək üçün uzun illər qan-tər içində əziyyət çəkmək lazımdır. Eyni zamanda da, şübhəsiz, elə məqamlar yaranır ki, hər hansı mətnin tərcüməsində xüsusi dəqiqlik tələb olunmur və tərcüməçinin əməlli-başlı cilalanmış dili vəziyyətdən çıxmağa şərait yaradır.

- **üslub redaktorları (belələrinə "üslubçular" adlandırırlar):** onlardan həqiqətən dilin bütün incəliklərini bilmək tələb olunur;
- **nəzarət redaktorları:** onların vəzifəsinə tərcümənin orijinala formal olaraq uyğunluğunu (xüsusilə mətnə söz, cümlə, parça buraxılışlarının, məna təhriflərinin olub-olmadığını) yoxlamaq daxildir;
- **texniki redaktorlar:** səhifələrin nizamına salınması (illüstrasiyaların yerləşməsi, sərlövhlərin formatı və i.a.) ilə məşğul olurlar.

Təcrübədə nəzarətçi redaktorun işi əsasən mətn oxuyan korrektor funksiyasına oxşayır. Amma onun vəzifəsi tərcümədəki çatışmazlıqları və kobud səhvləri tutmaqdan ("dörd göz prinsipi") ibarətdir.

Əslində, yaxşı redaktor tərcüməsinə redaktə etdiyi tərcümədə daha səviyyəli olmalıdır, yoxsa onun əlindən çıxan işi təkmilləşdirə bilməz. Hər halda, redaktor üzərində işlədiyi mətnə tərcüməçi qədər bələd olmalıdır.

Tərcüməçilik və redaktorluq həqiqətən cürbəcür qabiliyyət və vərdislərə malik olan iki müxtəlif fəaliyyət növüdür.

"Dil duyumu" – idiomatik, leksik, üslubi və s. konstruksiyaların hələ öyrənilməsi zamanı məqsədyönlü dərkində və istifadəsində dilə intuitiv sahib olma fenomenidir. Dil intuisiyası (eyni zamanda dil duyumu) – dili, onun aşkara çıxmasını hiss etmək, qarşılıqlı əlaqədə olan ierarxiya quruluşunu başa düşmək, yeni, bu vaxta qədər fərdə məlum olmayan dil hadisələrini, neologizmləri və i. a. intuisiya ilə hiss edib heyrlənmək bacarığıdır. İnsanın dil intuisiyası, ilk növbədə, "dil inkişafı", xüsusilə, "uşağın dil inkişafı", "dil qabiliyyəti", "dil duyumu"... kimi anlayışlarla əlaqədardır. Dil intuisiyasının inkişafı əvvəlcə doğma dili, sonra xarici dili, yaxud uşaq bağçasında, məktəbdə və digər tədris müəssisələrində dil öyrənilməsi prosesi ilə birbaşa əlaqədardır.

Dil intuisiyası ilk növbədə dil təcrübəsinin nəticəsidir. Amma həmin təcrübə ilə məşğul olmaq qabiliyyəti müxtəlif adamlarda cürbəcürdür və bir sıra amillərdən, o cümlədən də vurğunun dil qabiliyyətinin hansı tərkib hissəsinə (intellektual, yaxud xüsusi) edilməsindən asılıdır. Ümumiyyətlə isə, dil duyumu bütün yaradıcılıq prosesinin ayrılmaz tərkib hissələrindən biridir.

Mətbuat materialları əsasında NƏRİMAN çapa hazırlayıb

Julio KORTASAR

Evimiz xoşumuza gəlirdi, çünki geniş və qədim olmaqdan ziyadə, (bugünlərdə qədim evləri pul xatirinə söküb sərfəli qiymətə satırlar) burada ulu baba-nənələrimizin, ata tərəfdən babamızın, valideynlərimizin və bütün uşaqlığımızın xatirələri yaşayırdı.

İrene ilə mən bu evdə tək qalmaqda öyrəşmişdik. Əlbəttə, ağılsızlıq idi, burada rahatca səkkiz nəfər yaşaya bilərdi. Səhərlər saat yeddidə yerimizdən durur və təmizlik işlərinə başlayırdıq. Saat on birə yaxın mən son iki-üç otağı da İreneyə təhvil verib mətbəxə keçirdim. Saat on iki tamamda yemək yeyirdik, sonra da, çirkli qabları yumağı saymasaq, görməyə elə bir işimiz qalmırdı. Stol ətrafında oturub bu geniş və sakit ev haqqında, bir də, ikimizin köməkətsiz-filansız bu evin təmizliyinin öhdəsindən gəlməyimiz haqqında söhbət etmək xoşumuza gəlirdi. Bəzən həтта, o fikrə də gəlirdik ki, bizi evlənməyə qoymayan da elə bu ev olmuşdu. İrene iki evlilik təklifini əsaslı səbəb olmadan rədd etmişdi. Məndə də bu məsələdə vəziyyət ürəkəçən deyildi. Sevgilim Maria Ester nişanımıza az qalmış dünyasını dəyişmişdi. Qırx yaşımıza yaxınlaşırıq və öz-özlüyümüzü də düşünürdük ki, biz bacı-qardaşın sadə və səssiz birgəliyi bu evdə məskunlaşmış nəslin məntiqi sonu olmalıdır. Fikirləşirdik ki, bir gün burada öləcəyik, yaramaz və etinasız qohumlarımız da evi əllərinə keçirəcək, kərpicindən və torpağından pul qazanmaq üçün onu uçuraçaqlar, ya da elə biz özüümüz çox gec olmadan, bu evi dağıdacağıq.

İrene təbiətə sakit insan idi. Səhər yur-yığışından sonra otağına çəkilər, divanın üstündə oturub nəsə toxuyardı. Heç bilmirəm niyə bu qədər toxuyurdu, adətən mənə elə gəlir ki, qadınlar başqa qədər iş görməmək üçün toxumaqdan yaxşı bəhanə kimi istifadə edirlər. İrene belə deyildi, o, həmişə lazımı şeylər toxuyardı, qış svitərləri, mənimçün corab, özü üçün gödəkə və jilet. Bəzən bir jilet toxuyub qurtarar, sonra da nəsə xoşuna gəlmədiyinə görə, bir dəqiqənin içində sökərdi; bir neçə saatda müəyyən forma almış bir yumaq ipin yenidən səbətə qalaqlanmasına baxmaq mənə məzəli gəlirdi. Şənbə günləri mərkəzə yun ip almağa özüm gedərdim; İrene zövqümə etibar edirdi, seçdiyim rəngləri bəyəndirdi. İndiyə kimi aldığım yumaqlardan birini də qaytarmalı olmamışdım. Mən də bu səfərlərdən istifadə edib kitab dükanlarına baş çəkər, fransız ədəbiyyatından təzə nəsə olub-olmadığını soruşardım. Lakin hər dəfə də məlum olurdu ki, əbəs yerə. 1939-cu ildən bəri Argentinaya sambalı bir kitab gəlmirdi.

Amma mən ev haqqında danışmaq istəyirəm, ev, bir də, əlbəttə, İrene haqqında, çünki özümə aid maraqlı heç nə yoxdur. Heç bilmirəm

rəm toxumaq olmasaydı, İrene nə edərdi. Adam bir kitabı təkrar oxuya bilər, amma, deyək ki, toxunub qurtarmış bir puloveri söküüb təzədən toxumaq artıq zəhlətökən işdir. Bir gün kamodun aşağı gözündə ağ, yaşıl və yasəmən rəngli, naftalinlənmiş və parça dükanlarındakı kimi, qalaq şəklində yığılmış bir topa yaylıq gördüm; bu qədər yaylıq neyləyəcəyini heç ondan soruşmadım da. Pula ehtiyacımız yox idi, hər ay kənddəki sahələrdən pul gəlirdi, imkanımız da artırdı. Amma İrene təkcə toxumaqla başını qata bilirdi, bu işi də olduqca məharətlə görürdü, mən də saatlarla dayanıb onun gümüşü rəngli kirpiyə bənzəyən əllərinin hərəkətinə, millərin sayırmasına və yanındakı yeşillərdə yumaqların tərpənişinə tamaşa edirdim. Gözəl mənəzə idi.

Bir hadisəni həmişə təfərrüatıyla xatırlayacağam, çünki kifayət qədər sadə şəkildə baş vermişdi. Axşam saat səkkiz idi, İrene öz otağında toxuyurdu. Qəfil, ürəyimdən mate¹ içmək keçdi. Dəhlizlə azca açıq olan palıd qapıya qədər getdim, elə mətbəxə tərəf dönürdüm ki, bilmədim yemək otağından, ya kitabxanadanmı, nəsə səs eşitdim. Küt və anlaşılmaz bir səs idi, sanki stul xalçanın üstünə aşdı, yaxud kimsə pıçıltyla nəsə dedi. Elə həmin an, ya da bircə saniyə sonra, eyni səsi evin o biri tərəfindən qapıya qədər uzanan dəhlizin başında da hiss elədim. Dərhal qapını qabağa itələdim və bədənimlə təkən verərək bağladım; yaxşı ki, açar biz tərəfdə idi və hər ehtimala qarşı yekə sürgünü də çəkdim.

Məklə məşğul olanda İrene də axşam yeməyinə soyuq şeylər hazırlasın. Axşamlar otaqdan çıxıb mətbəxə getməyə və yemək bişirməyə həvəsimiz olmurdu. İndi isə biz İrenenin otağındakı masaya düzdüyümüz yüngülvari yeməklərlə kifayətlənirdik.

İrene məmnun idi, çünki toxumağa daha çox vaxtı qalırdı. Mənsə kitabların yoxluğundan bir az pərişan gəzirdim, amma bunu bacıma hiss elətdirib kefini pozmamaya üçün atamın marka kolleksiyasını qaydaya salmağa başladım, bu da mənə vaxt öldürməyə kömək edirdi. Beləcə, hərəməz bir şeylə başımızı qatır və əylənirdik. Rahatlığımıza görə, demək olar, həmişə İrenenin otağında olurduq. Hərdən İrene deyirdi:

- Gör necə ilmə alındı, lap yonca yarpağına oxşadı.

Sonluq saymasaq, demək olar, eyni təsvirləri təkrarlayırıq. Bir gecə susamışdım və yerimə uzanmamışdan qabaq İreneyə dedim ki, mətbəxə su içməyə gedirəm. Bacımın yataq otağının qapısından çıxan kimi (o, otaqda toxuyurdu) səs eşitdim. Dəhliz yan tərəfə burulduğundan səsin mətbəxdən, yoxsa hamamdan gəldiyini seçə bilmədim. Bacım mənim qəfil dayandığımı hiss edib sakitcə yanıma gəldi. İkimiz də səslərə qulaq verdik və açıq-aydın başa düşdük ki, səslər artıq palıd qapının bəri tərəfindən - mətbəx və hamamdan, ya da elə dar dəhlizin özündən, düz yanımdan gəlir.

Heç bir-birimizə baxmadıq da. İrenenin qolundan yapışdım və ikimiz də arxamıza boylanmadan, çöl tərəfdəki dəmir barmaqlıqlı qapıya

Tutulmuş ev

Evdəki otaqların düzülüşü heç vaxt yadından çıxmaz. Yemək otağı, divarlarında xalçalar olan zal, kitabxana və üç böyük yataq otağı evin o biri başında, daha uzaq hissəsində idi, oranın pəncərələri Rodriges Penya küçəsinə baxırdı. Uzun dəhliz, bir də palıd ağacından hazırlanmış nəhəng, möhkəm qapı həmin hissənin evin bəri tərəfində yerləşən hamam, mətbəx, bizim yataq otaqlarımız və əsas qonaq otağından ayrırdı. Evə kaşı ilə bəzədilmiş artırmadan daxil olub, daha sonra dəmir barmaqlıqlı qapını açaraq qonaq otağına keçə bilərdin. Buradan yataq otaqlarımıza ayrıca qapılar var idi, irəlində isə evin o biri hissəsinə tərəf uzanan dəhlizə açılan palıd qapı görünürdü, ona çatmamış sola dönərək, daha dar dəhlizlə mətbəx və hamama getmək mümkündür. Bu qapı açıq qalanda evin böyük olduğu gözə çarpırdı, amma bağlayanda, indiki dar evləri xatırladırdı. İrene ilə mən həmişə evin bəri tərəfində olurduq və demək olar ki, palıd qapıdan o tərəfə keçmərdik. Mebelləri dəhşət toz basırdı və biz yalnız təmizlik işləri üçün o biri tərəfə adlayırdıq. Buenos-Ayres, əslində, təmiz səhərdir, amma buna görə yalnız öz sakinlərinə borcludur. Şəhərdə həddən artıq toz-torpaq olduğundan, azca güclü külək əsən kimi, toz divarların mərmər çuxıntlarına və süfrələrin naxışları arasına dolur; tozu fırça ilə almaq mənasız işdir, o, uçaraq havada bir müddət asılı qalır, sonra yenə mebellərin və pianoların üzünə qonur.

Mətbəxə gedib çaydanı qızdırdım və əlimdəki məcməyidə olan mate ilə geri qayıdıb İreneyə dedim:

- Dəhlizin qapısını bağlamalı oldum. O biri tərəfi tutdular artıq.

Bacım hörgünü əlindən yerə qoydu və ciddi, yorğun gözlərlə mənə baxdı.

- Əminsən?

Başımı tərpədən təsdiqlədim.

- Onda, bəri tərəfdə yaşamaq olacağıq, - milləri yığışdıraraq dedi.

Mən həvəslə matemti qurtulmağa başladım, amma bacım fikirli olduğundan işinə davam etməkdə bir az ləngidi. Yadıma gəlir, mənə boz jilet toxuyurdu; çox xoşum gəlirdi o jiletədən.

İlk günlər əziyyət çəkirdik, çünki evin tutulmuş hissəsində hər ikimizin sevimli əşyaları qalmışdı. Məsələn, mənim fransızca kitablarımın hamısı kitabxanada idi. İrene də çoxillik Hesperidina² şüşəsini xatırlayırdı. Tez-tez komodun gözələrində (lakin, sadəcə, ilk günlərdə) axtardığımız növbəti əşyanın evin o biri tərəfində qaldığını başa düşüb siyirməni bağlayır və bikişəldirdi ki, mən qəlyanaltı düzəltirdim.

Amma bu vəziyyətin özünə görə üstünlükləri də var idi. Təmizlik işi o qədər asanlaşmışdı ki, həтта çox gec, deyək ki, onun yarısı oyananda da saat on bir olmamış əl-qolumuzu qatlayıb otururduq. İrene mənimlə mətbəxə getməyə və qəlyanaltı hazırlamaqda mənə kömək etməyə öyrəşirdi. Götür-qoy ələdik və qarlaşdırırdı ki, mən qəlyanaltı düzəltirdim.

Mən də ona Eupen-Malmedidən gətirilmiş markalar göstərdim, o da maraqla baxırdı. Yaxşı vaxt keçirirdik və yavaş-yavaş fikirlərdən uzaqlaşırıq. "Fikirsiz də yaşamaq olarmış", - deyər, düşünürdük.

İrene yuxuda danışanda mənim dərhəl yuxum qaçırdı. Tutuquşu havasına bənzəyən və normal boğazdan deyil, yuxulardan, dərindən gələn bu səsə heç vaxt öyrəşə bilməmişdim. O deyirdi ki, elə sən də yuxuda bəzən bərkənd silkələnirsən və üstündəki yorğan yerə düşür. Yataq otaqlarımızın arasında qonaq otağı olsa da, gecələr evdə hər şey eşidilirdi. Biz bir-birimizin nəfəs almağını, öskürməyini, dolabçanın siyirməsinə açmağını eşidir, gecələr tez-tez yuxusuz qaldığımızı hiss edirdik.

Bunları çıxmaq şərtiylə, evdə, demək olar, sakitlik idi. Gündüz evdən məişət əşyalarının səsləri, bacımın işlətdiyi millərin bir-birinə sürtünməsi, marka albomunun səhifələrini çevirəndə yaranan xışıltı eşidilirdi. Palıd qapı, dediyim kimi, nəhəng və ağır idi. Tutulmuş tərəfə yaxın olan mətbəx və hamamda daha yüksək səslə danışırıq, ya da İrene laylalar oxuyurdu. Bir qayda olaraq, mətbəxdəki həddən artıq saxsı və şüşə qabların cingiltisindən digər səslər yaxşı eşidilmirdi. Çox az hallarda orada sakit dayanardıq, ancaq yataq otaqlarımıza və qonaq otağına qayıtdıqdan sonra ev səssiz və alaqaranlıq olurdu, həтта bir-birimizi narahat etməmək üçün yavaşca addımlayırdıq. Məncə, elə buna görə də gecələr İrene yuxuda danışanda mənim həmin dəqiqə yuxum ərsə çəkirdi.

tərəf qaçdıq. Küt səslər arxamızdan daha da aydın eşidilirdi. Özümüzi artırmaya atdıq və mən qapını çırpırdım. Artıq heç nə eşidilmirdi.

- Bu tərəfi də tutdular, - deyər, İrene dilləndi.

Hörgüsü əlindən sallanırdı, iplər də qapıya qədər uzanırdı və altda gözdən itirdi. Bacım yumaqların qapının o tayında qaldığını başa düşüb əlindəki hörgüyə baxmadan onu yerə atdı.

- Özünlə nəsə götürə bildin? - əbəs yerə soruşdum.

- Yox, heç nə.

Elə əynimizdəkilərlə bayıra çıxmışdıq. Yataq otağında dolabdakı on beş min peso yadıma düşdü. Amma daha gec idi.

Saatım qolumdaydı. Baxdım ki, saat on birdir. Qolumla İrenenin belini qucaqladım (deyərsən, ağlayırdı) və beləcə, küçəyə çıxdıq. Kədərləndim, uzaqlaşmadan qabaq giriş qapısını möhkəm bağladım və açarı novun içinə tulladım. Birdən, hansısa bədbəxtin ağlından gələnin bu vaxtı tutulmuş evə oğurluğa girmək keçər...

¹ Parana, Paraqvay və Uruqvay çayları hövzələrində yetişən mate bitkisindən hazırlanan və Argentina, Uruqvay, Boliviya və Paraqvayda içilən çayabənzər içki

² Portaqal qabığından hazırlanan spirtli, özünəməxsus yumşaq dadlı Argentina milli içkisi

İspan dilindən tərcümə edən: Emin ƏLƏSGƏROV

20 Yanvar faciəsi xalqımızın yaddaşında dərin iz buraxdığı kimi ədəbiyyatımızda da böyük yer tutub. Bu qəhrəmanlıq salnaməsinə müxtəlif şeirlər, poemalar həsr edilib. "Aydın yol" qəzeti bu tarixi hadisəni Azərbaycan xalqının şairlərinin vətənpərvərlik şeirləriylə xatırlayır.

Xəlil Rza Ulutürk – Azadlıq dastanı

Məzarlar xonça-xonça, məzarlar gül sərgisi,
Şəhidlər xiyabanı bəlkə çiçək dənizi.
Üçə günün gəlini Çoban qızı Fərizə,
Əjdər oğlu İlhamı fələk çox gördü bizə.
Min il, bəlkə daha çox yatarsınız göz-gözə.
Yan-yanaşı, üz-üzə.
Cərgədən ayrı düşmüş Əziz qızı Salatın,
Bir bülbül ömrü imiş sənin yığcam həyatın.
Məzarlar gül beşiyi... Zülalü İsfəndiyar,
Övladın, bağrına basmış səni bu diyar.
Nəsim oğlu Sahibim, 31 yaşlı balam,
Dinc uyu, vüqarınsan, ey mənim polad qalam!
Vaqif oğlu Mahirim, iyirmi üç yaşlı gəncim,
Boz torpağa bükülmüş parlaq dürdanəm, incim.
Ruhun başın üstündə sərvərlə boyaboy,
Rahat uyu, əzizim, Zahid Bayram Əlisoy.
1918... uzaq mart qurbanları
Nasıl tapmış doxsanda qüruba varanları?
Haçan, harda gəzirəm... bu yeri dürüst tanı -
Dağüstü park - aləmin Azadlıq dastanı.

Məmməd Araz – Ayağa dur, Azərbaycan!

Nə yatmışan, qoca vulkan, səniniyəm!
Ayağa dur, Azərbaycan, səniniyəm!
Səndən qeyri biz hər şeyi bölə billik!
Səndən qeyri biz hamımız ölə billik!
Bu, Şəhriyar harayıldı,
Bu, Bəxtiyar harayıldı!
Hanı sənin tufan yıxan,
Gurşad boğan yurda oğul
oğulların!
Qara Çoban, Dəli Domrul oğulların.
Çək sinənə-qayaları yamaq elə,
Haqq yolunu ayağına dolaq elə,
Bayrağımı Xəzər boyda bayraq elə,
Enməzliyə qalxmış olan bayrağını!
Azərbaycan, Azərbaycan,
Azərbaycan bayrağını!
Ayağa dur, Azərbaycan!
Bunu bizə zaman deyir,
Məzarından baş qaldıran baban deyir!
Nər oğlu nər, səniniyəm!
Səniniyəm, silah tutan,
Külüng tutan, yaba tutan,
Kösöy tutan, nişanlı ər, səniniyəm!
Səniniyəm, qız atası,
Hanı nərən, hanı səsini!
Hanı andın!
Yoxsa sən də yatmışlara, batmışlara,
Qeyrətini satmışlara xırdalandın!!!
Gözünü sil, Vətən oğlu, ayağa qalx!
Üfüqünə bir yaxşı bax.
Sərhəddinə bir yaxşı bax.
Sərhəddinin kəmədinə bir yaxşı bax!
Dur, içindən qorxunu boğ,
Ölümünlə, qalımını ayırd elə.
Dur, içindən qorxağı qov,
Dur, özünü Bozqurd elə!
Bir səsindən min səs dinər,
Neçə-neçə daşa dönmüş dinməz dinər!
Oddan bitər, qandan bitər əyilməzlər!
Mərd oğullar-mərdliyiylə öyünməzlər!
Torpaq altıda ölümlüyə gömülməzlər.
Varım, yoxum, səniniyəm,
Azım, çoxum, səniniyəm,
Şirin yuxum, səniniyəm.
Yıxın məni söz atından,
Atın məni tank altına.
Əzin məni xıncım-xıncım,
Kəsmir əgər söz qılıncım,

Vətən, başa çox iş gələr, Baş əymə, başın sağ olsun!

Didin məni didim-didim,
Atın məni tank altına.
Qundaqdakı bir körpəni xilas edim.
Neçə "səni", neçə "məni" xilas edim.
Səniniyəm,
Sözü qəmli, özü dəmləli rəhbər adam!
1918-də vuruşurdu,
Danışmırdı rəncbər atan, rəncbər atam!
Səniniyəm, haqq-ədalət, səniniyəm,
Milli qürur, milli qeyrət, səniniyəm!
Səpil quma, göyər yerdə, bit qayada,
Gizli nifrət, açıq nifrət, səniniyəm,
Oyat bizi, ey yaradan, səniniyəm!
Ya bilmərrə yatırdı bizi,
Ya bilmərrə oyat bizi,
Ya yenidən yarat bizi,
Ey yaradan, səniniyəm,
Səniniyəm, yatmış vulkan,
Səniniyəm!
Ayağa dur, Azərbaycan,
Səniniyəm!

Şahmar Əkbərzadə – Ölü torpaqlara məzar qazılmır

Allah, bu torpağın kəsilib başı,
Quran oxumağa mollası yoxdur!
Kəfən axtarmağa qohum-qardaşı,
Şivən qoparmağa anası yoxdur!

Ana torpaq dedik axı ona biz,
Yığışın, ay ellər, anamız ölüb!
Bizə öz qoynunda yer verənimiz,
Ruzular yetirən dünyamız ölüb!

Yerlərə, göylərə sığmaz bu günah,
Qatil özümüzük, müsibətə bax!
Öləni torpağa gömərlər, Allah,
Bəs ölmüş torpağı harda basdıracaq?!

Əlibala Hacızadə – Şəhid yuxuma girdi

O necə vəhşət idi,
O necə dəhşət idi,
O nə müsibət idi
Başıma gətirdilər.

Elədiklər min günah:
Yeri-göyü tutdu ah.
Zəhər qatdılar, Allah,
Aşıma, gətirdilər.

Qərənfilim, danış, din,
Səni dinləmək çətin.
Toyuma gəlməliydin,
Yasıma gətirdilər.

Valeh Rəhimli – Belə

Körpə güllüm, ləçəklərin
Niyə vaxtsız soldu belə?
Sinəndəki qızartılar
Lalə, yoxsa qandı belə?

Yağ qalmaqda ürəklərdə,
Qəm yurd saldı diləklərdə,
Belə zülmə fəlaklər də
Qan ağladı, yandı belə.

Öz evində-əşiyində
Dayanıblar "keşiyində",
Körpələrin beşiyində
İlk kəlməsi dondu belə.

Vətən üçün yanır ürək,
Bir can nədir əsirgəyək?
Gedənlərə rəhmət deyək
Qalanların andı belə.

Məmməd İlqar – Başın sağ olsun!

Vətən, başa çox iş gələr,
Baş əymə, başın sağ olsun!
Biz ölməyə doğuluruq,
Torpağın-daşın sağ olsun!

Necə cəfakəşin qalır,
Hər evdən bir qoşun qalır,
Birin ölür, beşin qalır,
O qalan beşin sağ olsun!

Çat verir, çatlayır dözümlü,
Sən çatdama, canım-gözüm!
Bizi ağlamağa gözümlü,
Bir də göz yaşın sağ olsun!

Qabil – Mərsiyə

Gecəni atəş ilə qırmızı dan eylədilər,
Xalqımı-millətimizi gülləbaran eylədilər.
Tutulub vahimədən nitq bu gün, dil bu səhər,
Bəzəyib Abşeronu qanlı qərənfil bu səhər,
Bakı fəryad eləyir, gözdən axır sel bu səhər,
Gəmilər nalə çəkir, ərşə çıxır zil bu səhər.
Gecəni atəş ilə qırmızı dan eylədilər,
Xalqımı-millətimizi gülləbaran eylədilər.
Öz Qızıl Ordumuzun yurdumuza qəsdinə bax,
Üstümə tank yeridən fitnəkarın şəstinə bax,
Gözü qanımla xumar düşmənimin məstinə bax,
Qara bayraqlarımızın cərgəsinə, dəstinə bax,
Gecəni atəş ilə qırmızı dan eylədilər,
Xalqımı-millətimizi gülləbaran eylədilər.

Öldü gənc, öldü uşaq, öldü gəlin-qızlarımız,
Ölmədi! Şanlı şəhid oldu necə yüzlərimiz
Bu saat Kərbü bəla düzürdür düzürümüziz,
Necə qan ağlamasın üzümüziz-gözlərimiz,
Gecəni atəş ilə qırmızı dan eylədilər,
Xalqımı-millətimizi gülləbaran eylədilər.
Kim görüb böylə mərasim ola milyonlar ilə,
Bakı insan axınıyla dola milyonlar ilə,
Salına şanlı şəhidlər yola milyonlar ilə,
Analarla bacılar saç yola milyonlar ilə,
Gecəni atəş ilə qırmızı dan eylədilər,
Xalqımı-millətimizi gülləbaran eylədilər.
Qəbrin üstündə də heç kukla olar çanta ilə,
Ağ gəlinlik fatası... qırmızı al lenta ilə.
Bəs Kremlin görəsən fərqi nədir Xunta ilə?!
Açımız tarixi, həm indi elə, onda elə...
Gecəni atəş ilə qırmızı dan eylədilər,
Xalqımı-millətimizi gülləbaran eylədilər.
Düşdü dildən-dilə bu qətl, bu matəmgahımız,
Çatdı hər ölkəyə bu şəhri-bəyani ahımız,
Gördü aləm ki, aman... cəlladımızmış şahımız,
Yoxsa da bir şeyimiz, vardı fəqət Allahımız,
Gecəni atəş ilə qırmızı dan eylədilər,
Xalqımı-millətimizi gülləbaran eylədilər.
Hər qızıl güllü məzar - sinəmizin dağı, məzar!
Əyilir üstünə göy qübbəsinin tağı, məzar.
Hər məzar qanlı beşik - laylayı ağı, məzar!
Dayanıb tam alacaq bizdən hələ yağı, məzar!
Gecəni atəş ilə qırmızı dan eylədilər,
Xalqımı-millətimizi gülləbaran eylədilər.
Ey Vətən oğlu, Vətən övladı, sil göz yaşını!
Qan haçan yerdə qalıb, təzələ öz yaddaşını!
Çox görüb, Qabil, Azərbaycanım işğal qoşunu,
Görməyib ancaq hələ böylə cinayət işini...
Yazmışıq təqvimə qan ilə bu yanvar qışını,
Gecəni atəş ilə qırmızı dan eylədilər,
Xalqımı-millətimizi gülləbaran eylədilər.

Eliseo DÍEQO
(Kuba)

Hər dəfə Poeziya adlandırığımız və bizi söz, rəng, musiqi ilə ifadə etməyə şövləndirən bu müəmmalı insan təcrübəsinə güclü bağlılıq hiss edəndə, həmin tapmacanı tapmaq ehtirası qarşısında duruş gətirə bilmirik, bu da bizi həmişə daha böyük çətinliyə və şübhəyə salır. Adama elə gəlir ki, işin həqiqət işığı indicə parıldayıb, ancaq Poeziya öz yeni simasıyla bizim qərarlarımıza qarşı elə çıxır ki, iti erudisiyamız da onun qarşısında tamamilə aciz qalır. "Poeziya – bu imiş!" – deyirik, həmin dəqiqə də aydın olur ki, burada, kim bilir, daha nələr var və bizim "bu imiş"imiz, sadəcə, cəsarətsiz fərziyyə olub. Ola bilsin, axırda ən yaxşı tərifi də aşağıdakı məşhur romantik sətirlərdir: "Poeziya – sənsən". Əgər "sən" deyəndə təkcə məşhur ispan şairi Qustavo Adolfo Bekkerin ömrünün son günlərinin, axtarılanın, gecələrinin birində həmsöhbəti olmuş gözəl qız yox, həm də bütövlükdə bizi əhatə edən aləm nəzərdə tutulursa, əlbəttə, əgər ona qadına baxdıqımız sevgiyə baxırıqsa, onda, ona bütün ehtirasımızla "sən" deyə bilərik.

Bu çox qəribə şeydir: bir halda ki, lap əvvəldən böyük maneələri aşırıq, hətta bir dildən əridib başqa dildə başqa anlama çevirdiyimiz sözü başqalarının necə, nəylə həzm etdiklərini bilmirik. Mahiyyətini bilmədiyimiz şeyi necə tərcümə etmək olar axı?

si arasında idiomatik uyğunluq mövcuddurmu? Hətta əgər sıranı müəyyənləşdirən bir şey mövcud olsaydı belə, həmin sözlər necə yerləşməlidir? Məgər, aydın deyil ki, məhz söz sıralanmasında hər dilin təkrarolunmazlığı aşkara çıxır? Quruluşunu dəyişməklə bu fikir ardıcılığını və ismin, feilin tə-

Elə buradaca yadıma ən sevdinin şeir düşür. Qoy həmin şeir bildiyin ən gözəl şeirlərdən olmasın, ancaq bütün ömrün məhz o şeirin gizli müşayiətiylə keçib. Çünki sən onu uşaqlıqda oxumusan, hətta bir dəfə həmin şeirdən başqa heç nə səni ovundurmayıb. Fərz edək ki, o şeir

Əgər son məqamda hər hansı şeirin mahiyyəti onun beyinə həkk olunmuş ətrindədirsə, heç olmasa, birtəhər aydınlaşdırmaq üçün sual doğur ki, bəs həmin ətri verən hansı ədviyyatdır? İndi biz səhifədə nizamlı düzülmiş bu və ya başqa mənalar haqqında yox, içində duyğuların, təcrübənin, ideyaların, xa-

Öz iradəsiylə, böyük ümidlə

Doğrudur, Samuel Kolrice məxsus olan, britaniyalının könlünü açan, ilham pərisi qədər müqəddəs sayılan, romantizm işığında sanki: – "yaxşı sözlər onların yaxşı düzümündədir", – ifadəsiylə bizi ovunduran nəşə var; əgər bütün məsələlər bununla bitsəydi, onların başqa dildəki "yoldaş"larına uyğun gələn ən yaxşı sözləri tapmaq və mümkün olan ən yaxşı sıralamayla yerləşdirmək kifayət edərdi. Ancaq, həqiqətən, gerçək həyat əlamətləri ilə insan təcrübə-

sirini aradan qaldırmaq olmur ki? Beləliklə, adama elə gəlir ki, bunlar dəf edilməsi mümkün olmayan çətinliklərdir. Nə edək? Bircə o qalır ki, bu oyuna girməyəsən: neyləyək, tərcümə mümkün olmayan şeydir... Son məqamda Poeziyanın özü də "qeyri-mümkün" olur. Məgər, hər hansı qeyri-mümkünlük özündə cazibə - mümkün olmayan öhdəsindən gəlmək cazibəsi gizlətmir? Məgər, qeyri-mümkünlə mübarizə insana yaraşan yeganə düzgün əməl sayılmır?!

Tomas Qreyin "Kənd qəbiristanlığında yazılmış elegiya" sındır. Aha, xatırladın... Əlbəttə, onun otuz iki rübaisinin, yüz iyirmi səkkiz şeirinin hamısını xatırlaya bilməzsən. Ancaq yəni də onu elə adlandırmaq lazımdır ki, ürəyin "Elegiya"nın bənzərsiz mehinin sovurub gətirdiyi duyğularla dolsun. Bu, dahi Xorxe Marrikenin atasının ölümünə həsr etdiyi qırx beytin yaratdığı ovqata qətiyyə bənzəmir.

tirələrin, arzuların qaynadığı qazan barədə deyil, distillə cihazı haqqında danışırıq. Şeir də elə həmin qaynayan şeylərdən doğulur. Deməli, söhbət təkcə tərcümədən getmir, həm də onun yenidən, başqa dildə, həmin dilə xas "ədviyyat"larla, müəyyən ovqatda yaradılmasından gedir. Deməli, söhbət eyni olmayan, amma çox yaxın olan proseslərdən, orijinal yaradıcılıqdan gedir. Burada da, ilk növbədə, bir dildən başqa dilə çevirdiyimiz mətnə ruhi bağlılıq vacibdir. Məhz belə bağlılıq, rəğbət mətni sənin təcrübənin tərkib hissəsinə çevirir ki, bu da istənilən yaradıcı fəaliyyət üçün hərəkətverici qüvvədir. Həmin təcrübəni başqalarına ötürmək üçün zərurət və istək də olmalıdır. Bu ana qədər vəziyyət, gizlədilmiş istənilən fikri aşkara çıxarmaqla müşayiət edilən vəziyyətə oxşayırdı. Lakin əgər indiyə qədər sənin arzuların şüursuz idisə və korafəhmilliyinlə ağ kağızda yalnız səni narahat edənləri axtarırdınsa, indi yenidən yaratmaq işi səndən mətnə böyük diqqət tələb edir. Bütün gücün hər şeylə – səni narahat edən hər çalarla qaynayıb-qarışmağa yönəlməlidir. Məgər, bizim orijinal yaradıcılıqda ruhi yaşantının dərinliklərinə dalmağımız eynilə belə görünürmü? Onu eynən həmin fərqlə, təhləşürdə əziyyətsiz edirik və hələ ki, hissələrimizin kökləri ilə dibi görünməyən dərinlikləri yoxlayırıq. Bu isə uzun illər, söz üzə çıxanacan davam edəcək.

Onda, təbiətinə biganə qala bilmədiyimiz bu sözlər, bu əşya etikətləri, onların mənaları necə olsun? İlk baxışdan tərkib hissələrə ayrılmayan rəmzlərlə nə edək?! Bir tərəfdən, onlar öz məntiqi mənalarına möhkəm pərçimləniblər, digər tərəfdən də həmişə ayaq altıda dolayan "yaltaq assosiasiya"lara tabe olurlar. Başqa seçim yolu yoxdur: birincisi, dəqiq məntiqi fikrə yox, deyərdim ki, fikrin musiqisinə qulaq asmaq lazımdır. İkincisi isə, səsi və obrazı birləşdirən həmin simvolun (işarənin) musiqisinə qulaq asmaq, onu dərk etməklə, ona dalmaq və sənin dilində oxşar simvollarla (işarələrlə) ifadə olunana qədər gözəlmək lazımdır.

Tərcümə etdi: N.ƏLİYEVA

Tərcümə haqqında maraqlı faktlar

- Britaniyada "Today's Translations" şirkətinin verdiyi məlumata görə, Afrika dillərindən biri olan luba dilində dünyada ən çətin tərcümə edilən "ilunga" sözü var. Bu sözün tərcüməsi belədir: "insan istənilən pisliyi birinci dəfə bağışlayır, ikinci dəfə buna dözüür, ancaq üçüncü dəfə bağışlamır".
- Yapon tələbələri imtahana gəndə talisman kimi özləri ilə Kit-Kat şokoladı götürürlər. Bu şokoladın adı yapon dilində olan "kitsu katsu" ("hökmən qalib gəlmək") ifadəsinin həmahəngliyi ilə bağlıdır.
- "Hamlet"i rus dilinə ilk tərcümə edən yazıçı Aleksandr Sumarokov olub. O, əsəri "Danimarka kralı Omlet" adlandırdı.
- Mikelandelo yaratdığı heykəltəraşlıq əsərində Musanı buynuzlu təsvir edib. Bir çox tarixçilər bunu Bibliyanı düzgün anlamamaqla izah edirlər. Müqəddəs kitabda deyilir ki, Musa lövhələrlə Sina dağından enəndə onun üzünü işıq saçırdı. Bu yerdə Bibliyada "koran" sözü işlədilir ki, bunun da kökü "krn" sözündəndir. "Buynuz" mənasını verən "keren" kəlməsi də burdan yaranıb.
- Müasir fransız dilində «водка» sözünün iki cür yazılışına rast gəlinir – polyak dilindəki "wodka", rus dilindəki "vodka".
- Qara və ağ kərgədan, demək olar ki, tünd boz, açıq boz və qəhvəyi rənglərdə olur. Sonra Britaniya kolonistləri yanlış olaraq "wijd" sözünü ("ağ") "white" kimi qəbul etdilər.

- Halbuki, bu söz "wide", yəni "enli" olmalıydı. Çünki kərgədanın həmin növünün enli, yekə ağzı olur. Ağ kərgədanlar meydana gəldikdən sonra ağzı dar olanları qara kərgədan adlandırmağa başladılar.
- Cəbhəyə yollanan Britaniya əks-kəşfiyyatının ilk tankçıları belə şayiə yayırlar ki, rus hökuməti İngiltərədən içməli su üçün sistem sifariş edib. Tanklar da dəmiryolu ilə sistem fərmasında göndərilib. İlk tankların böyüklüyü və forması bu versiyaya tamamilə uyğun gəlirdi. Məhz buna görə tank belə adlanır. (İngilis dilindən çevirəndə tank sözü – "bak", "sistern" kimi tərcümə edilir). Maraqlıdır ki, əvvəlcə bu sözü tərcümə edib sonra yeni döyüş maşınını "ləyən" adlandırdılar.
- Ən tutumlu və çətin tərcümə edilən söz yaqan dilindəki "mamihlapinatapai" sözüdür. Bu söz təxminən "bir-birinə ümidlə baxmaq, ikisindən biri qarşı tərəfin əlinin çatmadığı, ancaq etmək istədiyini etməsi" kimi tərcümə edilir. Maraqlıdır ki, yaqan dilinin işləndiyi bugünkü Çilidə həmin dildə yalnız bir adam danışır.
- "Lada Kalina" avtomobilinin Finlandiya üçün ixrac adı – "Lada 119"-dur. Belə ki, fin dilindən tərcümədə Kalina – "şaqqıltı", "gurultu", "cingilti" və "taqqıltı" deməkdir.
- Botsvananın pul vahidi – pula tərcümədə "yağış" deməkdir. Pula sözü, həmçinin, quraqlıq ölkələrdən birinin dilində "salamlamaq" deməkdir.

Tərcümə, tərcüməçi və xarici dillər haqqında aforizmlər

- Kitab tərcümə etməyin çox üsulu var. Onlardan ən yaxşısı bu işi tərcüməçiyə həvalə etməkdir.
Dmitriy Paşkov
- Kanar adalarının adı latın dilindən tərcümədə belə səslənir – İt adası. Mən həmişə burda nəşə kələk olduğunu hiss edirdim...
Vladimir Borisov
- Orijinal tərcümədən səhvdir.
Xorxe Luis Borxes
- Tərcümə edilmiş şeir orijinal olduğu kimi ifadə etməlidir.
Yulian Tuvim
- Tərcümə - tərcüməçinin nüfuzudur.
Korney Çukovski
- Tərcümə qravürdən başqa bir şey deyil; müstəsna koloriti var.
Pyer Buast
- Şeir tərcümədə məhv olur.
Robert Frost.
- İngilis dilindən tərcümə edən rus tərcüməçiləri – maarif uzunqulaqlarıdır
Vladimir Nabokov
- Alman dilini öyrənmək üçün həyat çox qısaadır.
Riçard Porson
- Əgər romalılar əvvəlcə latın dilini öyrənsəydilər, bu qədər torpağı istila etməyə vaxtları qalmazdı.
Henrix Heyne
- İngilis dili sadə dildir, amma çətinidir. Bu dil düzgün tələffüz edilməyən xarici dillərin birindən ibarətdir.
Kurt Tuxolski
- Bələdçini ingilis dilində başa düşmək kifayətdir ki, bütün izahatları çətin başa düşülən həddə gətirərsən.
Mark Tven

Ceyhun HACIBƏYLİ

Hələ gənc yaşlarımızdan üç yaş böyük qardaşım Üzeyirlə məni musiqi cəlb edirdi. Qarabağın özünün təbiəti, xüsusən onun mədəniyyət mərkəzi Şuşa romantizm və yaradıcı ruhla dolu idi. Qarabağda doğulmuş Hacı Hüsü, Qarayağdıoğlu kimi xanəndələr və Sadıqcan kimi tarzənlər dahilərlə müqayisə oluna bilərdi. Peşəkar olmayan bir çox xanəndə və tarzən də var idi ki, öz ifaları ilə heç də peşəkarlardan geri qalmırdı. Ana tərəfdən qohumlarımız arasında 4 xanəndə, 3 tarzən var idi. Onlar kef məclislərini xoşlayan, musiqi həvəskarı olan imkanlı adamların xahişləri ilə onların ziyafətlərində çalıb-oxuyardılar.

Qardaşım Üzeyirin də, mənim də yaxşı səsimiz var idi (Allah vergisi) və tezliklə məşqlər sayəsində klassik musiqimizin incəliklərinə yiyələnməyə nail olduq (Muğam və dəstgahlar, təsniflər, mahnılar daxil olmaqla). Vokal təmrinləri səsin inkişaf etdirilməsi üçün vacibdir. Bu, bizə asan başa gəlmirdi. Belə ki, mən atamın və ciddi, ailə həyatı gətirmədiyindən şənliyi sevməyən dayımın yanında oxumağa utanırdım.

Teatrla ilk tanışlığımız təhsil aldığımız Şuşa "Rus-tatar məktəbi"nin müdiri Haşimbəy Vəzirovun təşəbbüsü ilə səhnələşdirilən Əbdürrəhimbəy Haqverdiyevin "Dağılan tifaq" əsərində iştirak etməklə başlamışdı. Rolumuz isə çox da mürəkkəb deyildi: biz məşədə gəzməli və belə bir mahnı oxumalı idik:

*"Əsmə badi səbə, əsmə
Dəymə yellər o tellərə
Şənə vurma o tellərə
Dad əlindən..."*

Biz pərdə arxasında oxumalı idik, sonra səhnəyə çıxanda əsərin qəhrəmanı Nəcəf bəyin meyitini görüb, qaçıb qışqırmalı idik: Vay, burda bir ölü var".

Biz öz rolumuzu müvəffəqiyyətlə ifa edirdik (çoxlu tərifləndik). Amma bu kiçik epizod bizi teatra yaxınlaşdırırdı. "Dağılan tifaq"dan başqa Haşimbəy Vəzirovun tükənməz təşəbbüskarlığı sayəsində məktəbin binasında və erməni Xandəmirovun teatr zalında müəllimlərin də iştirakı ilə Axundovun, Tolstoyun və başqalarının əsərləri səhnələşdirilmişdi. Bu musiqili gecələrdən birində iki tələbənin ifasında, idillik, musiqili dialoqla Məcnun və Leyli ilə tanış olmuşduq. Füzulinin bu romantik poemasının süjeti məktəbdən əvvəl də bizə tanış idi. Ona görə də bu qısa çıxış bizdə dərin üz buraxmışdı. Bizim cəmiyyət üçün necə də faydalı mövzu idi!

"Leyli və Məcnun" operasını yaratmaq ideyası isə Bakıda rus və italyan truppalarının açıq çıxışına baxandan sonra qətiləşdi. Mövzusu "Leyli və Məcnun" a yaxın olan "Romeo və Cülyetta", "Tristan və İzolda", "Traviata", "Toska" bizə dərin təsir etdi.

Sentimentallıq, romantikaya meyillilik qarabağlıların canındadır. Bakıya gələndə qardaşım Üzeyir Qori Müəllimlər Seminariyasında təhsil almışdı və skripkanı, not sistemini orada öyrənmişdi. Tətilərdə Şuşaya gələndə, çalğısını cilalayardı, mən isə Avropa musiqisinin elementlərindən, opera və romanslardan xəbər tutmağa imkan tapardım. Öz növbəmdə, Üzeyiri də doğma musiqimizdəki yeniliklərdən həli edər, bu və digər muğamı onun yadına salardım.

Məcnun rolunu oynamaq üçün isə həm güclü aktyorluq həm də səs lazım idi. Leylini tapmaq da müşkül məsələ idi. Müsəlman qadınları səhnəyə çıxarmazdılar. Uzun axtarışdan sonra biz şəhər uyezdində xidmət edən Məhəmməd-hüseyn Sarablıni Məcnun rolunu üçün tapdıq. Səsi var idi, həvəskar kimi bir çox dram əsərlərində çıxış etmişdi. Bir sözlə, səhnədə dayanmağı bacarırdı. Leyli rolunu biz əmimiz oğlu Əhməd Hacıbəyliyə tapşırıdım. O, incə beli, bəstə boyu, nazik səsi ilə qadın illüziyası yaradırdı (əlbəttə ki, qadın geyimində).

Leylinin atasının rolu gənc həvəskar İmran Qasımova tapşırıldı. Xoreografiya işi isə mənim məktəb yoldaşım Bəhram Vəzirova. Bəhramgil 5 qardaş idilər. Onlar haqqında deyirdilər ki, ayaqlarındakı qüvvət başlarında olsaydı, Qarabağın yiyəsi olardılar.

Bəhramın improvizəsi çox uğurlu alındı. Ərəb rəqslərini heç vaxt görməmiş kütlə heyran olmuşdu. Halbuki heç baletmeyster özü də heç vaxt bu rəqsləri görməmişdi.

Xorda oxuyanlara da çıxışlar zamanı sıranı gözləməyi, döyüşçülərə döyüş zamanı həyəcanlanmamağı və zərbələrini musiqinin tempinə uyğunlaşdırmağı öyrətmək çətin idi.

İşin əsas hissəsi qardaşım Üzeyirin üzərinə düşürdü. Bəzən gecə saat 2-yə, 3-ə qədər mələk səbri ilə, amma inadla işləyir, musiqili-vokal səhnə ifaçılığının ahəngdar ansamblını yaratmağa çalışırdı. Mən də öz gücüm daxilində ona kömək edirdim.

İlk Azərbaycan operası necə yarandı?

***

Bakıda teatrla tanış olandan sonra hələ Şuşada doğmuş ideya ciddiləşdi. Təşəbbüs Şuşada olduğu kimi, Bakıda da qardaşıma məxsus idi. O mənim də fikrimi soruşurdu. 1907-ci ilin yazında biz işə başladım. "İslamiyyət" mehmanxanasında qaldıq. Ata-anamız isə böyük qardaşım Zülfüqarla əyalətdə idi. Biz mətnin üzərində işləyirdik, daha çox Füzulidən olmaqla və elə özümüzün düzüb-qoşduğumuz da mətnə artırmaqla, lirik nömrələri mənimsəyirdik. Vokal nömrələr üçün muğamı seçirdik. Xalq musiqisindən və ya orijinal motivli təsniflərdən də istifadə edirdik. Üzeyir bunları nota köçürür və təcridən xor ifası üçün polifoniya yaradırdı. Qardaşım polifonik ənənələri təcridən xor çıxışlarına gətirirdi. Məlumdur ki, bizim musiqi, ümumiyyətlə, bütün şərq musiqisi polifoniyaya malik deyil, unison və oktava ilə kifayətlənir. Polifoniyanın bizim musiqidə istifadəsini Üzeyir təbiq etdi. Beləliklə, o, bu mühüm islahatların pioniəri oldu.

Dostlardan az adam bu təşəbbüsdən xəbərdar idi. Tanınmış dramaturqumuz Əbdürrəhimbəy Haqverdiyevin bu işdə iştirakı çox qiymətli idi. O, Avropa musiqisinə və not sistemində bələd olduğu üçün bizə dəyərli məsləhətlər verirdi. Gələcəkdə, tamaşalardan birində o hətta Üzeyirin əvəzinə dirijorluq da etdi.

İş hiss olunmadan irəlilədi və bir neçə ay ərzində partitura artıq hazır oldu. Artıq tamaşa barədə düşünmək, münasib orkestr və artistlər tapmaq vaxtı çatmışdı. Üzeyir keçmiş seminariya yoldaşlarından ibarət simli orkestr yaratdı. Şərq orkestri bir tar (Uzun Zeynal çalırdı), bir kamançadan (erməni Ohanes) ibarət idi. Sonralar Üzeyir çoxsəsli orkestr yaratdı. Artistləri tapmaq isə çətin idi. Opera üçün güclü səs tələb olunurdu. Dram artistlərinin səsi yox idi, xanəndələr isə səhnədə oxumurdular.

ОПЕРА НА МУСУЛЬМАНСКОМЪ ЯЗЫКЪ.
ТЕАТРЪ Г. З. А. ТАГІЕВА.
Въ субботу, 12-го января 1908 года
Оперными артистами театральной секции О-ва „Н И Д Ж А Т Ъ“ подъ наблюдениемъ авторовъ и при участіи любителей представлено будетъ первый разъ на мусульманской сценѣ О П Е Р А
ЛЕЙЛИ И МЭДЖНУНЪ
въ 5 дѣйств. и 6 картинкахъ, переделанная изъ поэмы ФІЗУЛИ и переложенная на музыку братьями У. и Дж. Гаджибековыми.
Восточный оркестръ подъ управленіемъ Курбана. При полныхъ обстановкахъ и новыхъ костюмахъ, сшитыхъ специально для этой оперы.
Для дамъ-мусульманокъ нѣкоторыя декоративныя ложи. Цѣны мѣстамъ бонифик.
Начало ровно въ 8¼ часовъ вечера.
Билеты заблаговременно продаются въ читальнѣ О-ва „Ниджате“, а въ день спектакля отъ 10 до 2 и отъ 5 час. до окончанія спектакля.
АНОНСЪ: Въ понедѣльникъ, 14 января пред. будетъ „Г Я В Э“, Общій русс. А. Вели. Режиссеръ Араблинский.

Въ субботу, 12 января 1908 г.,
въ залахъ Бакинскаго Общественнаго Собранія
состоится

Üzeyirin təkidlə xahişləri ilə mən İbn Salam rolunu oynamalı oldum. Məcnunun atası roluna biz koloritli adam olan Mirzə Muxtarı tapdıq. Əslən Qarabağdan olan qoca müəllim, muğam bilicisi idi. Cavanlıqda gur olan səsiyəndən də əlamətlər qalmışdı. Muğamı bilməsi ona özünəinamlıq, vacibliq kompleksi verirdi. Bu xüsusyyətlə, hansı ki, zavallı qoca öz zəifliyini gizlətmək istəyirdi, onunla işləmək çətinləşirdi. Məşq zamanı yersiz improvizələr etməsi, çoxlu zəngülələr vurməsi ondan da tərs olan tarçalan Uzun Zeynalı özündən çıxarırdı: "Ay Mirzə, di qutar də..."

O da tez cavab verirdi: – Rəhmətliyini oğlu, qoymazsan musiqimi tamam eliyim?...

Mirzə Muxtar, ümumiyyətlə, məzəli adam idi... Bütün bunlara baxmayaraq, o öz rolunun öhdəsindən yaxşı gəlirdi.

Məşq üçün geniş yer tapmaq lazım idi, Leylinin atası – İmran Qasimov böyük zalı olan evini təklif etdi. Məşqlərin çoxu orada keçirildi. Lakin İmran Qasimovun böyük qardaşı Hacı Qasimov bu işə çox spektik yanaşırdı. Ona elə gəlirdi ki – həm də təkcə ona yox – biz əlçatmaz, fantastik, müsəlman aləminə gerçəklikləri ilə bir araya sığmayan, pis bir iş görməyə çalışırıq.

Məşqləri harada imkan tapsaq, orada keçirirdik. İlk vaxtlarda ifaçılar arasında böyük qarışıqlıq var idi. Hamı fərqlənmək üçün səhnə qanunlarının və rolun tələb etdiyi dəqiqlikdən kənara çıxırdı. Xüsusən, Mirzə Muxtar əsl "enfant terrible" (islaholunmaz uşaq – red.) idi. O, partituranın tələblərini yerinə yetirməkdən daha çox öz bilicilik prestijinin qayğısına qalırdı.

Bizim Azərbaycanda ilk operanı yaratmaq təşəbbüsümüz bəzi qabaqcıl adamların – Nicat Cəmiyyətinin üzvlərinin maraq və simpatiyasını cəlb etmişdi. Onlardan bəziləri işimizin ciddiləşdiyini görüb ilk operanın yaradılmasında daha yaxından iştirak etməyə başladılar. Zəngin və məşhur Aşurbəyovlər nəslinin nümayəndəsi olan İsa bəy Aşurbəyov da həmçinin. İsa bəy «İrşad» qəzetini maliyyələşdirən xeyriyyəçi idi. Bu qəzetin redaktoru tanınmış Azərbaycan-türk publisisti və siyasi xadimi Əhməd Bəy Ağaoğlu sonradan Türkiyə Milli Məclisinə deputat seçilmişdi. Mən də, Üzeyir də «İrşad» qəzeti ilə əməkdaşlıq etmişdik. İsa bəy Üzeyirlə dost olduğu üçün bizə əlindən gələni köməyi etməyə çalışırdı.

Nəhayət, gözlədiyimiz gün gəldi. Hamı həyəcanlı idi, xüsusən də müəlliflər. Tamaşanın bütün ağırlığı son anadək yorulmadan gərgin məşqlər keçirən Üzeyirin üstünə düşmüşdü.

Ayın tarixi də yadımdan çıxıb, hətta mövsüm də-amma 1908-ci il olduğu xatirimdədir. Üzeyir dirijor çubuğunu qaldırdı və maraqlı gərilərək Tağıyev teatrını ağıncıdan dolduran seyrçilərin intizarla gözlədiyi tamaşa başlandı...

Arxiv materialları əsasında çapa hazırladı: Qızılgül ABDİN

P.S. Ceyhun bəy xatirələrini rus dilində yazıb. Araşdırmaçıların qənaətinə görə, bu xatirələrdə bəzi adlar yanlış göstərilib. Buna baxmayaraq, bu əlyazma tarixi baxımdan qiymətlidir. Ceyhun Hacıbəyli yazının giriş hissəsində özünü operanın həmmüəllifi kimi təqdim edib. Operanın ilk afişasında da müəllif kimi Üzeyir və Ceyhun Hacıbəyovların adı göstərilib. Bununla belə, Ceyhun bəyin musiqi təhsilinin olmaması və xatirələrində də işə yalnız texniki tərəfdən kömək etdiyini yazması "Leyli və Məcnun" operasının müəllifliyinin yalnız Üzeyir Hacıbəyova məxsus olduğunu söyləməyə əsas verir. Ceyhun Hacıbəyli öz yazısında operanın ilk tamaşasının hansı tarixdə baş tutmasını dəqiq xatırlamadığını yazıb. Təbii ki, uzun illərin ağır mühacirət həyatı, başına gələnlər Ceyhun bəyin detalları unutmamasına səbəb ola bilərdi. Müstəqil Azərbaycanda isə bu tarixi hər kəs əzbər bilir: 12 yanvar, 1908-ci il...

Zəmanəmizin ən uğurlu yazıçılardan biri kimi tanınan Stiven King çoxsaylı bestsellerləriylə fəxr eləyə bilər. Onun "Kitabı necə yazmalı?" əsəri qismən proqram, qismən memuar, qismən isə həyat haqqında düşüncələridir. S.Kinq həmin kitabı avtomobil qəzasına düşəndən sonra qələmə alıb. Həmin sarsıntıdan sonra o, həyata və sənətinə münasibətini dəyişib. Yazıcının kitabından bəzi fikirləri təqdim edirik:

- Təsvir yazıçı təxəyyülündən başlayır, oxucu təxəyyülündə başa çatır.
- Sizdən xahiş elədiyim yeganə şey budur: yaxşı yazmağa çalışın, yadda saxlayın ki, danışıq yazmaq insanın zəifliyi, "o, dedi" yazmaq tanrıların kamilliyidir.
- Hər şey bundan başlayır: hər dəfə yazmağa başlayanda masanı küncə qoyun, özünü masanın niyə otağın ortasında olmadığını xatırladın. Həyat – sənət üçün sistemli yaşamaq deyil. Hər şey tamamilə aksinadır.
- Açıq deyirəm: əgər sizin oxumaq üçün vaxtınız yoxdursa, yazmaq üçün də vaxtınız yoxdur. Vəssalam.

***

Rey Bredberi "Yazıçılıq sənətinin zeni" kitabında təkcə yazıçılıq təcrübəsini bölüşür, həm də öz peşəsindən zövq alması ilə yadda qalır. Kitabda yazıcının öz bioqrafiyası ilə üslubunun formalaşması və nəşriyyatlarla işi vəhdət təşkil edir. Müdriklik və entuziazmla dolu olan kitab Bredberinin yazıçılıq manifesti hesab olunur:

6 sözdən ibarət hekayələr

Bir dəfə böyük Amerika yazıçısı Ernest Heminguey cəmi 6 sözdən ibarət olan, hamını təsirləndirəcək ən kiçik hekayə yazmaq üçün mərcə girir. Yazıçı mərci "Uşaq botinləri satılır. Geyilməyib." hekayəsi ilə udur. Həmin vaxtdan onun təcrübəsi çoxlarına maraqlı gəlir. Bir sıra yazıçılar 6 sözdən ibarət, oxucunu təsirləndirməyə, təəccübləndirməyə və heyrləndirməyə qabil olan tarixçələr qələmə almağa can atırlar.

- Həmin tipdə yazılmış hekayələrdən bəzilərini təqdim edirik.
- **Yadlar. Dostlar. Yaxın dostlar. Sevgililər. Yadlar.**
- "Nömrəni səhv salmışınız", - tamış səs eşidildi.
- Sərnişinlər, sizinlə indi danışan kapitan deyil.
- Mən doğma ruhu tapdım. O isə tapmadı.
- Paraşüt satıram: indiyədək açılmayıb, azacıq ləkələnib.
- Qızıl toyumuzdur. Birnəfərlik masa sifariş etmişəm.
- Bu gün yenidən anamın təsvüründə canlandım.
- Səyyah dəfələrlə işarə verdi, Yersə susurdu.

Məşhurlar yazı prosesində

- Sizin rəng, forma və dünya qavrayışınızı kəskinləşdirən kitabları oxuyun.
- Haqiqətdən ölməmək üçün bizə sənət lazımdır.
- Mədəniyyətimiz bəzən xəzinə, bəzən zibil kimi səpələnir.

***

Larri Fillips "Ernest Heminguey yazıçılıq haqqında" kitabında yazır ki, o, israrla yazıçılığın əbəz vaxt itikisi olduğunu iddia edirdi. Bununla belə, Heminguey öz hekayələrində, məktublarında, müsahibələrində və hətta xüsusi məqalələrində bu peşayla bağlı düşüncələrini bölüşürdü. Fillips onun yazıçı şəxsiyyəti və peşəsinin ən vacib cəhətlərini əks etdirən fikirlərini toplayıb:

- Bütün yaxşı kitabların bir cəhəti var ki, onlar gerçəkliyə oxşayır. Həmin kitabları oxuyanda hiss eləyirsən ki, elə bil, bütün hadisələr sənə başına gəlib. Sonra sənə elə gəlir ki, hər şey – xeyir-şər, rıqət, tövbə, kədər, insanlar, yerlər, hətta hava da sənə məxsusdur. Bunları adamlara verə bilirsənsə, deməli, yazıçısan.
- Simvolizm-filan yoxdur. Dəniz dənizdir. Qoca qocadır. Oğlan oğlandır, balıq da balıqdır. Köpək balığının hamısı eyndir, yaxşı, ya pisi yoxdur. Adamların haqqında mülahizə yürüdükləri simvolizm zir-zibildən başqa bir şey deyil. O biri tərəfdə baş verənlər sənə müəyyən biliyə malik olanda gördüklərindir.
- Ömrüm boyu sözə elə baxmısam, sanki onları ilk dəfədir görürəm.
- Birincisi istedad, həm də böyük istedad lazımdır. Kiplinqin istedadı kimi. Sonra şəxsi intizam. Floberin şəxsi intizamı kimi. Sonra həmin nəsrin necə olacağı barədə aydın təsvir və saxtaldıqdan qorunmaq üçün eynilə Parisdəki metr-etalon kimi mütləq vicdan lazımdır. Arıncı yazıçıdan intellekt və təmənənəsizlik, ən başlıcası isə salamat qalmağa bacarığı tələb olunur. Bütün bu xüsusiyyətləri bir şəxsə tapmağa cəhd göstərin. Bununla yanaşı, həmin şəxs onu tapdalayıb əzən bütün təsirlərin öhdəsindən gəlməyi bacarmalıdır. Ondan ötrü ən vacib şey salamat qalmaq – axı vaxtı azdır – və işini axıra çatdırmaqdır.
- Yaxşı yazıcının ən böyük istedadı yaxşı qurulmuş, stressə davamlı xultura detektorudur. Bu, yazıçı radarıdır, bütün yaxşı müəlliflərdə var.

***

- Görkəmli rus yazıçısı Konstantin Paustovski təbiət haqqında məktəb hekayələrinin müəllifi kimi qəbul olunsada, yaradıcılıq prosesinin səfərlük edilməsinə xeyli vaxt ayırırdı. O, yazıçı sənətkarlığı barədə bütün fikirlərini ədəbiyyatçılar üçün ən lirik vəsait olan "Qızıl qızıl" kitabında toplayıb. Onun fikrincə, yazıçı rəngləri rəssam qədər tanımalıdır. Onun kitabında faydalı məsləhətlərdən çox dil qarşısında heyranlıq nəzərə çarpır.
- Fikir düşüncələr, duyğular və yaddaş qeydləri ilə dolu olan insan beyinində ildırım kimi çaxır. Bütün bunlar sezilmədən, asta-asta, qaçılmaz partlayış yaranan səviyyəyədək yığılır. Həmin məqamda bütün o sıxılmış və hələ müəyyən qədər qarmaqarışmış dünya ildırım doğurur.
- Heç vaxt fikirləşmək olmaz ki, bu moruq kolu, o orkestrdəki ağsaçlı çalğıçı nə vaxtsa yazacağı hekayə üçün mənə lazım olacaq, ona xüsusi diqqətlə, hətta xüsusi sənətkarlıqla baxmalı, müşahidə etməliyəm. Müşahidə etmə, necə deyirlər, "xidməti borc", işgüzar niyyətdir. Hətta ən uğurlu müşahidələri belə zorla nəsrə daxil etmək olmaz. Vaxtı çatanda onlar özləri gəlib, yerlərini tutacaqlar.

Sultan Mehmetin şeiri

Osmanlı sultanı, İstanbulu fəth edən Sultan Mehmet Fateh, dövrünün ən böyük islam alimlərindən biri hesab olunurdu. Onun irfani elmə bələdliyi dövrünün ən böyük islam və xristian dini liderlərinin savadından geri qalmırdı. Fateh çoxlu məktəblər açdırmış, getdiyi yerlərdə məscidlər inşa etmiş və dövlətin idarə olunması üçün «Qanunnamə» hazırlatmışdı. Sultan Mehmet, eyni zamanda, şeirlər də qələmə alırdı. Onun Məhəmməd peyğəmbərə yazdığı bir şeir günümüzə qədər gəlib çatıb.

***

Sənənin təninə dəyməyən,
Yağışı istəmərəm,
Mehi istəmərəm.
Sənə yanmayan ulduzu istəmərəm.

Bülbüllər cəh-cəh vuracaqsa,
sənənin haqqında desin,
Səndən oxumayan bülbülü
Nə söyləsə, dinləməyəm.

Həsratim sən olacaqsan,
Yansın ürəyim,
Vüsali sən olmayan vətəni,
Qürbəti istəmərəm, vətəni istəmərəm.

Səndən qeyri bir eşqlə kül olsa qəlbim,
Bu qəlbə istəmərəm,
Sonu sənə çıxmayan yolu,
Yönü istəmərəm, yolu istəmərəm.

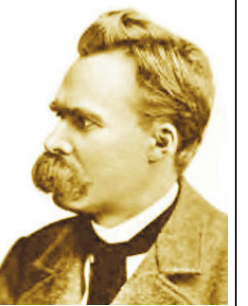
Qəlbini fəth eləyəcəksə,
Keçərəm min Sinanı birdən,
Yoxsa nəyimə gərəkdi bu fəth,
İstəmərəm Misiri, istəmərəm cahanı.

Mən Sultan Mehmetəm!
Önündəyəm İstanbulun,
Yandıraram bu şəhəri,
Üzündə bir təbəssümün üçün.

Mən sənənin ümmətinəm,
Sənsən mənim əfəndim,
Səndən qeyri, səndən başqa,
Əfəndi istəmərəm, sevgi istəmərəm.

Şair Nitsşe

Böyük alman filosofu Fridrix Nitsşe bəşəriyyətə əsasən sanballı fəlsəfi əsərləriylə bənzərsiz töhfə verib, özündən sonrakı filosof, yazar, siyasətçi, musiqiçi və digər peşələrə məxsus adamlara böyük təsir göstərmişdir. Onun qələmindən bir sıra poetik əsərlər də çıxıb. «İnsani, həddən artıq insani – azad şüurlar üçün kitab» əsərindən bir parçanı oxucuların diqqətinə çatdırırıq.

Dostlar arasında son söz

1. Xoşdur bərabər susmaq,
Daha da xoşdur bərabər gülmək
Göy üzünün ipəksayaq pərdəsi altında
Söykənmək kitablara və yosuna,
Dostlarla bərabər alçaq və uca qəhqəhələrlə
Hər birimiz parlaq ağ dişlərimizi göstərə-göstərə.
Əgər yaxşı elədimisə, susaq,
Əgər pis elədimisə, gülək
Və yenidən bir az pis davranmaq üçün,
Daha pis eləyək, daha pis gülək,
Ta ki qəbrə girənədək.
Dostlar! Yaxşı! Nə deyirsiniz?
Amin! Bir daha görüşənədək!
2. Üzr istəmə! Bağışlama!
Siz xoşbəxt, könlü rahat adamlar,
Mənim bu qeyri-adi kitabıma,
Qulaq, ürək və sığınacaq verin!
Doğrudan da, dostları, Mənim qeyri-adiliyim lənət kimi yaranmadı!
Axtaranda nə tapdınsa,
Həmin kitabda vardımı?
Səfəhlər legionundan bir adamı şəərəfləndirin!
Bu səfəhin kitabından öyrənin
Necə ağıl başa gəlir – "ağlı başına"!
Onda, dostlar, nə deyirsiniz?
Amin! Bir daha görüşənədək!

Hazırladı: NƏRİMAN

Hər tərcümə bir təcrübədir

Milli mədəniyyətlərdən hər hansı biri tək öz çəşmələrindən deyil, həm də başqa xalqların mənəvi sərvətindən faydalanır və öz növbəsində, onlara müsbət təsir göstərir, onları zənginləşdirir. Xalqların mənəvi sərvətlərinin vəhdətini yaratmaqda bədii tərcümə sənəti olduqca böyük rol oynayır. Təsadüfi deyil ki, tərcüməçiləri xalqlar arasında körpüsəlanlar adlandırırıq.

Tərcüməçi və tərcümə nəzəriyyəçisi Y. Ryaşentsev «Ən yaxşı tərcümə necə olur?» sualına belə cavab verib: «Əgər ikinci dildə yaradılan əsər orijinalın oyatdığı təəssürata maksimum dərəcədə yaxın təsir oyada bilirsə, onu ideal tərcümə hesab etmək olar»

Bədii tərcümə sahəsində realist tərcümə məktəbinin on illərdən bəri davam edib gəlmiş çox qiymətli təcrübəyə və mütərəqqi klassik ənənələrə əsaslanan qənaəti bundan ibarətdir ki, tərcümə orijinalın məzmununu ilə forması, ruhu ilə hərfi arasındakı dialektik vəhdəti qoruyub saxlamalı, müqabil dilin leksik, sintaktik, üslubi imkanlarını təsvir və ifadə vasitələrinin əsasında oxuculara çatdırılmalıdır.

Onu da qeyd etməyə dəyər ki, biz uzun müddət dünya ədəbiyyatını, xüsusən Avropa klassiklərini rus dilindən tərcümə edirdik. İndi isə ümumi mədəni yüksəlişimizi göstərən amillərdən biri də budur ki, Avropa və bir sıra başqa xalqların ən yaxşı elmi və ədəbi əsərlərini orijinaldan tərcümə edən mütəxəssislərimiz yetişib. Çərkəz Qurbanlı, Vilayət Hacıyev, Sabir Mustafa, Əlihasən Şirvanlı, Yusif Savalan, Həmid Arzulu və digər ziyalılarımızın müvəffəqiyyətləri tərcümələrinə sırf Azərbaycan ədəbi dilində, ana dilinin bədii vasitələrinə, gözəlliyinə əsaslanaraq, orijinalın bədii gözəlliyini duyub bədii obrazları bacarıqla tərcümə etməsindədir. Məhz belə tərcümələr milli ədəbiyyatı zənginləşdirə bilər.

Tərcümə etdiyi dilin inceliklərinə bələd olmaqdan başqa, mütərcim həm də orijinalın məxsus olduğu xalqın məişətini, əxlaqını, adət-ənənələrini, həyat tərzini yaxşı bilməlidir. Yalnız belə olduqda o, xalq həyatının lövhələrini deyil, xalqın fikir, düşüncə tərzini də tərcümədə əks etdirə bilər.

Əlbəttə, bədii əsər tərcümə edən şəxs önündəki sənətkarın duyğu və həyəcanlarını həssaslıqla qavramalı, onları yaşamağı bacarmalı, obrazlı ifadələrin mahiyyətindəki zərifliyi almaq, müqabil dildə yaratmaq istedadına malik olmalıdır.

Tərcümə mexaniki iş deyil, yaradıcıdır. Tərcüməçi gərəkdir bədii gözəlliyi dərinlən duyan olsun, ürəyinin qanını, hərərətini, ehtiraslarını gücünü, fikrinin işığı tərcümənin yaxşı çıxmasına sərf etsin. Bu baxımdan Haynrix Haynenin qiymətli bir fikri yada düşür: «Orijinalın hərfini, hətta dəqiq fikrini qrammatikani öyrənib söz ehtiyatına malik olan hər kəs tərcümədə verə bilər. Lakin əsərin ruhunu tərcümə etmək hər adamın işi deyil». Böyük sənətkarın yüz il əvvəl söylədiyi fikir bu gün də öz əhəmiyyətini itirməyib.

Prof. Ə.B.QUBATOV
Azərbaycan Dillər Universiteti

Ədəbiyyat tarixində, demək olar ki, bütün məşhur əsərlərin özünəməxsus sirr pərdəsi var. Bir çox kitabın tarixçəsi ortaya müxtəlif sirlər çıxarır. Belə əsərlərin bir neçəsini qəzetimizin oxucularına təqdim edirik.

○ *Məşhur ingilis yazıçısı Aqata Kristinin "Ağ at mülkü" povestində təsvir etdiyi talli adlı zəhər bir neçə nəfərin həyatını xilas edib. 1977-ci ildə London xəstəxanalarından birinə naməlum xəstəliyə tutulmuş bir qız gətirilir. Povesti oxumuş tibb bacılarından biri qızın talli ilə zəhərləndiyini başa düşür. Beləliklə, xəstəni xilas etmək mümkün olur.*

○ *Rey Bredberinin "Frangeyt üzrə 451 dərəcə" romanının adı təsadüfi seçilməyib. Bredberi bu temperaturda kağızın öz-özünə alışıb yandığını zənn etmiş. Bu səhv informasiyanı ona yanğı xidmətində işləyən dostları verib. Əslində, kağızın alovlanması üçün temperatur Selsi üzrə 450 dərəcədən bir qədər artıq olmalıdır.*

○ *Corc Oruellin "1984" roman-antiutopiyasında dəfələrlə vurğuladığı məşhur "İki dəfə iki beşə bərabərdir" düsturu müəllifin ağılına sovet "Beşilliyi dörd ildə yerinə yetirək!" şüarını eşidəndə gəlib.*

○ *1965-ci ildə C.R.Tolkinin "Hobbita" romanını ABŞ-da yumşaq üz qabığı ilə çap ediblər. Kitaba illüstrasiya çəkən Barbara Remingtonun mətnə qatıyın xəbəri yox imiş. Buna görə də nəşrin üz qabığında şir, iki dəvəquşu və naməlum ağac peyda olub.*

○ *Lev Tolstoy "Hərb və sülh" romanına güvənsiz münasibət bəsləyib. O, 1871-ci ilin yanvarında Afanasi Fetə belə bir məktub göndərib: "Çox xoşbəxtəm. Bir daha "Hərb və sülh" kimi uzun sicilləmə yazmayacam".*

○ *XIX əsrdə Nikolay Qoqolun "Ağıldan bəla" əsərində oynamaqdan boyun qaçıran aktrisalar hərəkətlərini belə əsaslandırır: "Mən abırlı qadınam. Pornoqrafik səhnələrdə oynamıram!".*

○ *Coan Rouling "Harri Potter və fəlsəfi daş" romanını 1995-ci ildə bitirib. Onu yayımını*

○ *Stivenzonun məşhur "Dəfnələr adası" romanında belə bir mahını var: "On beş adam ölüünün sandığı üstündə. Yo-xo-xo və bir şüşə rom!" Məntiqə görə, "Yo-xo-xo"nu quldurların gülüşü kimi qəbul etmək olar. Amma bu ifadəni hər hansı işi birlikdə görərək ingilis dənizçilər işlədirdilər.*

○ *Mark Tven iddia edirdi ki, onun "Tom Soyverin macərələri" kitabı əlyazması yazı makinasında çap olunan ilk ədəbi əsərdir. Amma tədqiqatçılar iddia edirlər ki, ilk belə bir kitab elə Tvenin özünün "Missisipidə həyat" əsəridir.*

○ *Aleksandr Puşkinin "Yevgeni Onegin" mənşum romanında belə sətir var: "Pəncərəyə baxır, milçək öldürürdü". Burada "milçək" sözü birbaşa mənasında yox, "spirtli içki" mənasında işlənir.*

Məşhur kitabların sirləri

təşkil eləməyə razılaşan ədəbi agent əlyazmanı 12 nəşriyyata göndərib, amma hər yerdə kitabın çapından imtina ediblər. Yalnız bir ildən sonra Londonun kiçik "Bloomsbury" nəşriyyatı təkliflə razılaşıb. Amma nəşriyyatın baş redaktoru əmin idi ki, Rouling uşaq kitabları ilə uğur qazana bilməz, hətta ona daimi işlə məşğul olmağı da məsləhət görüb.

○ *Yan Fleming Yamaykada quşları müşahidə edən vaxt Ceyms Bond adlı ornitoloqun kitabı ilə tanış olub. Bu ad qısalığı, qeyri-romantikliyi və çox adliliyi ilə onun gələcək "Royal" kazinosu adlı romanın qəhrəmanı üçün münasib ada çevrilir. Bu fakt "Öl, ancaq indi yox" filmində öz əksini tapıb. Filmdə ədəbi qəhrəman Ceyms Bond ornitoloq Ceyms Bond adı altında Kubaya gedir.*

○ *Min bir gecə nağıllarında Ələddin əvvəlcə çimli olub.*

○ *Edqar Allan Ponun 1938-ci ildə qələmə aldığı "Artur Qordon Pimin macərələri haqqında povest" hekayəsində gəminin qasırgaya düşdüyü və dörd dənizçinin sal üzərində xilas olduqları epizod var. Ərzaqları olmadığından onlar püşk atmaqla bir nəfəri yemək qərarına gəlirlər. Həmin qurban isə Riçard Parker olur. 1884-cü ildə gerçək yaxta batır, dörd nəfər qayıqda xilas olurlar. Onların Ponun hekayəsini oxuyub-oxumadıqları məlum deyil, amma nəticədə onlar... adı Riçard Parker olan matrosu yeyiblər.*

○ *Ceyn Osten "Vüqar və qərəz" romanı üzərində işləməyə başlayanda heç hələ 21 yaşa tamam olmamışdı. Nəşrlər əlyazmanı geri qayıtdılar. Yalnız 15 ildən, 1811-ci ildə "Ağıl və hiss" romanı uğur qazanandan sonra yazıçı, nəhayət, ilk əsərini nəşr etdirə bildi.*

Erməni yox, Efiopiya əlifbası

(Oğru Mesrop haqqında rəvayət)

Эфиопский У П Р Г К Ф Л Ш Ф Р Р Т З Ч

alfavit: ha ba bu qu gi ta qa bi ho wa yu bo ko ni ti

Армянский У П Р Г К Ф Л Ш Ф Р Р Т З Ч

alfavit: s o r d t p ph to m pyowr ke re ini nu vev

Erməni təbliğatının ən sevimli "arqumentlərindən" biri "ermənilərin əlifbası olanda azərbaycanlılar millət kimi mövcud deyildilər" ifadəsidir. Millət və etnogenez məsələsini alim-etnoqrafların öhdəsinə buraxıb təriflənən "erməni əlifbası"na diqqət yetirək.

Görürük erməni salnaməçisi Moisey Xorenlinin yazdığı kimi, "erməni dili üçün qədim hərflər (yazı işarələri, yazılar)" yaratmağı düşünən və özünü bu işə həsr edən, ağır zəhmətlə müxtəlif üsullara əl atan "erməni əlifbasının yaradıcısı Mesrop Maştos"un əməlini araşdıranda məlum olur ki, o, adi bir hay qaraoğrusudur! Sadəcə, efiopiyalıların əlifbası-

ni oğurlayıb, oğurlanmış hərflərin fonetik mənalərini yuxarıda qeyd edildiyi kimi qarışdırıb və nəticədə "böyük" hay "ixtira"ı meydana gəlib.

Bunun üçün çoxmu ağıllı olmaq lazımdır? Hər hansı əlifbanı bu cür oğurlamaq olar. Məsələn, latın və ya kiril əlifbasını götürüb hərflərə başqa fonetik mənə vermək, bütün dünyada onu "ye-

ni" yaradılmış əlifba kimi qələmə vermək olar. Bəli, "dahiyənə" kəşf həqiqətən "ağır əmək" və "müxtəlif üsullara əl atmaq" tələb edirmiş.

Bu həmin yuxudur ki, sonra Moisey Xorenli "yeni" əlifbanın necə olduğunu dərk edib?

Gəlin, gülmək üçün tarixçinin yazdığına nəzər yetirək:

"O nə yuxudadır, nə ayıqdır, ancaq daş üzərində yazan əli ruhunun nəzərlərinə açılmış haldadır. Daş da, qar kimi, cizgilərin izini saxlayıb. Mesropun gözüne təkə bu görünməyib, beyninin

naməlum damarında bütün təfərrüatlar yığılıb qalıb. Və Mesrop dualardan cuşə gələrək, bizim yazımızı yaradıb..."

Ermənilərin fəxr etdikləri "əlifba"ları adı bir plagiatın nəticəsimişi!

Təndiri, lavaşı, dolmanı, balabanı, xaşı, xalçaları, yüzlərlə xalq məhnlərini, daha doğrusu, Frikiya, Şərqi Antalya (öz yerlərinə yeni etnonim vermək üçün mənimsədikləri Ermənistan) və Persiyadan keçməklə Frakiyadan Qafqaza şərəfsizcəsinə köç edib başqa xalqlarda ilk dəfə gördükləri nə varsa, hər şeyi öz adına çıxan ermənidən bundan artıq nə gözləmək olar?! Görünür, bütün bu yemək reseptlərini, musiqi notlarını, toxuma texnologiyalarını və xalça naxışlarını da ermənilər nüfuzlu oğurları Mesrop kimi "yuxuda görüb"lər. Əgər günlərin birində efiopiyalıları onların kəşfini "oğurlamaq" da günahlandırsalar, heç də təəccüblənməyin!

Tamilla ƏLİYEVA

Teatr və kinomuzun güdrətli aktyorlarından olan əməkdar artist, respublika Dövlət mükafatı laureatı Hamlet Xanızadə cəmi 49 il ömür sürüb. Bu unudulmaz aktyor yaradıcılığı boyu canlandırdığı obrazları ilə mədəniyyətimizin elə zirvələrini fəth edib ki, yaratdıqları həmişə yaşar olub. Güclü yaradıcı potensialı olan Hamlet Xanızadə zəngin daxili aləmə və istedadla malik idi. Bu səbəbdən də, müxtəlif xarakterli rolları yaratmaqda çətinlik çəkmirdi. Hansı rolu oynamasından asılı olmayaraq, onun ifası həmişə obraz canlı və yaddaqalan olurdu.

Hamlet Xanızadə haqqında düşünəndə ilk olaraq Topal Teymur yada düşür. Hər dəfə bu televiziya tamaşasına baxanda onun yaratdığı Topal Teymurun sərt görkəmi uzun zaman gözələrimizin qarşısından çəkilir. Aktyor bu obrazın açılması üçün elə orijinal üslub seçib ki, tamaşaçı istər-istəməz obrazın əzəməti, zəhmi qarşısında donub qalır.

Televiziya gələne qədər Hamlet Xanızadənin teatrda, "Dəli yığıncağı", "İblis", "Ölümlər" və digər tamaşalarda bütün qəlbi və ruhu ilə yaratdığı nə qədər qəhrəmanlar olub. Hər dəfə səhnəyə çıxanda tamaşaçı alqışlarının ardı-arası kəsilməyib. Mirzə Cəlil "Dəli yığıncağı"nda Molla Abbası, Nəriman Həsənzadənin "Atabəyləri"ndə Nizamini, Nazım Hikmətin "Şöhrət və unudulan adam"ında doktoru sənətkar məharəti ilə yaradıb.

Kinoya gəlişi isə 70-ci illərə təsadüf edib. İlk dəfə onu "O qızı tapın" filmində kinorejissor Həsən Seyidbəyli çəkib. Özünü təsdiq edəndən sonra Kamil Rüstəmbəyovun "Axırıncı aşırım" filmində rol alıb. Tofiq Tağızadənin "Yeddi oğul istərəm" filmindəki Gizir obrazını yəqin ki, çoxları xatırlayır. "Arxadan vurulan zərbə"də yaratdığı İmaş tamam başqa ampuada işlənmiş bir obrazdır.

"Qətl günü" filmindəki Sədi Əfəndinin, zamanın min bir əzablarından keçmiş bu insanın bütün ağrılarını məharətlə yaşayıb, tamaşaçıya da yaşada bilmədi. Vaqif Mustafayevin "Yaramaz"ında oynadığı zavod direktorunun obrazı isə aktyorun müasir rolların da öhdəsindən ustalıqla gəldiyini bir daha təsdiq edir.

İldırımlı yollarda

Hamlet Xanızadə 1941-ci il iyunun 5-də Bakının Şağın qəsəbəsində dünyaya göz açdı. Orta təhsilini də burada alıb. Uşaqlıqdan aktyorluğa marağı olub. Bu həvəs onda hardan yaranıb, yaxınları da bilmir. Atası Bəbir kişi onu aktyor görmək istəmir. Bəbir kişi oğlunun adlı-sanlı həkim olmasını arzulayırdı. Amma balaca Hamletin qəlbində baş qaldıran aktyorluq həvəsi hər şeyə qalib gəlir. Sənədlərini xəlvəti aparıb Teatr İnstitutuna verir.

Müharibənin dəhşətli ağrılarına hələ körpəliyində çəkən bu uşağın taleyində ağırlı məqamlar kifayət qədər idi. Onun uşaqlığı İkinci dünya müharibəsinin dəhşətli qovğalarına təsadüf etmişdi. Xüsusilə də, ağıl kəsəndən maraqla baxdığı filmlər gənc Hamletin arzularını məhz bir istiqamətə yönəltdi. Hamlet Xanızadə 1961-ci ildə Azərbaycan Dövlət Akademik Milli Dram Teatrında işə başlayır. Bu möhtəşəm səhnədə ilk dəfə han-

"Cansız xətə" və nəhayət, "Qətl günü" filmində yaratdığı müxtəlif xarakterli obrazlarda Hamlet Xanızadənin özünəməxsus orijinal yozumu yenə də hiss olunmaqdadır. O, bu obrazları elə yaradıb ki, hansısa ikinci bir ifaçı haqqında düşünmək belə ağıla gəlmir.

"Qətl günü" filmi, Sədi Əfəndi obrazı aktyorun sonuncu işi olur. Film ekranlara çıxanda o, artıq həyatda yox idi. Filmin səsləndirilməsini Fuad Poladov öz üzünə götürür. Həyat yoldaşı

Faciənin faciəsi

Tamaşalarla paralel həm radioya, həm kino çəkilişlərinə gedən, daim iş başında olan aktyor heç vaxt səhətdən şikayət etməyib. Mütləmədi olaraq, idmanla məşğul olub, sağlam həyat tərzi sürüb. Amma qızı Aygün Xanızadənin dediyinə görə, 20 Yanvar və sonrakı hadisələr ona pis təsir etmişdi: "1990-cı il yanvarın 19-dan 20-nə keçən gecə aktyor dostu Bürcəli Əsgərovla şəhərə qədər evə gəlmədiklər. Sən demə, gecə səhərəcən

şəhərdə şəhidlərin cənazələrinin daşınmasında adamlara yardım edib, xəstəxanaya gedib. Əlindən nə gəlersə, etməyə çalışıb. 20 Yanvarda günortadan sonra evə gəldilər. Elə vəziyyətdəydi ki, sözlə demək mümkün deyil. Özünə yer tapa bilmirdi. Bürcəli Əsgərov anamı kənara çəkib dedi ki, "Ay Nailə, bunu evdən bayıra çıxmağa qoyma. Yoxsa, ürəyi partlayacaq".

Dostunun dediyi kimi də olur. 1990-cı il fevralın 2-də Şəhidlər Xiyabanına gedən Hamlet Xanızadənin beyninə qan sızdı.

Ürəyi Şəhidlər Xiyabanında dayanan aktyor

sı rolu oynayıb, kimlərlə tərəfmüqabili olub, bilmirik. Amma onun rollarının sırasına bəllənəndə heyratlanmaya bilmərsən. Son dərəcə fərqli və ziddiyyətli surətləri aktyor öz ruhundan, varlığından keçirərək necə də ustalıqla yarada bilmədi: Həsən Səbbah ("Xəyyam"), İblis ("İblis"), Qacar ("Vaqif"), Molla Abbas ("Dəli yığıncağı"), Nizami ("Atabəylər"), Doktor ("Şöhrət və ya unudulan adam"), Antonino ("Firtina") və başqaları. Əgər bir az da diqqət yetirsək, Hamlet Xanızadənin məhz hansı müəlliflərin əsərlərində özünü bir aktyor kimi taparaq təsdiq etdiyi haqqında müfəssəl düşüncəyə sahib ola bilərik. Təbii ki, ilk növbədə, onun məftun olduğu, sevdiyi dramaturqlar vardı: Hüseyin Cavid, Mirzə Cəlil, Şekspir, Nazım Hikmət, Səməd Vurğun, İlyas Əfəndiyev, Nəriman Həsənzadə, Anar, Yusif Səmədoğlu və başqaları. Hamlet Xanızadə Mehdi Məmmədov, Hökumə Qurbanova, Əliağa Ağayev, Ağasadiq Gəraybəyli, İsmayıl Osmanlı, İsmayıl Dağıstanlı kimi müqəddir sənət korifeyləri ilə bir yerdə çalışıb. Tanrının bağışladığı istedad öz yerində, Milli Dram Teatrı Hamlet Xanızadə üçün bir məktəb idi. O, ustalardan öyrənərək həm də öz məktəbini yaradırdı.

Kinonun sehri

Unudulmaz aktyorun yaradıcılığında ikinci bir mərhələni kinodakı xidmətləri təşkil edir. "Yeddi oğul istərəm", "Axırıncı aşırım", "Arxadan vurulan zərbə", "Şəhərin yay günləri", "Qızıl uçurum", "Babək", "Bir Cənub şəhərində", "İnsan məskən salır", "İstintaq davam edir", "Qatır Məmməd", "Qəm pəncərəsi", "Qərib cinlər diyarında", "Möcüzələr adası", "Nizami", "Topal Teymur", "Yaramaz",

Nailə xanım xatırlayır ki: "Çəkilişlər zamanı, bəlkə də gündə neçə yol ölüb-dirilirdi. Filmdeki dövrlə bağlı ədəbiyyatı oxuduqca öz-özünə deyirdi: "Gör biz necə böyük bir millətin övladlarıyıq". Təəssüf ki, bizim milli taleyimizin əks-sədası olan bu filmə Hamletsiz baxdıq".

Həyatın bu amansızlığı imkan vermədi ki, Hamlet Xanızadə yaratdığı obrazın tamaşaçılar tərəfindən necə maraqla qarşılandığını şahidi olsun. Hansı rolda çəkilməsindən asılı olmayaraq, aktyor oynadığı rolun məsuliyyətini gözəl dərk edirdi. O, rejissorlarla çox asan dil tapırdı. Olduqca səmimi, işgüzar bir insan idi. Onu tanıyanlar deyirdilər ki, ekranda yaratdığı qəddar, zəhmli obrazlardan fərqli olaraq, Hamlet heç vaxt insanların qəlbinə toxunmazdı.

Hamlet Xanızadə iddialarla yaşamayan çox böyük aktyor idi. Dəfələrlə etiraf edərdi ki, ən böyük xoşbəxtliyi tamaşaçı sevgisində taparmış.

Maraqlıdır ki, onun istər teatrda, istərsə də kinoda yaratdığı obrazlar həm kamilliyinə, həm yaşına, həm də ziddiyyətli məqamlarına görə çox mürəkkəbdirlər. Heyrat etməyə bilmərsən ki, bu təzadlı obrazları Hamlet Xanızadə cavan yaşında necə ustalıqla yarada bilib?! Aktyor var ki, yaşı 80-i haqlayıb, amma yaddaqalan kamil bir rolu yoxdur. Cəmi 49 il ömür sürmüş Hamlet Xanızadə 80-ə yaxın filmə unudulmayan, bir-birinə bənzəməyən, maraqlı obrazlar yaradıb.

Dəfələrlə səhnədə Hamlet Xanızadənin tərəfmüqabili olmuş xalq artisti Şəfiqə Məmmədovanın bir fikri xatırlandıqca xiffət doğurur: "Biz onu qoruya bilmədik. Elə incə ürəyi dəhşətlər içində qorumaq mümkün olardı?" 20 Yanvar faciəsində millətimizin ağır dərini çəkə bilmədi Hamlet. Anaların, bacıların feryadına, insanların faciəli ölümünə dözmədi. Haqsızlıq onu içindən dara çəkdi. Şəhidlər Xiyabanında - müqəddəs ünvanda ürəyi dayandı.

LEYLA

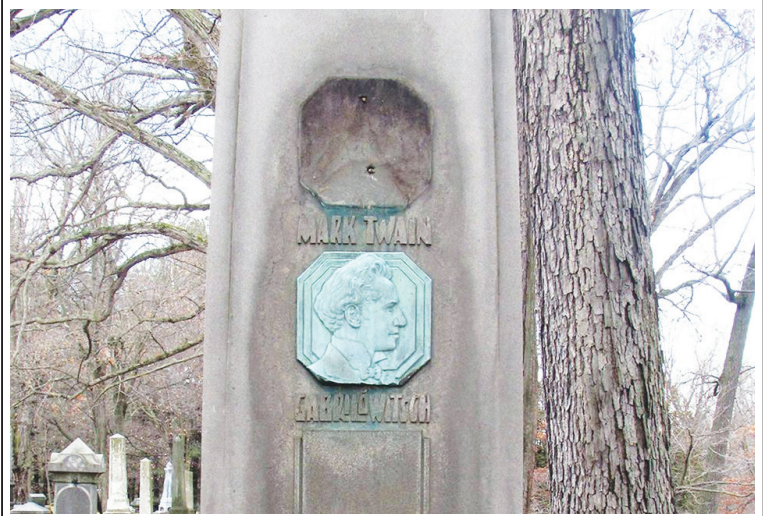
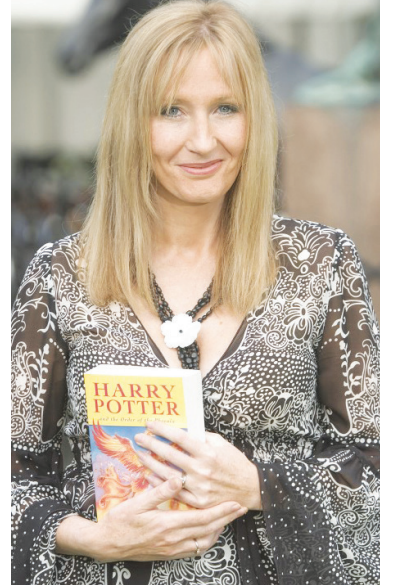
Yazıçı Roulinqdən media maqnatına sərt cavab

İngilis yazıçısı J.K.Roulinq Parisdə baş verən terror hadisəsinə görə müsəlmanların məsuliyyət daşdığını deyən Avstraliya media maqnatı Rupert Merdoka çox sərt cavab verib.

Twitter sosial şəbəkəsində fikrini bildirən Roulinq "Mən xristian doğulmuşam. Əgər Rupert Merdokun hərəkətlərinə görə bir xristian kimi mən də cavabdehlik daşıyıramsa, kilsədən imtina edərəm". Daha sonra Roulinq qeyd edib ki, Merdokun məntiqindən belə çıxır ki, bütün xristianlar orta əsrlər ispan inkvizisiyasına görə və başqa xristian terror aktlarına görə məsuliyyət daşıyır. "Əl-Qaidə" terror təşkilatının hücumu zamanı

ölen müsəlmanların sayının qeyri-müsəlmanların sayından 8 dəfə çox olduğunu deyən yazıçı, həmçinin, yanvarın 9-da Parisdə marketə hücum zamanı alıcıları ölümdən xilas etmiş müsəlman Lissan Batilinin mərdliyindən də danışıb.

Xatırladaq ki, avstraliyalı media maqnatı keçən həftə Twitter sosial şəbəkəsində etdiyi açıqlamasında "bəlkə də müsəlmanların çoxu sülhsevəkdir, ancaq onların içində böyüyən cihad xərcəngi aşkar edilib məhv olunana qədər onlar məsuliyyət daşımalıdırlar", - demişdi. Merdokun bu tvit-i dörd min adam tərəfindən paylaşılıb və iki min kişi tərəfindən bəyanilsə də, sonradan kəskin tənqid hədəfinə çevrilib.

Mark Tvenin xatirə lövhəsi itib

ABŞ -in Nyu-York ştatında Elmayra qəbiristanlığında məşhur yazıçı Mark Tvenin qəbirüstü tunc rəngli xatirə lövhəsi yoxa çıxıb. Eni və uzunluğunu təxminən otuz santimetr olan xatirə lövhəsinin keçən ilin dekabr ayının 25-i və 30-u arası oğurlandığı ehtimal edilir. Yazıçının qızının sifarişlə hazırlanmış lövhədə Mark Tven əks olunub.

Hazırda Nyu-York polisi oğurluqla bağlı araşdırma aparır. 1835-ci ildə Missuri ştatında doğulmuş, əsl adı Samuel Lenqhorn Klemens olan Mark Tven 1910-cu ildə vəfat edib.

Alman qəzetinə də hücum oldu

Almaniyada nəşr olunan "Hamburger Morgenpost" qəzetinə hücum olub. Sia.az saytı xarici mətbuata istinadən xəbər verir ki, hücumu səbəb qəzetdə Məhəmməd peyğəmbərin karikaturasının dərc olunmasıdır. Bu barədə xəbər saytlarına alman polisi məlumat verib. Belə ki, səhər saatlarında naməlum şəxslər redaksiyanın alt mərtəbəsinə daş və yandırıcı kokteyllər atıblar. Nəticədə yanğın baş verib. Yanğına dərhal müdaxilə olunub və qarşısı zamanında alınıb. Xəsərət alanlar barədə məlumat verilmir.

Bu arada Almaniyanın "Bild" nəşri yazıb ki, Amerika kəşfiyyatı Paris terror aktının Avropada terror dalğasının başlanğıcı olacağını istisna etmir. Belə ki, ABŞ-ın milli təhlükəsizlik agentliyi cihadçı qrupların danışıqlarının lent yazılarını əldə edə bilər.

Xatırladaq ki, "Əl Qaidə" də bu barədə bəyanat yayıb. Terror təşkilatının Yəmən üzrə rəhbəri Şeyx Haris ən Nəzri deyib ki, kimsə Allaha və onun peyğəmbərinə qarşı çıxarsa, onun həyatı təhlükədə olacaq.

"Qızıl qlobus" mükafatı təqdim olundu

"Oskar"dan sonra kino sahəsi üzrə ikinci nüfuzlu mükafat sayılan "Qızıl qlobus"un təqdimatına mərasimi keçirilib. Lent.az-ın "Associated Press" agentliyinə istinadən verdiyi məlumata görə, Kaliforniyadakı Beverli-Hillz şəhərinin eyniadlı mehmanxanasında keçirilən tədbir canlı olaraq 160 ölkədə nümayiş etdirilib.

Bu mükafatı Kaliforniyada yaşayıb-ışləyən, Amerika kino-su barədə xarici mətbuat üçün yazan 90 jurnalistin birləşdiyi Hollivudun xarici mətbuat Assosiasiyası təqdim edir. Qalibləri elan etmək üçün Destin Hoffman, Conni Depp, Kameron Diaz, Demi Mur, Martin Skorseze kimi ulduzlar dəvət edilib.

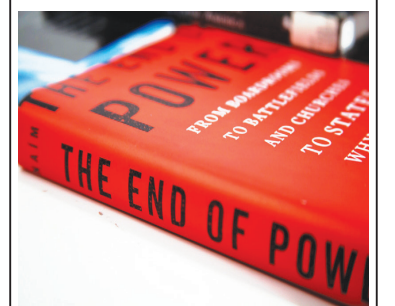
Bu il "Ən yaxşı dramatik film" nominasiyasında "Gecəqondudan olan milyonçu" qalib olub. Onunla bu kateqoriyada "Oxucu", "Dəyişiklik yolları", "Forst Niksona qarşı" və "Bencamin Bottonun sirli işi" mübarizə aparıblar.

Mark Zükerberqin seçdiyi kitab bestseller oldu

2014-cü ilin sonunda Facebook sosial şəbəkəsinin yaradıcısı Mark Zükerberq deyib ki, 2015-ci ildən etibarən iki həftədə bir kitab oxuyacaq. Sosial şəbəkələrdə "ilin kitabı" qrupuna artıq 130 000-dən çox istifadəçi qoşulub. Zükerberqin sayəsində ABŞ-da kitab oxuyanların sayı artır ki, bu da bir neçə statistik mərkəz tərəfindən dərhal qeydə alınıb.

Mark Zükerberqin oxumaq istədiyi birinci kitab Moyzes Naimanın "The End of Power" ("Hakimiyyətin sonu") kitabıdır. Əvvəllər Amazon saytında bu kitabın reytingi 44 369-cu yerdə idi. Zükerberqin bu barədə açıqlamasından sonra isə kitab siyahıda 10-cu yerə yüksəlib.

"Gecəqondudan olan milyonçu" "Ən yaxşı ssenari" nominasiyasında da seçilib.

Digər qaliblər aşağıdakılardır:

- "Ən yaxşı kişi rolu" - Mikki Rurk ("Döyüşçü")
- "Ən yaxşı qadın rolu" - Keyt Uinslet ("Dəyişiklik yolları")
- "Ən yaxşı komediya filmi" - "Vikki Kristina Barse-lona" (rejissor Vudi Allen)
- "Xarici dildə ən yaxşı film" - "Bəşirə vals" (İsraill cizgi filmi)
- "İkinci planda ən yaxşı kişi rolu" - Hit Lecer ("Qara cəngavər")
- "İkinci planda ən yaxşı qadın rolu" - Keyt Uinslet ("Oxucu")
- "Ən yaxşı cizgi filmi" - "Vall-İ"
- "Ən yaxşı musiqi" - "Döyüşçü" (bəstəkar Brüs Sprinqston)

Anita Ekberq vəfat edib

İtaliyalı rejissor və ssenarist Federiko Fellininin məşhur "Şirin Həyat" (Dolce Vita) filminin ulduz aktrisası və dövrünün seks simvollarından sayılan isveçli Anita Ekberq həyata gözəl yumub.

Azadinform xəbər verir ki, 83 yaşlı aktrisa bir müddətdir müalicə aldığı Roma yaxınlığındakı San Raffaele de Rocca de Papa klinikasında vəfat edib.

Əsl adı Kerstin Anita Marianne Ekberg olan və 1931-ci ildə dünyaya gələn məşhur aktrisanın kino karyerası 19 yaşında olarkən 1950-ci ildə İsveç gözəli (Miss Sweden) seçildikdən sonra başlayıb.

Qeyd edək ki, əfsanəvi rejissor Federiko Fellininin "İlham pərisi" kimi tanınan Ekberqin ilk uğurlu rolu da elə 1960-cı ilin istehsalı olan "Şirin Həyat" filmindeki Silviya obrazıdır.

"Quşlar" filminin baş qəhrəmanı dünyadan köçdü

Məşhur avstraliyalı aktyor, Alfred Hiçkokun 1963-cü ildə çəkdiyi "Quşlar" filminin baş qəhrəmanı Rod Teylor vəfat edib. Aktyor yanvarın 7-də Los-Ancelesdəki evində 85 yaşında ürək tutmasından dünyasını dəyişib.

Qeyd edək ki, 80-dən çox film və seriala çəkilməmiş Teylor 1930-cu ildə Avstraliyanın Sidney şəhərində doğulub. Sidney İncəsənət Kollecinə bitirən Teylor radioda çalışıb, daha sonra Avstraliyada kiçik rollar oynayıb. Vətəninə məşhurlaşdıqdan sonra ABŞ-a gedən Teylor "Divlərin məhəbbəti" (1956), "Reyntri dairəsi" (1957), "Ayrı-ayrı masalarda" (1958) və Alfred Hiçkokun çəkdiyi "Quşlar" (1963) filminə yadda qalan obrazlar yaradıb.